

Aurkibidea

ESKER ONA	9
0. ATARIKOA	11
1. AINGURATZE TEORIKOA: ARLO KONTZEPTUALA	15
1.1. Sarrera.....	15
1.2. Soziolinguistikaren aterkipean	16
1.3. Hizkuntzen biziberritzea.....	20
1.3.1. Hizkuntza-plangintzak.....	24
1.4. Ekintza kolektiboa	30
1.4.1. Mugimendu sozialak	32
1.4.2. Mugimendu sozialen eta interes-taldeen arteko elkarguneak eta aldeak.....	36
1.4.3. Mugimendu sozialen emaitzak.....	38
1.5. Hizkuntzen aldeko mugimendu sozialak.....	42
1.5.1. Hizkuntza gutxituen aldeko mugimendu sozialak han eta hemen .	49
1.5.2. Euskararen aldeko mugimendu sozialak	56
1.5.2.1. Euscalgintza	56
1.5.2.2. Euskararen aldeko mugimendu sozialak	60
1.6. Euskara elkarteen definizio operatiboa.....	65
2. GALDERAK	69
2.1. Helburuak	69
2.2. Hipotesiak.....	69
2.3. Azterbideak.....	70
3. GALDEREI ERANTZUNA EMATEKO METODOLOGIA.....	73
3.1. Ikuspegi epistemologikoa	73
3.2. Mugatze-lana	77
3.3. Ikerketa-teknikak	79
3.3.1. Testuen azterketa	80
3.3.2. Sakoneko elkarrizketak	82

3.3.3. Delphi teknika	86
3.3.4. Iturri ez-zuzenen azterketa	90
4. AZTERKETA: GALDEREI EMANDAKO ERANTZUNAK.....	93
4.1. Sarrera.....	93
4.2. Euskara elkarteen historia.....	94
4.2.1. Protohistoria: «satorren garaia».....	94
4.2.2. 80ko hamarkada: arrakalak eta hurrengo aroko lehen zantzuak ..	101
4.2.3. 1987: mugari teorikoa, Txepetxen lana.....	106
4.2.4. 90eko hamarkada: euskara elkarteen loraldia	109
4.2.5. 00ko hamarkada: sendotzea, profesionalizazioa, gainbeheraren lehen zantzuak	114
4.2.6. 10eko hamarkada: Topagunearen kongresuak eta berritze estrategikoa	118
4.3. Euskara elkarteen taxonomia.....	125
4.3.1. Zenbat euskara elkarte egon da?	125
4.3.2. Non errotu dira elkarteak?.....	127
4.3.3. Zelan sortu ziren?	131
4.3.4. Nortzuk izan dira elkarteetan aktibo?.....	135
4.4. Euskara elkarteen zutabe filosofikoak	144
4.5. Euskara elkarteen helburuak.....	159
4.6. Euskara elkarteen praktikak.....	163
4.6.1. Zelan egin dituzte gauzak euskara elkarteek?	163
4.6.1.1. Egiteko moduak.....	165
4.6.1.2. Funtzionamendua	173
4.6.2. Zer arlotan jardun dute elkarteek?.....	182
4.6.2.1 .Tokiko hedabideak.....	185
4.6.2.1.1. Zergatik jardun dute alor honetan elkarteek?	186
4.6.2.1.2. Ezaugarriak	187
4.6.2.1.3. Jardunbidea	189
4.6.2.1.4. Beste hedabide batzuk	197
4.6.2.2. Kulturgintza	201
4.6.2.2.1. Zergatik jardun dute alor honetan elkarteek?	201
4.6.2.2.2. Jardunbidea	202
4.6.2.3. Haur eta gazteak	207
4.6.2.3.1. Zergatik jardun dute alor honetan elkarteek?	207
4.6.2.3.2. Jardunbidea	208
4.6.2.4. Erabilera-programak.....	213
4.6.2.4.1. Zergatik jardun dute alor honetan elkarteek?	213
4.6.2.4.2. Jardunbidea	214

4.6.2.4.2.1. Mintzapraktika-programak	214
4.6.2.4.2.2. Aktibazio-programak	217
4.6.2.5. (G)uneak	218
4.6.2.5.1. Zergatik jardun dute alor honetan elkarteek?	218
4.6.2.5.2. Jardunbidea	219
4.6.2.6. Eragite-lanak	221
4.6.2.6.1. Zergatik jardun dute alor honetan elkarteek?	221
4.6.2.6.2. Jardunbidea	222
4.6.2.7. Jakintza eta diskurtsoaren sozializazioa	227
4.6.2.7.1. Zergatik jardun dute alor honetan elkarteek?	227
4.6.2.7.2. Jardunbidea	227
4.6.2.8. Bestelakoak	234
4.7. Euskara elkarteen emaitzak	235
4.7.1. Balorazio orokorra	237
4.7.2. Euskaldunon komunitatea trinkotu	240
4.7.3. Euskararen erabilera sustatu	246
4.7.3.1. Tokiko hedabideak	249
4.7.3.2. Kulturgintza	252
4.7.3.3. Haur eta gazteak	254
4.7.3.4. Erabilera-programak	256
4.7.3.5. (G)uneak	260
4.7.3.6. Eragite-lanak	261
4.7.3.7. Jakintza eta diskurtsoaren sozializazioa	264
4.7.4. Beste eragin batzuk	266
4.8. Aurrera begirako ekarpenak	268
4.8.1. Funtzionamendua	268
4.8.2. Egiteko moduak	269
4.8.3. Diskurtsoa	271
4.8.4. Jardunbidea	272
5. ONDORIOAK	275
5.1. Fenomeno poliedrikoa	275
5.2. Komunitategintza eginkizun	276
5.3. Komunitatea trinkotu	278
5.4. Ekarpn teoriko bat praktikan	279
5.5. Performatibo jokatu dute	280
5.6. Berrikuntza soziala	282
5.7. Erresonantzia jendartean	285
5.8. Azken ondorioa: amets guztiak ez dira bete, baina... ..	286

6. ETORKIZUNARI BEGIRAKO PROPOSAMEN PRAKTIKOAK	291
6.1. Norberari dagozkionak	292
6.2. Taldeari dagozkionak	294
6.3. Proiektuari dagozkionak	297
7. AZKEN BERBAK	303
8. BIBLIOGRAFIA	305
9. ERANSKINAK	327
9.1. Eduki-azterketan erabilitako liburuen gaineko fitxa (egileak, data, luzera, izaera eta laburpenak)	327
9.2. Eduki-azterketaren fitxa orokorra	331
9.3. Sakoneko elkarrizketetan erabilitako galdetegia	332
9.4. Delphi galdetegirako bidalitako testua	333
TAULEN AURKIBIDEA	
1. Testu-azterketan erabilitako testuen zerrenda eta aukeratzeko irizpideak	82
2. Sakoneko elkarrizketen matrizea	87
3. Delphi galdetegian parte hartu dutenen matrizea	89
4. Euskara elkarteetan langile kopurua 2017an	141
5. Tokikom-era federatutako tokiko euskarazko hedabideak 2017an	193
IRUDIEN AURKIBIDEA	
1. Topagunera federatutako elkarteak urtetik urtera	126
2. Boluntarioen kopurua euskara elkarteetan 2017an	137
3. Euskara elkarteetako boluntario eta langileak 2017an, 30 urtetik beherakoak eta emakumeak	142
4. Euskara elkarteek jorratzen dituzten lan-arloak 2017an	184
5. Euskara elkarteetan aurrekontuak 2017an	185
MAPEN AURKIBIDEA	
1. Inoiz euskara elkarteak izan duten herrien mapa	128
2. Inoiz euskara elkarteak izan duten herrien mapa, hedabideen alorra bakarrik landu duten elkarteak kenduta	129

Esker ona

Lau urte eman ditut liburu honetan jasotzen diren edukiak lantzen. Hori dela eta, hasi aurretik eskerrak eman nahi ditut. Batetik, ikerketaren zati bat edo beste irakurri eta iruzkindu didaten horiei: Olatz Olaso, Ainize Madariaga, Abel Irizar eta Elias Zumalderi. Ikerketa batean itzelezko garrantzia du bibliografiak eta langintza horretan nire ondoan izan ditut beti Habe liburutegiko beharginak eta, batez ere, Imanol Irizar. Soziolinguistika eta hizkuntza aplikatuaren inguruan, gurean den liburutegirik osatuena eta interesgarriena da, baina, horrez gain, bertako langileen hurbiltasunak eta laguntzeko duten prestutasunak askoz interesgarriago egiten du. Bibliografian ere izan dut bestelako lagunik. Eneko Borja, Imanol Miner eta Mikel Ozaita bereziki. Zuek zarate zuek!

Honen tankerako ikerketa egiteko kontaktuak ezinbestekoak dira. Eta lan horretan alboan izan ditut Topaguneko kideak, batez ere, Iker Martinez de Lagos, Sonia Perez, Oskar Zapata eta Manuel Moreno. Aipamen berezia merezi du, hala ere, Jasone Mendizabalek. Berarekin batuta abiatu nuen ikerketa hau (gutxi asko) eta berak ireki zizkidan Topaguneko ateak eta Topaguneko funts bibliografikoak ere. Eskerrik asko!

Ez nuke ahaztu gura Basauriko Euskarabilako kideak eta, batez ere, Ludi Viguera. Ikerketa honen ernamuina hango euskara elkartearen inguruan egin nuen aurretiazko ikerketa batean dago eta beti eskertu beharko diet emandako laguntza, konfiantza eta tratua. Biba zuek!

Baina, tira, eskerrak, batez ere, eman behar dizkiet ikerketan parte hartu duten guztiei, elkarrizketatuei eta galdetegia bete dutenei. Ikerketa zuei esker egin ahal izan dut. Kasu guztietan, ikerketari buruzko galderak egin dizkidazue, giro ona sortu duzue eta ekarpen ezin ordainduzkoak egin. Horrez gain, euskara elkarteetan euren lana, gogoia, ilusioa eta grina jarri duten ehunka emakume eta gizonei ere eskertu nahi diet. Izan ere, mugimendu horretan aritutakoei esker, egin ahal izan dut nik ikerketa hau, bere argi eta bere ilunekin. Txikigintza aukeratu zuten guztiei, mila esker!

Ikerketa honetan bideratzaille nagusia izan dut: Patxi Juaristi Larrinaga. Bideratu nau gidatu barik eta gidatu nau bideratu barik. Eztabaida antologikoak izan ditugu, baina azkenean ia beti bat etorri gara. Plazer bat izan da. Ikaragarri ikasi dut eta ikaragarri aberastu da ikerketa zure iruzkinekin.

Eta, azkenik, eskerrak eman nahi dizkiet modu batera edo bestera lagundu eta babestu nauten lagunei (Martin, Josu, Ibai, Lore, Mendi, Zior, Ixone...) eta ikerketaren arratsalde luzeetan musika eta erritmoa jarri didaten errimaren nazioarteko alberdaniako kide batzuei. Zaindu, babestu eta jasan nauen amari (aita gogoan!). Eta Eiderri, bereziki, zuk badakizu zergatik.

0. Atariko

Ikerketa honek Euskal Herriko historia hurbilean (azken hiru hamarkadetan, 1987tik 2017ra hain zuzen ere) euskara elkarteek zer ekarpen egin dioten euskararen biziberritzeari argitzea izan du helburu. Azken hamarkadetan ahalegin indibidual eta kolektibo asko egon dira euskara biziberritzeko, 60ko hamarkadatik aurrera batez ere. Ahalegin horiek guztiak mugimendu baten barruan kokatu daitezkeen arren, mugimendu horren parte bati baino ez dio begiratzen ikerketa honek: euskara elkarteek eta haien inguruan sortutako ekinbide eta jardueri dagokien parteari, hain zuzen ere.

Ahalegin kolektibo horietan garrantzi berezia izan du autoeratzeak, ikastoletatik hasita komunikabideetaraino. Euskara elkarteek kasuan, autoeratzeak ere itzelezko garrantzia izan du eta du. Tokian-tokian sortu, garatu eta gidatu diren jardunbideak jarri dituzte martxan herrietako elkarteek. Hortaz, toki-mailako fenomenoak izan dira eta dira elkarteak, herri bakoitzaren nortasunean eta egiteko moduetan zeharo txirikordatuak eta sustraituak egon dira. Beraz, zeharo poliedrikoa da fenomenoak, zeharo polikromatikoa, nahiz eta parte hartu duten kide gehienek, modu batera edo bestera, mugimendu baten parte irudikatu euren burua.

Baina ez hori bakarrik. Euskara elkarteek zer ekarpen egin duten gutxi ikertua izan da (baita euskararen aldeko mugimendu sozialen ekarpenak ere). Eta, gainera, mundu-mailan oso bakanak dira tankera honetako ezaugarriak dituzten mugimenduak. Izan ere, gutxi dira tokian toki garatu eta behetik gora eraturako mugimenduak. Baina dauden gutxi horiek ez dute inola ere euskara elkarteek mugimenduak duen indar, hedadura, sendotasun eta esperientziarik.

Mila ertzeko fenomenoak da, esan dudana bezala, euskara elkarteena. Hortaz, honi hurreratzeko, ahotsen polifonia aukeratu egin dut. Euskara elkarteek mugimenduan aritutakoen eta mugimenduaren inguruan proposamenak eta ikerketak egin dituztenen ahotsetan oinarritzen da, hein handi batean, ikerketa hau. Ahots horiek esandakoetatik eraiki dut ikerketaren orea, ikerketaren gatzagia. Polifonia hori bideratzen aritu naiz ikerketan zehar, hurrenkera logiko bati jarraituz. Izan ere, iruditzen zait horren mugimendu lokalari tankera hartzeko beharrezkoa zela protagonistei ahotsa ematea, eragileen berbak kontuan hartzea. Euren eraiki, gidatu, pentsatu eta egin dituzte elkarteek zelakotasuna, euren mamitu dute praxian elkarteek ekintzak eta helburuak. Beraz, logikoa da protagonista horien esperientzietatik

abiatuta mugimenduaren ekarpenak balioestea, betiere, ahots horiek dakartena bestelako ikerketa, testu eta abarrekin kontrastatuz.

Tokian tokiko ahots eta pertsona horietatik abiatu banaiz ere, ahalegindu naiz fenomeno ahalik eta holistikoenean azaltzen, ahalegindu naiz fenomeno ahalik eta globalean aztertzen, tokian tokiko berezitasun eta ezaugarrietatik abiatuta, baina herririk herri egon diren ezaugarri komunei jaramon eginez: tokikotasuna dakarte elkarrekin, baina ahalegindu naiz tokikokerian ez erortzen. Beraz, ahalegindu naiz mugimenduaren ahalik eta argazkirik osatuena egiten.

Ikerketan, baina, hainbat hautu egin behar izan dut. Batetik, protagonisten ahotsei indarra ematea, esan dudak bezala. Baina, era berean, mugimenduak berak ekoitzi duen material idatzia ere aztertu dut, baita gai horren inguruan han eta hemen argitaratu diren ikerketak eta hausnarketak ere. Bestetik, jakintza beti da kokatua eta, hortaz, erabaki behar izan dut zelan hurbildu ikerketara. Eta betaurreko aktibistak jantzita egin dut hurbilketa. Izan ere, ni neu izan naiz eta banaiz mugimendu honen kide, Deriotik eta Deriora. Baina, horrez gain, ikerketa eta jakintza ulertzeko nire moduek ere zeresana dute. Nik ikerketa ulertzen dut ezagutzak zabaltzeko bide bezala, jakintzak handitzeko bide bezala eta fenomeno baten ertzak eta bazterrak azalera ekartzeko bide bezala. Bai. Eta hori guztia dakar ikerketa honek. Baina eraldatzeko bide bezala ere ulertzen dut ikerketa eta ahalegina egin dut hori ere ikerketan islatzen, bai erabilitako moduei dagokienez bai eta azken emaitzari dagokienez ere.

Ikerketa abiatzeko, beraz, ainguratze teoriko bat eraiki egin dut lehendabiziko atalean. Ainguratze teoriko horrek bi iturri nagusitatik edaten du: hizkuntzen biziberritzea buruz han eta hemen egindako eraikuntza kontzeptualetatik eta mugimendu sozialek lortu dituzten edo lor ditzaketen emaitzen inguruko gogoeta eta ikerketetatik. Bi ezagutza-iturri nagusi horiek nahastu, irabiatu eta horretan ainguratu dut ikerketaren gorputza bera, soziolinguistika eta mugimendu sozialen inguruko teoriak harremanetan eta elkarriketan jarriz.

Bigarren atalean, berriz, ikerketa bera gidatu eta hezurmamitu dituzten galdera nagusiak ekarri ditut azalera: ikerketaren helburuak definitu, galdera eta kezka horiei erantzuteko hipotesiak ezarri eta horiei begiratzeko azterbideak zehaztu.

Hirugarren atalean galdera horiei erantzuna emateko metodologia finkatu dut. Horretarako, lehenik, ikuspegi epistemologikoari egin diot kasu, non kokatzen naizen eta zer modutara hurbildu naizen ikerketara esplikatzen. Ondoren, ikerketaren mugatze-lana zer irizpideren arabera egin dudak azaldu dut. Eta, azkenik, ikerketa bera zelan egin dudak azaldu dut, baita horretara bultzatu nauten hautuak ere. Hori dela eta, azaldu ditut ikerketan zehar erabilitako lau tresna nagusiak: edukien azterketa, sakoneko elkarriketak, delphi galdetegiak eta iturri ez-zuzenen azterketa.

Laugarren atalean, aitzitik, azterketa dator, hau da, galdera nagusi horiei alde edo moldez emandako erantzunak. Azterketaren muinera heltzeko testuinguratze handi bat egitera behartuta ikusi dut neure burua. Hori dela eta, lehenik eta behin,

euskara elkarteen inguruko genealogietan arakatu dut eta, hortaz, haien historia taxutu, euskararen aldeko mugimendu sozialen abaroan taxutu ere. Horren ostean, ahalegindu naiz euskara elkarteen taxonomia egiten (zenbat elkarte izan diren, non errotu diren, zelan sortu diren, zeintzuk izan diren protagonista eta abar aipatuz). Gero elkarteen jarduna bideratu duten zutabe filosofikoak aletu ditut eta, horren ondoren, euskara elkarteek euren buruei ezarritako helburuak aipatu ere aipatu ditut. Azterketaren bosgarren puntuan, baina, elkarteen praxia miatu dut. Euskara elkarteak, batik bat, ekintzaileak izan dira eta, hortaz, nire ustez, garrantzi berezia du praktikan elkarteek egin dutenak, batez ere, egitekoetan eta egiteko moduetan izan duelako ezaugarritze nagusia mugimenduak. Horretarako, lehenengo eta behin, egiteko moduak eta funtzionamendua aztertu ditut eta, gero, elkarteek landu dituzten ekintza edo lan-ildo nagusiak banaka arakatu ditut: tokiko hedabideak, kulturgintza, haur eta gazteak, erabilera-programak, (g)uneak, eragite-lana eta jakintza eta diskurtsoaren sozializazioa. Hori guztia, jakina, tokian tokiko praktikatik eta haren garapenetatik abiatuta.

Testuinguratze zabal hori egin ostean, azterketaren troinu nagusira iritsi naiz: euskara elkarteek zer emaitza lortu duten euskararen biziberritzeari dagokionez. Elkarteek lortutako emaitzen inguruko balorazio orokorretik abiatu naiz euskaldunon komunitatea trinkotzeko eta euskararen erabilera sustatzeko lortu dituzten emaitzetara heltzeko. Azterketa-arloarekin amaitzeko, ikerketan parte hartu dutenek aurrera begira egindako ekarpenak jaso ditut, funtzionamendu, egiteko modu, diskurtso eta jardunbideari dagokionez.

Azterketaren ostean, bosgarren atalean, ondorioak ekarri ditut orriotara. Ondorio horiek azterketatik erauzi ditut, baina, horretarako, elkarrizketan jarri ditut azterketaren emaitza nagusiak hasieran egindako galdera, kezka eta hipotesiekin. Zortzi ondorio nagusi atera ditut, zortziak ere euskararen biziberritzeari loturikoak.

Hor amaitu zitekeen ikerketa hau. Baina ez. Ikerketa aktibistaren printzipioek akuilatuta, elkarteen jarduna eta diskurtsoa hobetzeko proposamen batzuk ere egin ditut seigarren atalean. Proposamenak apal egiten ahalegindu naiz. Izan ere, nire ustez, mugimendu honek badu nahikoa heldutasuna beren baitatik proposamenak eta aurrerabideak zehazteko. Hala ere, ikerketak hori ere behar zuela iruditzen zait. Ez dut ikerketa ulertzen bakarrik iragana ulertzeko: etorkizuna igarri eta, ahal den neurrian, ondo prestatuta harrapa gaitzan.

Euskara elkarteak eta elkarteetan jardundako pertsonak izan ditut aztergai ikerketan, esan dudan bezala. Baina ez dira izan, nire ustez, horiek guztiak ikerketaren objektu, ezpada ikerketaren subjektu. Hortaz, lan honetan nire eskua eta nire bihotza nabariak diren arren, zentzu batean, euskara elkarteetan ibili direnen pentsamenduen eta iritzien katalizatzaile sentitzen naiz, euren iritzi, porrot, kritika eta asmoen lekuko apala, gurago bada. Horrek ez du esan gura inondik ere ikerketa honen emaitzak ez direnik nireak. Erabat neureak dira eta erabateko ardura eta erantzukizuna dut ikerketa honetan.

1. Ainguratze teorikoa: arlo kontzeptuala

1.1. SARRERA

Orain arte, euskaldunon historia atzeraka kontatu izan da. Atzerakadaren historia izan da euskaldunon komunitatearena¹: «Euskararen eta herri hizkuntzen historiografian ere ikerkuntza-programa edo paradigma moduko bat egon da indarrean hamarkada askotan. Programa hau atzerakadaren ideiarengatik inguruan eratu zen eta ikerketa gehienak arazo hori azaltzera bideratu ditu orain arte. Gure artean finkatu zuena Arturo Campion izan zen batez ere²» (Erize, 1997: 524). Orduan, Xabier Erizek bere doktoretza-tesian frogatu egin zuen ezetz, euskaldunona iraupen baten historia dela, ezer izatekotan³: «Euskararen historiatik nabarmenena ez da bere atzerakada —oso garrantzitsua bada ere—, bere biziraupena eta mundu modernoko erronkei erantzuteko izan duen ahalmena baizik» (Erize, 1997: 30). Eta iraupen horretan hizkuntza-komunitateak agentzia izan du, hau da, bere munduan irauteko ahalmena izan du, zeresana izan du, eragin izan du; azken finean, iraupenaren subjektu izan da: «... euskararen historiaren subjektu edo protagonistatzat euskaldunak, euskal hizkuntz komunitatea hartzea, hizkuntz komunitatea bere bizitza garatzen duen gizarte-unitate bezala aztertuz» (Erize, 1997: 525).

Xabier Erizek, baina, XIX. eta XX. mendeen arteko historia aztertu zuen. Eta gaur egun zer? Gaur egun zer ari da gertatzen? Orain dela 50 bat urte⁴ abiatu zen

1. Bibliografia oparoa dago euskaldunon atzerakada adierazteko, orokorra zein herri edo eskualde zehatz bati lotuta. Orokorraren arteko adibide esanguratsu batzuk (zerrenda ez da inondik ere erabat zehatza) honako hauek izan daitezke: Campion (1911), Mitxelena (1964), Sanchez Carrion (1972), Irigarai (1973), Irigaray (1974), Intxausti (1990), Larrea (1994), Jimeno Jurio (1997)... Aipamen berezia merezi du Dabid Anautek egin zuen obra monumentalak. Kasu horretan, Dabidek atzerakada ez ezik, euskararen aldeko mugimendu sozialari ere egiten dio erreferentzia (ikus Anaut, 2013).

2. Ikerlan honetan erabili ditudan aipu guztiak euskaraz eman ditut. Jatorriz euskaraz emanak daudenak bere horretan utzi ditut, askotan akats eta guzti. Beste hizkuntzetakoak, berriz, nik neuk ekarri ditut euskarara, kontrakoak adierazi ezean.

3. Xabier Erize baino lehen, Koldo Mitxelenak honakoa aipatu zuen: «Egiazko misterioa euskararen iraupena da, ez jatorria» (Mitxelena, 1964).

4. Garabide elkarteak argitaratutako liburuxka honetan 1968an jartzen du euskararen biziberritze garaikidearen sorrera-data (Garabide, 2010). Beste batzuek 1956an jartzen dute hasiera-data eta beste batzuek 1958an. Dataren inguruan txolopote ederra dago, baina lan honen ondorioetarako ez du zentzu handirik datatze hori zehatz-mehatz ezartzeak. Kontraesanak kontraesan, nik 50 urteko prozesua deitzeke erabakia hartu dut (Agirre, Eskisabel, 2017).

euskararen⁵ biziberritzearen sasoi garaikidea. Eta, biziberritze horretan, hizkuntza-komunitatearen agentziak, batez ere, mugimendu sozialen tankera hartu du (hasiera batean, mugimendu sozialak bakarrik, geroxeago herri-administrazioek ere). Jacqueline Urlak honakoa dio adibidez: «Euskararen biziberritzea da gaur egun Franco osteko Espainian dagoen mugimendu sozial iraunkor eta indartsuenetako bat: hainbat bizimodutako jendea dago inplikaturik eta giza energia, denbora eta baliabide asko inbertitzen ditu, horietako asko boluntarioak» (Urla, 2012: 4).

Jakina, erakundeek paper garrantzitsua bete dute, hizkuntza-komunitateak bere autorregulazio-mekanismoen bidez ere subjektua izan da hein batean, baina berritasun historikoa mugimendua izan da, eta, batez ere, mugimendu horrek izan duen eragina (eta eragin horren bidez lortu dituen emaitzak eta aldaketak).

Eta mugimendu horretan berritasunik garrantzitsuena eta nazioartean bereizgarriena hein handi batean, nire ustez, euskara elkarteak izan dira, hau da, herritarrek eratu eta hauspotu duten toki-mailako erakunde burujabe eta zabalak. Hori dela eta, aztertu nahi dut azken 30 urte hauetan zeintzuk izan diren euskara elkarte hauek lortu dituzten emaitzak (mugimendu sozialen teorien argitara). Eta, hortik abiatuta, etorkizunari begira zeintzuk izan litezkeen euskara elkarteek landu beharko lituzketen ildoak proposatzea.

Ikerketarekin hasi orduko, komeni da lanean zehar egin diren hautu teorikoak nondik nora egin diren aipatzea, komeni da ikerketa zer marko teorikotan eraiki den azaltzea. Izan ere, kokatu behar da ikerketa (eta, horrekin batera, ikertzaileak ere kokatu egin du bere burua unibertso teoriko-metodologikoetan). Beraz, hautu hauen zertzeladak eta sakontasunak hurrengo orrietan agertuko dira ahalik eta zehatzen eta ahalik eta sendoen.

1.2. SOZIOLINGUISTIKAREN ATERKIPEAN

Ikerlan hau soziolinguistikaren eragin-esparruan kokatu gura izan dut. «Soziolinguistika kontzeptua 1952. urtean agertu zen lehenengoz, Haver C. Currie-ren artikulu baten izenburuan. Dena dela, diziplina honen ibilbidea 1964. urtean hasi zen, jatorri desberdineko ikerlariak (linguistak, soziologoak eta antropologoak, nagusiki) elkartu zirenean, Kalifornian, nazioarteko kongresu batean» (Juaristi, 2013).

1964tik berrogeita hamar urte baino gehiago joan dira eta jakintza-arloa, ordutik hona, izugarri garatu egin da. Hizkuntzaren eta jendartearen arteko harremanaz arduratzen da soziolinguistika, azken finean, baina garapena ikaragarria izan da. «Soziolinguistika ikerketa-paradigma bakarra, itxia, ongi ezarria eta erabat

5. Euskara eta, oro har, hizkuntza erabiliko badut ere, kontuz hala ere: izan ere, hizkuntza erabili arren, ez dut hizkuntza, bere horretan, esan gura. Hizkuntzak ez baitira hezur-haragizkoak. Beraz, horrelakoetan euskara edo hizkuntza barik, euskaldunak (edo euskaldungoa) eta hiztunak uler bedi. Konbentzio nahiko zabaldua da bai literatura zientifikokoan zein hizkera arruntean hizkuntza entetzat hartzea eta horregatik erabili nahi izan dut, ikerlana hobeto ulertuko delakoan.

koherentea duen diziplina bakartzat hartzeko aukera urrunduz joan da» (Vila, 2013). Zentzu berean, «... izugarri dibertsifikatu dira soziolinguistikotzat hartu beharreko ikuspegiak» (Vila, 2013). Beraz, mila zedarritze-saio, mila mugapen-saio eta mila eztabaida izan da soziolinguistikaren izaera definitzeko. Mila erpin ukitzen duen jakintza-arloa baita soziolinguistika. Egile batzuek, gainera, ez dute sinesten teoria soziolinguistikoko orokor eta bateratuan. Esate baterako, Ralph Fasold-en arabera, «soziolinguistika elkarren artean lotuta dauden gai edo arazo multzoen azterketa da, teoria oso bat baino» (Fasold, 1993).

Hori dela eta, hasi aurretik, nik soziolinguistikaz zer ulertzen dudan azaltzen hasi beharko naiz. Izan ere, esan dudan bezala, soziolinguistikaren eremuan eztabaida bat badabil airean, hori berori da diziplinaren definizioaren eta zokomokoen ingurukoa. «Soziolinguistika definitzea ez da lan erraza. Asko idatzi eta eztabaidatu da zientzia honen zereginen eta ikerketen helburuen inguruan. Erratu gabe esan daiteke gizartearen eta hizkuntzaren arteko elkarreagina aztertzen duela. Arazoa aztertzailearen kokalekuan eta azterketaren ikuspegiari dago: gizarteari, hiztunari ala hizkuntzari begira egiten den» (Zarraga, 2010: 21).

Diziplina konplexua da soziolinguistika eta luze-zabal handia duena (eta, hortaz, zedarritzeko zaila). Gainera, soziolinguistikaren erpin zorrotzek beste hainbat diziplina jotzen dute zuzenean zein zeharka (soziologia, psikologia, antropologia, filosofia, zientzia politikoak, pedagogia, historia, etnografia...) eta, sarritan, gaitza da ikerketa bat soziolinguistika den edo beste diziplina batekoa den ebaztea. Eta, hori gutxi balitz bezala, nazioarteko eta bertako egileak ez datoz bat diziplinaren zedarritzean. Peter Trudgill-ek, adibidez, honela definitzen du soziolinguistika: «Hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremana aztergai duten iker-eremu guztiak izendatzeko erabiltzen den terminoa (...). Ikerketa soziolinguistikoa, alta, giza hizkuntzaren izaera hobeto ulertzea iritsi nahi du. Horretarako, hizkuntza bere inguru sozialean ikertuz, edo/eta hizkuntzaren eta gizartearen arteko interakzioaren izaera hobeto ulertuz» (Trudgill, 1992: 68). Emili Boixek, oster, honela definitzen du: «Hizkuntza erabilerak une eta leku jakin batean jendarteko arazo, gataska eta baliabideek nola zeharkatzen eta gurutzatzen duten aztertzen du soziolinguistikak» (Boix, 2000). Topaguneak ere definizio zabalari oratzen dio soziolinguistikari buruz berba egiteko: «Hizkuntza eta berau bizi den eta biziarazten duten jendartearen, hiztunen eta beste aldagaien (familia, hezkuntza, kultura, politika...) arteko harremana ikertzen duen jakintza-arloa da soziolinguistikoa» (Topagunea, 2006).

Hala ere, nazioarteko literaturari jaramon eginez, lau jakintza-alor nagusi leudeke zientzia honen barruan: soziolinguistika (adiera hertsian), hizkuntza(ren) soziologia, hizkuntza-antropologia eta gizarte-psikolinguistika. Lehenengoak hizkuntzari begiratu egiten dio, bigarrenak jendarteari eta azken biek hiztunari, labur-zurrean. Hala ere, azalean geratu beharrean, apur bat arakaturaz gero, konturatuko gara beste hainbat adar badirela soziolinguistikaren aterki terminologikoaren azpian: hizkuntza-zuzenbidea, hizkuntza-plangintza, diskurtsoaren azterketa,

soziopragmatika linguistikoa, etnolinguistika, lexikologia soziala, dialektologia soziala, kreolista, hizkuntzalaritza soziala... Labur-zurrean, lau adar nagusiei oratuko diet, txiri-txiri.

Nazioartean soziolinguistika, adiera hertsian ulertuta, sarritan bariazionista abizenarekin joan ohi da. Hizkuntzari berari (edo hizkuntzaren corpusari) egiten diote erreferentzia soziolinguistikako ikerketek. Hau da, hiztunen ahotan hizkuntzek izaten dituzten aldaerak aztertu eta horien arrazoiak jendartean aurkitzea dute helburu nagusi. «Gizartea dute arretagune beronek hizkuntzaren egitura eta aldaketa ulertzen laguntzen duen neurrian» (Boix, 2000). Hortaz, hizkuntzaren aldaera bat edo beste aukeratzean hiztunaren ezaugarriek (eta hiztun hori kokatuta dagoen esparru sozialak) duten eragina aztertu ohi dute bariazionistek. Hortaz, esan daiteke soziolinguistikak, batez ere, ikuspegi linguozentrikoaren alde egiten duela, hau da, bere ikerketen eta interesen erdigunean hizkuntza bera jartzen du diziplinaren adar honek. Izan ere, hizkuntza aztertzen du horrek jendartearekin duen harremana aintzat hartuz. Hori dela eta, behin baino gehiagotan linguistikaren adartzat hartua izan da soziolinguistika adiera hertsian.

Hizkuntza(ren) soziologia, ostera, soziologiaren adar moduan ulertzen dute egile batzuek. «Soziologiari zuzenago lotutako ikusmoldeetatik aritzen diren ikertzaileei, berriz, elebitasuna, hizkuntzen ordezkapena, funtzioen banaketa, hizkuntza-leialtasuna eta planifikazioa bezalako arazoak interesatzen zaizkie» (Zarraga, 2010: 35). Hortaz, hizkuntzaren erabileraren eta jendarte-antolaketaren arteko loturak aztertu ohi dituzte hizkuntzaren soziologoek. Izan ere, hizkuntza(ren) soziologia da hizkuntzaz arduratzen den soziologiaren adarra. Beraz, aurrekoa ez bezala, hizkuntza(ren) soziologiak ikuspegi soziozentrikoaren alde egiten du, hau da, diziplina honen erdigunea, ikergaiei dagokienez, jendarteak (eta norbanakoen portaera sozialak) betetzen du. Azken finean, hizkuntza(ren) soziologiak jendartea aztertu egiten du, hizkuntzarekin duen harremana aintzat hartuz.

Mikel Zalbide hizkuntza-soziologiaren alorrean sei azterbide bereizi egiten ditu. Lehenengoa azterbide deskriptiboa da. «Gauzak nola dauden begiratzen du, batez ere, hizkuntza bat edo beste erabiltzeari dagokionez gauzak nola dauden» (Zalbide, 2007c). Bigarren azterbidea, ostera, zinetikoa da. «Gauzak nola aldatzen ari diren begiratzen du; gauzak aldatzen ari diren ala ez eta, hala baldin bada, aldaketa hori zer-nolakoa eta zenbatekoa den» (Zalbide, M., 2007c). Hirugarren azterbidea dinamikoa da: «Gauzak zergatik aldatzen (ari) diren begiratzen du, nagusiki, hirugarren azterbideak. Zergatik indartzen edo ahultzen da hizkuntza baten erabilera? Zergatik ahazten edo atzertzen zaio zenbait hiztuni bere lehen hizkuntza, eta beste bat nagusitzen?». Laugarrenari azterbide prospektiboa deitu ohi zaio: «Goazen bidetik goazela, non bukatu behar dugu? Hori kalkulatu nahi izaten du, batez ere, laugarren azterbideak. Epe jakinean hizkuntzaren erabilerak aurrera edo atzera egitea espero izatekoa den, zein lekutan, zer funtziotan eta zer neurritan». Bosgarrenik, azterbide teleologiko-ebaluatiboa dakar: «Hiztun batzuek edo besteek

etorkizuneko gizartean hizkuntza kontuak nola izatea nahi luketen, eta beraz egungo egoera (eta aurrera begirako proiektzioa) gogoko duten ala ez analizatu ohi du bosgarren azterbideak». Seigarrenik eta, azkenik, azterbide preskriptiboa dakar Zalbidek: «Egungo egoera desegokia dela uste bada, bestelako egoera lortu nahi bada hortaz, zer egin behar da? Iritsi nahi den helburura iristeko zer egin litekeen analizatzen du seigarren azterbideak» (Zalbide, M., 1997c).

Hizkuntza-antropologia, berriz, antropologiaren adar moduan ulertzen dute egileek. Hortaz, Alessandro Durantiren berbetan, «... hizkuntza-antropologiak hizkuntza aztertzen du kulturaren baliabide modura eta hizketa aztertzen du kultur praktika modura» (Duranti, 1997). Hori dela eta, hizkuntza-antropologoztat ikerketaren subjektuak hitzunak dira, «eragile sozial modura ulertuta» (Duranti, 1997). Hitzunek, baina, jendartearen tatamian jokutzen dute derrigorrez. Beraz, hizkuntza-antropologiak hitzun-komunitateak ere izaten ditu ikerketagai, baita hizketak berak zer eragin duen jendartearen eratzean ere. Komunikazioaren etnografia da hizkuntza-antropologiaren joera nabarmenetako bat nazioartean: «... bere helburu nagusia gizabanakoek errealitateaz duten ikuspegi subjektiboa, barne logika, zein den ezagutzea da, eta hori behaketa parte-hartzailearen bidez egiten dute (iraupen luzekoa eta sakona beronen datuak gutxienezko balioa izatea nahi baldin bada)» (Boix, 2000). Era berean, berbetak kulturaren interpretazioan duen eragina ere izaten dute aztergai hizkuntza-antropologoek.

Azkenik, gizarte-psikolinguistikak ere hitzunari begiratzen dio, hitzunak ere bereganatzen du begiradaren erdigunea jakintza-adar honetan. Baina, antropologian ez bezala, alor honetan kokatzen diren ikertzaileek «hitzunek hizkuntza baten aurrean edo hizkuntza-aldaera baten aurrean erakusten dituzten jarreraren inguruko azterketa hauen eragina eta dimentsioak zehaztea bilatzen dute» (Zarraga, 2010: 35). Beraz, psikolinguistikak hizkuntzen gainean norbanakoek dituzten jarrera, iritzi, ideologia, sinesmen edo motibazioak izan ditu eta ditu ikerketagai nagusi. «Arreta berezia jartzen du jarreraren azterketa esperimentalean (aurreiritziak, estereotipoak), bai talde txikietan (nola egokitzen eta koordinatzen diren elkarrizketa batean parte hartzen dutenen hitz egiteko moduak: zein erantzun ematen den hizkuntza, aldaera eta doinu desberdinen aurrean), bai populazio multzoetatik abiatuz» (Boix, 2000). Psikologia sozialaren betaurrekoetatik aztertzen ditu fenomeno linguistikoak soziolinguistikaren adar honek, beraz.

Hortaz, lau diziplina zientzia-adar beraren barrunbeetan sigi-saga. Baina, hala ere, diziplina horiek guztiek soziolinguistika deitura jasotzen dute han eta hemen. Apur bat nahaspila badirudi ere, soziolinguistika berba erabiltzen da soziolinguistikaren beraren diziplina bati deitzeko. Nazioartean horri konponbide erraza ematen diote: soziolinguistika erabiltzen da, batez ere, alor linguistikoari deitzeko eta hizkuntza(ren) soziologia, ostera, beste diziplinei deitzeko. Tokian tokiko zenbait bibliografiatan hizkuntzaren aldagarritasunari lotutako lanak baino ez dira soziolinguistikatzat hartzen. Adiera hertsiki horren abaroan ari diren askok

uste baitute euren delat soziolinguistika deitu beharko litzatekeen bakarria: «Joera honetako askorentzat beren espezialitatea da soziolinguistika izena merezi duen bakarria» (Boix, 2000). Beste eremu geografiko batzuetan, berriz, soziolinguistikak askoz eremu zabalagoa du, adibidez, Katalunian, Okzitanean edo Quebecen (ikus, adibidez, Kataluniarako Boix, 2000, Okzitaniarako Urteaga, 2007 eta Quebec-erako Boyer, 1996).

Gurean ere soziolinguistika terminoak tradizio handia du eta, Katalunian eta Quebecen legez, adiera zabala hobetsi egiten da, hau da, lehen aipatutako lau adarrak batera ulertzen dituen ikuskera. Esate baterako, bost urterik behin, gure lurralde guztietan hizkuntzaren gaineko ikerketa orokorrak egiten dira, gaitasunak, praktikak eta jarrerak neurtuz. Eta horiei, gurean, inkesta soziolinguistiko deitu egiten zaie. Bestetik, Soziolinguistika Klusterra izeneko erakundeak ere adiera zabaleko soziolinguistika hartzen du aintzat (baita Kluster horrek argitara ematen duen *Bat* aldizkari zientifikoak ere⁶). Bi adibide baino ez dira: hala ere, soziolinguistikaren gaineko edozein bilaketa euskaraz eginez gero, adiera hau nagusi dela gauza erabat nabarmena da.

Hortaz, nik ere neure burua kokatuko dut euskal herrietako tradizio horren aterkipean. Izan ere, lan hau kokatzen da hizkuntza(ren) soziologian, batez ere, baina lan honetan soziolinguistika erabiliko da oro har; hori bai, betiere, adiera zabalean, euskal tradizioari fidel. Eta, hizkuntza(ren) soziologiaren azterbideen artean, batez ere azterbide preskriptiboan kokatu egingo da.

1.3. HIZKUNTZEN BIZIBERRITZEA

Duela hogeita hamar urtera arte, soziolinguistikaren (eta, batez ere, hizkuntzaren soziologiaren) inguruko ikerketek eta lan teorikoek hizkuntza-komunitateen gainbeheran jarri ohi zuten arreta, ez hizkuntza-komunitateen biziberritzean. «Gizartean ordezkapen linguistikoa gertatzearen arrazoiak eta moduak aztertzea izan da hizkuntza soziologiaren lana» (Zarraga, 2010: 36). Julia Sallabank-ek ere antzekoa dio: «90eko hamarkadaren amaiera arte hizkuntza gutxituen inguruko literaturaren gehiengoa hizkuntza-galerarekin tematu da» (Sallabank, 2010: 159). Paula Kasaresek ederto azaltzen duenez, «... ikertzaileek hizkuntzen gutxitze edo ordezkatzeko prozesu hori erruz deskribatu eta dokumentatu dute» (Kasares, 2014: 26). Eta honako hau gaineratzen du: «Literatura soziolinguistikoan, gizaldirik gizaldiko segida kaskaildurik edo etenik egonda hura berrestekatu eta mintzairaren erabilera belaunaldi berrietan sendotu duten hizkuntzen ereduak hagitik bakanak dira» (Kasares, 2014: 29). Askok ikertu da, hortaz, hizkuntza ordezkatzeko bilakaera eta hobeto ezagutzen dugu hizkuntza talde baten hizkuntzaren jarraipenaren etena eta ordezkapena. Baina, era berean, gutxi dakigu zergatik hizkuntzek eusten dioten eta zergatik suspertzen diren. «Desoreka handia dago hizkuntza ordezkapen

6. Hasiera batean, soziolinguistika eta glotopolitika zuen abizentzat *Bat* aldizkariak. Gaur egun, oster, soziolinguistikako aldizkari soilizat du bere burua.

bilakabideei eskaintzen zaien arretaren eta iraupena bermatzea bilatzen duten saioen ahaztearen artean» (Erize, 1997: 115). «Askoz gehiago dakigu hizkuntza-ordezkatzeari buruzko arrazoien inguruan hizkuntzak mantentzeari buruz baino, are gehiago hizkuntza-ordezkapenari buelta emateari buruz baino» (Flores, 2011). «Mehatxatutako hizkuntzak mantendu, sendotu eta egonkortzea ez dugu ikertu eta, hortaz, ez gaude prestatuta hizkuntza-ordezkatzeari buelta emateko» (Flores, 2011).

Irakurle azkarra ohartu zen, dagoeneko, biziberritze⁷ berba darabilela testu honek eta ez normalizazioa (agian, gure tradizio soziolinguistikoan sonarik handiena duen kontzeptua⁸, nahiz eta, egia esateko, azken urteotan badirudien apur bat ostenduta geratzen ari dela). Normalizazio berba nagusi izan da gurean orain gutxi arte eta kontzeptua eta berba bera katalan herrietatik⁹ etorri zitzaizkigun guri. Kontzeptua lehendabizi Lluís Aracil valentziarrak erabili zuen 1965ean (Aracil, 1965) eta, ordutik, bide luzea egin du, batez ere, Katalunia, Galizia, Quebec, Okzitania eta Euskal Herrian. Aracil-en arabera, «ordezkapen linguistikoari emandako erantzuna edo alternatiba da normalizazioa» (Aracil, 1965). Hortaz, normalizazioa, gutxi asko, ordezkapenaren ifrentzua litzateke.

Kontzeptuak, hala ere, bere eboluzioa izan du; era berean, ñabartu da eta, hein batean, jendarteratu¹⁰ egin da. Horren seinale da Jordi Solé egiten duen terminoaren definizioa: «Normalkuntzaren helburua hizkuntza baten erabilera “normal” bihurtzea da, gizarte bizitzako esparru eta funtzio guztietan normalki erabiltzea: etxean, kalean, komunikabideetan, irakaskuntzan, erakunde publiko eta politikoetan, edozein motatako giza harremanetan, nonahi eta noiznahi, eta abar» (Solé, 1991). Bide beretik jotzen du Albert Bastardasek: «Kulturalki eta politikoki menderaturik egotearen ondorioz hizkuntza-ordezkapena jasaten ari den komunitate batek bere

7. Euskarak abantaila nagusi bat du berba honi dagokionez. Nazioarteko literaturan, *revitalization* da berbarik erabiliena (bestelakoak ere erabili arren, *revival*, *regeneration*, *revernacularisation*, *reversing language shift* eta abar, argibide gehiagorako begiratu Costa, 2016: 31). Euskaraz asko izan dira orain arte erabilitakoak: normalizazioa, berreskuratzea, indarberritzea, berreuskalduntzea... Biziberritu berba ere asko erabiltzen da gurean (esate baterako, Eusko Jaurlaritzak 1999an onartu zuen euskara suspertzeko lehen plana eta Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia zuen izena, edo Soziolinguistika Klusterrak bere burua euskara biziberritzeko ikergunetzat du) eta bere aldeko hautua egin dut. Izan ere, nire ustez, hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialek bizi(tza) berri bat eman nahi diote hizkuntzari, hizkuntza-komunitateari, biziberritu berbak izenean bertan dakarren bezala. Izan ere, biziberritzea, hitzez hitz, hizkuntza baten bizitasuna zaharberritzeko ahalegina adierazten du.

8. Adibide simple bat ematearren, Euskal Autonomia Erkidegoan euskararen sustapeneko lege nagusiak ere kontzeptu hau barneratzen du izenburuan bertan: 10/1982ko azaroaren 24ko Euskararen erabilera normalizatzeko oinarriko legea da lege horren izen ofiziala.

9. Katalunia aldean ere erabili izan da, antzeko esangurarako, autozentramendu kontzeptua. Bernat Joanek honela definitzen du: «Autozentramendua prozesu bat da eta, haren bidez, bere burua satellite edo baldintzatua ikusi duen komunitate bat bere ikuspuntu propiotik bere burua ikustera pasatzen da. Prozesu honekin batera, ohi denez, bere autoestimua ere berreskuratzen du komunitate horrek» (Joan, 2012).

10. Erraz ulertzen den terminoa da, erraza delako kolpe batean normala zer den eta zer ez den irudikatzea, nahiz eta gero definitzeko oztopo latzak izan.

mintzairaren erabilera berpiztea, zabaltzea eta etorkizunean normal eta egonkor egitea ...» (Bastardas, 1996) da normalizazioa, bere ustez.

Termino nahasgarria da normalizazioa¹¹. Mikel Zalbidek, esate baterako, honako hau dio: «... hizkuntza-normalkuntza definizioz eta irismenez zehazteak lana eman ohi du» (Zalbide, 2007b). Benjamin Tejerina, ostera, harago doa: «Zalantza potoloa dut terminoarekin. Posible al da ezartzea ikuspegi zientifiko huts batetik normala zer den? Nire ustez, ez» (Tejerina, 2006). Mário Herreroren arabera ere, «... normalizazioa ez da kontzeptu zientifiko, helburu politiko bat markatzen duen ametsa baizik» (Herrero, 2015: 137). Normalizazioa, izan ere, imajinatutako normaltasun bati lotzen zaio eta, beraz, bakarrik deskriba daiteke beste hizkuntza-komunitate batzuekin alderatuta. Beraz, ezin da finkoa izan, dinamikoa baizik, ezin da une bat izan, prozesu bat baizik. Eta, horrez gain, lekurik leku aldatzen den terminoa da, hizkuntza-komunitaterik hizkuntza-komunitate.

Gainera, esangura asko izan ditzake normalizazioak berak. Batetik, «... kodetzea, estandarizazioa, normatibizazioa» (Mollá, 2002). Hau da, gutxi gorabehera helburu linguistikoei dagozkienak lirarteke lehen adiera honen azpian leudekeenak. Bigarrenik, alderdi sozialei lotutakoak leudeke ere normalizazioaren azpian. Izan ere, normalizazioa litzateke «oinarrizko funtzio instrumental, sinboliko eta diskriminatorioak betetzen dituen hizkuntza-komunitatearen egoera» (Mollá, 2002).

Eta, azkenik, nazioarteko literaturan azken urteotan oso gutxi erabili den terminoa da. Soziolinguistikako egile nagusiek (Fishman, Weinreich, Cooper, Fasold, Grenoble, Hinton, Kloss, McKkey, Sanchez Carrion, Spolsky eta abarrek) ez darabilte berba hau. Horregatik guztiagatik erabaki dut lan honetan biziberritzeari oratzea eta ez normalizazioari. Uste dut badela sasoia berba horren erabilera murrizteko eta biziberritzeari leku handiagoa egiteko gure literatura zientifikoan zein dibulгатiboan.

Lehen esan bezala, biziberritzea baino gehiago ordezkapena izan da aztertua soziolinguistikaren nagusiki. Hala ere, badira han eta hemen biziberritzea zedarrizteko lanak eta saiakerak. Nazioarteko egileen artean, hizkuntzen biziberritzea soziolinguistikaren kezken erdigunera ekarri zuen lehena Joshua Fishman izan zen, 1991n soziolinguistikaren ibilbidean mugarri izan zen *Reversing language shift* liburuarekin (Fishman, 1991). Hala ere, gurean, Jose Maria Sanchez Carrion «Txepetx»-ek Fishman-ek baino lehenago ezarri zuen mugarri nagusi bat hizkuntzen

11. Zentzu horretan adierazgarria da Iñaki Lasak artikulua honetan egiten duen ibilbidea: «Izan ere, normalizazio hitza askotan erabiltzen badugu ere, erabiltzaile bakoitzarentzat adiera desberdinak izan ohi ditu. Batzuentzat, Nafarroako Presidente ohia den Miguel Sanz jaunarentzat, esate baterako, euskara normalizatua dago jada Nafarroan, beste batzuk ordea, elebitasun desorekatuari deitzen diote normalizazioa, ez inposatu ez eragotzi kontzeptuaren atzean horixe ezkuta liteke, azkenik, elebitasun orokatua ere izan da normalizaziotzat joa hainbaten aldetik. Gure kasuan, azken urteotan honako definizio hau erabili dugu euskararen normalizazioa definitzeko: Euskal Herriko herritar guztiontzat beren eguneroko eta mota guztietako jardunean ohiko eta lehentasunezko hizkuntza euskara izatea da euskararen normalizazioa» (Lasa, 2012).

biziberritzeari dagokionez *Un futuro para nuestro pasado* liburuarekin (Sanchez Carrion, 1987). Izan ere, liburu horren azpi-izenburuak honako hau zioen: euskara berreskuratzeko gakoak.

Ralph Fasold-en arabera, ostera, galera zein iraupena, ordezkapena zein biziberritzea, txanpon beraren aurkia eta ifrentzua dira. «Hizkuntzaren iraupena zein galera hizkuntza-hautu kolektiboaren epe luzeko emaitza dira eta biak gertakari edo bilakabide mota beraren parte» (Fasold, 1995). Izan ere, Fasold-ek dioenez, «... hizkuntzen bilakabideen erdigunean hiztunek, banaka nahiz taldeka, egiten dituzten hautapenak daude» (Fasold, 1995). Txanpon beraren aldeak izan arren, egile gehienek ez dituzte prozesu biak batera aztertu.

Eta zer da, bada, hizkuntza-biziberritzea? Leanne Hinton-en arabera, honakoa litzateke hizkuntza-biziberritzea: «... hizkuntzen biziberritzea litzateke, muturreko adiera batean, bizitzako alor guztietan hizkuntza berreskuratzeko garatzen den programa. Beste kasu batzuetan, aldiz, hizkuntza-komunitate batek daraman hiztun eta espazioen galbidea geraraztea luke helburu biziberritzeak» (Hinton, 2001: 5). Leena Huss-ek, ostera, honela dakar hizkuntza-biziberritzearen definizioa: «Biziberritzea normalean ulertu egiten da bere erabilera galtzen ari den hizkuntzari bizitza berria eta indarra ematea bezala» (Huss, 2008: 12). Muiris O'Laoire-k ere antzeko bidetik jotzen du: «Biziberritzea litzateke hiztun berriak gehitzea, funtzio berriak eskuraztea, hizkuntza-prestigioa areagotzea eta ekintza positiboa garatzea» (O'Laoire, 2008: 204).

James Costak, berriz, biziberritzearen gaineko definizioa ere badakar, aurrekoen aldean apur bat ezberdina. Haren arabera, «... biziberritzea aldaketa soziala gauzatzeko berriazko esfortzua da, maiz mugimendu sozialen tankera hartzen duena. Biziberritzea, hortaz, ez da prozesu indibiduala, kolektiboa baizik. Eta bere helburu nagusia kategorizazio berriak sortzean datza, irudikatutako talde sozialarenak ez ezik, bere historiari buruzkoak eta okupatzen duen espazioari buruzkoak ere» (Costa, 2016). James Costak elementu interesgarriak ekartzen ditu definizioa. Lehenik, aldaketa soziala bilatzen duela biziberritzeak. Bigarrenik, kategoria berriak sortu nahi dituela biziberritzeak, kategoria berriak non hizkuntza zaharrak bere oraina ez ezik, bere iragana eta etorkizuna ere «imajinatzeko»¹² eskumena lortzen duen. Eta, hirugarrenik, biziberritzea maiz mugimendu soziala dela ere esaten du hitzez hitz.

Mikel Zalbidetik ere biziberritzea definitu egiten du, Joshua Fishman-en teorian oinarrituta (berak biziberritzea erabili beharrean indarberritzea berba darabil). Indarberritzearen prozesu horrek esan nahi du, gutxienezko lehen maila batean, «... ahuldutako hizkuntza horrek egungo hiztun-taldeetan bizirik jarrai dezan lortzea edota, jarraipen-bide hori eten egin bada, hizkuntz hori berriro ere belaunez belaun ama-hizkuntza gisa transmiti dadin segurtatzea» (Zalbide, 2003). Eta, bigarren maila

12. Imajinatu Benedict Anderson-ek nazionalismoari buruz esaten zuen esangura berberarekin darabil James Costak, baita neuk ere (ikus Anderson, 1983).

osoago batean, «... ahuldutako hizkuntza horri erabateko garapen demografiko eta soziofuntzionala eranstea. Hiritar guztiek hizkuntza hori (ere) erabil dezatela, gizarte-bizitzaren funtzio-esparru guztietan» (Zalbide, 2003).

1.3.1. Hizkuntza-plangintzak

Esan dudan bezala, ordezkapenaren (eta galeraren ingurukoak) izan dira nagusi soziolinguistikan. Hala ere, literatura soziolinguistikoak ia hastapenetik landu ditu biziberritzeari buruzkoak (nahiz eta ez izan hegemoniko). Heinz Kloss-ek (Kloss, 1969), esate baterako, bi plangintza nagusi zedarritu zituen (eta, ordutik, mugarri dira eta, zelanbait, kanonizatu egin dira): corpus(aren) plangintza eta estatus(aren) plangintza. Plangintza bi hauen bidez, hain zuzen ere, hizkuntzen biziberritzea xedatu nahi zuen Kloss-ek, metodo zientifikoa aplikatuz hizkuntzen galerari aurre egiteko (Lo Bianco, 2018).

Corpus(aren) plangintza honela definitzen du *Soziolinguistika eskuliburua*-k: «Hizkuntza-plangintzaren osagaietako bat da, alderdi linguistikoa lantzen duena. Honen barruan lantzen dira, besteak beste, gramatikak, hiztegiak, ortografia-arauak... Azken helburua hizkuntza-kodea bera beharrian berrietarako prestatzea da. Helburu hori lortzeko garrantzitsua da plangintza-mota honetan hizkuntzaren estandarizazio-prozesua, hau da, hizkuntza baten aldaera estandarra zehaztu, ezarri eta lantzeko egiten den prozesu linguistiko eta soziala» (Zarraga, 2010: 372). Aurretik esan dudan legez, corpus(aren) plangintzaren inguruko ikerketak eta lan teorikoak soziolinguistika bariasionistaren aterpean kokatu ohi dira.

Estatus(aren) plangintza, ostera, honela definitzen du *Soziolinguistikaren eskuliburua*-k berak: «Hizkuntza-plangintza osagaietako bat da. Hizkuntzaren alderdi soziala lantzen du; hemen sartzen dira, adibidez, estatus legala ezartzea, hizkuntzaren alde egindako kanpainak, hizkuntza-transmisioa bermatzeko egindako ekimenak, helduak alfabetatzeko ekintzak eta abar. Estatus-plangintzaren azken helburua da hizkuntza batek, edo hizkuntza-aldiera batek gizartean duen egoera aldatzea. Bi plangintza-motetan zailena da, gizartean aldaketa bat lortzea duelako helburu» (Zarraga, 2010: 373). Mikel Zalbidek ere definitu du estatus(aren) plangintza: «Hizkuntza bat edo bestea, edo biak, esparru batean edo bestean (edo guztietan, edo inon ez) erabiltzeko diseinatzen diren estrategien, hartzen diren neurrien eta egiten diren ebaluazioen multzoa sartuko dugu hizkuntzaren estatus-plangintzan. Goitik beherako plangintza bideratu izan da, normalean, era bateko edo besteko aginte-esparruetatik. Behetik gorakoa eratu izan da, askotan, aginte-ahalmen hori gabeko edo esparru horretatik (beren gogoz edo hartaraturik) aldenduriko gizataldeetatik» (Zalbide, Joly, Gardner, 2016: 412). Estibaliz Amorrortuk ere definitu izan du estatus(aren) plangintza: «Estatusaren plangintzak erreferentzia egiten die hizkuntzak dituen funtzioak gehitzeko egiten diren berariazko esfortzuei» (Amorrortu, 2003).

Lan honek, beraz, corpusean baino areago estatusen kokatzen du bere burua. Eta, are gehiago, Mikel Zalbidek iradokitzen duen bidetik abiatuta, behetik gorako estatus(aren) plangintzan, hain zuzen ere. Baina segi dezadan apur bat estatus(aren) plangintzaren hari-mataza horretatik tiraka, apurka-apurka, argi gehiago egiteko asmoz.

Horretarako, baina, beste kontzeptu bati oratu nahiko nioke: hizkuntza-plangintzari, hain zuzen ere. Izan ere, bai corpus- zein estatus-plangintzen definizioan hizkuntza-plangintza aipatzen baita eta, modu batean edo bestean, plangintza mota bi hauek hizkuntza-plangintzaren aterkipean agertzen baitira sarri asko. Definizio asko egon da han eta hemen Einar Haugen-ek hizkuntza-plangintza terminoa sortu eta literatura soziolinguistikoan hedatu zuenetik (Haugen, 1966). Hala ere, nahiz eta ikuspegi diferentziaz eginak dauden, hurbil samar ibili ohi dira. Definizio labur (eta orohartzaile) izan nahiko luke honako honek: «Hizkuntzak gizarte-giro batean edo bestean dituen arazoei irtenbidea bilatzen saiatzea, (talde zabal edo murriztagoan) elkar hartuz» (Zalbide, 2015). Joshua Fishman-ek ere antzeko definizioa ematen du: «Hizkuntza-plangintzaren azterketa hizkuntzaren arazo sozialei konponbidea emateko antolatutako esfortzuen azterketa da» (Fishman, 1982: 209). Paul Lewis eta Gary Simons egileek ere antzera definitzen dute: «Hizkuntza-plangintza agerikoa da, zuzena, eta helburu argiak ditu. Identifikatutako arazo batzuk konpontze aldera, hizkuntzaren erabilera aldatzea du helburu» (Lewis, Simons, 2016: 47).

Hona ekarri ditudan hiru definizio horiek, baina, hizkuntza-plangintza orohartzaile bati baino gehiago, badirudi estatus(aren) plangintzari baino ez diotela erreferentzia egiten. Beste definizio batzuetan ere (adibidez, Kaplan, 2013) hori antzeman daiteke. Hortaz, ikerketa honetan hizkuntza-plangintza inoiz agertzen bada, uler bedi estatus(aren) plangintzaren sinonimo bezala erabiltzen dela testua arintze aldera.

Estatus(aren) plangintzaren azterketara itzulita, haren abaroen, han eta hemen, jarrerak, gaitasunak eta praktikak izan dira ikergai nagusiak; hiru horiek izan dira, oro har, estatus(aren) plangintzak izan dituen interesgune nagusiak. Emili Boix-ek, adibidez, hiru horiei «gaitasun, ideologia eta erabilera» (Boix, 2000) deitu izan die. Jose Mari Sanchez Carrion «Txepetx»-ek, berriz, hiru horiei motibazioa, ezagutza eta erabilera deitu izan die (Sanchez Carrion, 1987). Jone Miren Hernandezek, ostera, hiru horiei emozioak, gaitasunak eta praktikak deitzen die (Hernandez, 2011). Baina Jone Miren Hernandezen helburua ez da izan bakarrik Txepetxen terminologia eguneratzea eta gaurkotzea. Proposamen berri horretan garrantzi berezia du pluralaren erabilerak. Esate baterako, erabilera terminoa oso termino zurruna da eta eskatzen duen erantzuna sinplea da: bai edo ez. Praktika, ordea, termino malguagoa da (pluralen betiere) eta ez du eskatzen bai edo ez erantzungo duen galderarik. Batzuetan bai, beste batzuetan agian eta besteetan ez izan daiteke erantzuna, ezelako arazo barik.

Nik ere begi onez ikusten dut Jone Miren Hernandezen ekarpena. Hala ere, nire zalantzak ditut *emozio* terminoaren gainean¹³. Horregatik, nazioarteko literaturan askoz oparoagoa den *jarrerak* terminoa erabiliko da lan honen ondorioetarako, *praktikak* eta *gaitasunak* terminoekin batera (hirurak pluralean, noski, kontzeptuen atzean egon daitezkeen eta dauden errealitateak hobeto jasotzen dituztelakoan).

Aipatutako hiru interesgune horietan esku hartzeko moduari hizkuntza-politika deitu ohi zaio. Hala ere, hau ere zeharo termino nahasgarria da, txolopote hutsa, eta egile bakoitzak ia bere modura ulertzen du aterki horren azpian ezkututzen dena. Izan ere, Bernard Spolsky-k hizkuntza-politika honela definitzen du: «Hizkuntza-praktikak, hizkuntza-sinesmenak eta hizkuntza-kudeaketa bere egiten duen hori baita hizkuntza politika» (Spolsky, 2012). Jone Goirigolzarrik ere antzeko bidetik jotzen du: «Hizkuntza politika mintzairaren eta gizarte bizitzaren arteko harremanaren aurrean agertutako asmo, ideia eta erabaki multzoa da, gizarte edo gizarte talde baten egoera eta jokabide linguistikoan eragiteko helburua dauana» (Goirigolzarri, 2017: 53). Julia Sallabank-ek, ostera, honela definitzen du hizkuntza politika: «Hizkuntza-politikak hizkuntzaren erabileran eragiten duten erabaki edo ekintzak dira: ikusten direnak eta ikusten ez direnak, kontzienteak eta inkontzienteak, antolatu direnak eta antolatu ez direnak» (Sallabank, 2016). Badirudi hiru egile horiek hizkuntza-politika (ez nahastu, mesedez, hizkuntza-plangintzarekin¹⁴) estatus(aren) plangintzarekin parekatu egiten dutela doi-doi. Nik ere zentzu horretan erabiliko dut (erabiltzekotan) hizkuntza-politika terminoa (terminoaren gaineko eztabaiden berri izateko, begiratu Fasold, 1995 edo Spolsky, 2012).

Euri dezente egin du Heinz Klossek corpusaren eta estatusaren arteko dikotomia ia kanoniko bihurtu zuenetik. Eta, orduetik, ñabardura eta egokitzapen batzuk etorri dira¹⁵, batez ere estatusaren alorrera. Horien artean onartuenetako bat Robert

13. Nazioarteko literaturan oparoak dira hizkuntza-antropologiaren eta -soziologiaren inguru akademikoetan *praktikak* eta *gaitasunak* terminoak erabiltzen dituzten lanak eta ikerketak. *Emozioen* kasuan ez da hain ohikoa, are gutxiago erreferentzia egiten badiegu hizkuntzaren inguruko kontuei. Hori dela eta, ez zait iruditzen egokia termino hori erabiltzea.

14. Hizkuntza-plangintza terminoak ere arazoak dakartza definizio bakar eta onartu batera makurtzeko, lehenago ikusi dugun bezala. Are gehiago, egile batzuek parekatzen dituzte hizkuntza-politika eta hizkuntza-plangintza. Hala ere, ni ez nator bat horrekin, hizkuntza-plangintza gehiago ikusten baitut hizkuntza-politikaren aplikazio praktiko modura. Ildo berean, Jone Goirigolzarrik honela definitzen du hizkuntza-plangintza: «Hizkuntza plangintza hizkuntza politikaren alderdi bat da, erregulazio prozesu desbardinaren bidez hizkuntza politikan hartutako erabakiak bideratzea xede dauana». Hizkuntza plangintza, hortaz, izango litzateke gutxi asko hizkuntza politikaren aplikazio praktikoa (Goirigolzarri, 2017: 54). Hala ere, Rhian Hodges eta Cynog Prys-ek aipatzen duten bezala, hizkuntza-plangintzaren definizio tradizionalak gobernu edo organismo nazionalak egiten duten makro mailako planifikazioari egiten diotela erreferentzia ezin da ahaztu (Hodges, Prys, 2018). Dena den, egia da azken aldirio nagusitu dela LPP terminoa (euskaraz, HPP, hau da, hizkuntza-plangintza eta -politika). Interesgarria da, zentzu horretan, Iñaki Martínez de Lunak horren inguruan egiten duen gogoeta (Martinez de Luna, 2019).

15. Joseph Lo Bianco-k, esate baterako, sei plangintza mota ezberdintzen ditu hizkuntza-politikaren eta -plangintzaren barruan: estatus(aren) plangintza, corpus(aren) plangintza, eskuratze-plangintza, erabileraren plangintza, prestigio-plangintza eta diskurtso-plangintza (Lo Bianco, 2018).

Cooper-ek egindakoa da (Cooper, 1997). Hark gaitasunak lantzeko plangintza berezizat hartu eta estatus(aren) plangintzatik atera zuen. Gaitasun horiek lantzeko plangintzari *acquisition planning*¹⁶ deitu egin zion. L1 eta L2 eskuratzeko bide informalak, formalak eta ez-formalak berariaz landu behar diren ustekoa da Cooper eta horiek, berez, hizkuntza-plangintzaren adar berezitua osatzen duten ustekoa, era berean.

Izan dira ere, beste arlo batzuk estatus(aren) plangintzatik ateratzeko saiakerak han-hemenka literatura zientifikoa. Agian, saiakerarik babestuena nazioartean Joshua Fishman-ena izan da (Fishman, 1991). Hark hizkuntza biziberritzeko funtsezko eskala bat diseinatu eta proposatu zuen¹⁷. Eskala horren seigarren urratsa da funtsaren funtsa eta horrek adierazten du ondoen hizkuntza baten biziberritzea zertan den (edo zertan ez den, azken finean, ebaluaziorako tresna bat baita).

Bada, seigarren urrats horretan honako esparru nagusi hauek sartzen ditu Fishman-ek: «Familia, auzo-inguruak eta gertuko komunitatea» (Fishman, 1991). Beste berba batzuekin esateko, lehen mailako erakunde sozializatzaileek erakusten dute ondoen hizkuntza-komunitate baten sendotze-maila (edo ahultze-maila). Eredu horietan, hain zuzen ere, ebatzen da hizkuntza baten ondorengoetartzea, eremu horietan ebatzen da hizkuntza baten belaunez belauneko transmisioa. Hortik tiraka, Mikel Zalbidetik (Zalbide, 2003) *community fostering* (euskarara ekarrita, komunitategintza¹⁸) proposatzen du estatus(aren) plangintzaren barruko atal gisara.

Eta zer da bada komunitategintza¹⁹ hori? Mikel Zalbideren arabera, «... hizkuntza ahulari belaunez belauneko iraupen-bidea bermatzea eta hitzun-elkarteari bere neurriko esparru berriak zabaltzea. Komunitate-giroa indartzea, hizkuntza ahularen mesede. Hau da, komunitate-giroa suspertu, hizkuntzaren belaunez belauneko iraupen-bidea bermatzeko, gertukoaren diren esparruetatik abiatuta: familia-auzoa-lagunartea hirukotea» (Zalbide, 2003).

16. *Acquisition planning* gurean hizkuntza eskuratzeko plangintza moduan izan da itzulia (Zarraga, 2010) edo, beste barik, eskuratzeko-plangintza (Zalbide, 2015).

17. Argibide gehiagoetarako, ikusi Zalbide, 2004.

18. Aurretiaz egindako artikulua batean *community fostering* kontzeptua euskaratzeko komunitatearen sustapen edota komunitatearen biziberritze terminoak erabili nituen (Rodriguez, 2013). Hala ere, gurago dut gaur eta hemen komunitategintza terminoa, laburragoa eta zehatzagoa delakoan. Azken aldian Gipuzkoan egin den ikerketa handi baten abaroen, gauza berari erreferentzia egiteko komunitatearen ehungintza kontzeptua erabili izan da (ikusi Esteban, 2018).

19. Ez nahastu antzekoa den beste termino honekin: komunitatean oinarritutako hizkuntza-plangintza (ingelesez nazioarteko literaturan *community-based language planning*). Teresa McCarty-k honela definitzen du: «Komunitatean oinarritutako hizkuntza-plangintza izan daiteke behetik gorakoa edo goitik beherakoa. Izan daiteke mugimendu sozialek eginda ala gobernu-erakundeek eginda. Komunitatean oinarritutako hizkuntza-plangintzaren funtsa, ostera, beste bat da: tokiko jendeak duen agentzia hizkuntzari lotutako erabakiak hartzeko» (McCarty, 2018). Antzeko kontzeptuak dira, beraz, komunitategintza eta komunitatean oinarritutako hizkuntza-plangintza. Baina funtsezko ezberdintasun bat dute biek ala biek: komunitategintzak komunitate-giroa suspertzea du helburu; komunitatean oinarritutako hizkuntza-plangintzak, berriz, tokiko jendeak hizkuntzari lotutako erabakiak bere gain hartzea du helburu.

Herrialde txiroen garapena bultzatu nahi duten batzuek ere komunitatean oinarritutako hizkuntza-garapenaz egiten dute berba. Ikus dezagun zelan definitzen den delako kontzeptu hori: «Komunitatean oinarritutako hizkuntza-garapenak tokiko hizkuntza-komunitateak ahaldundu eta garatu egiten ditu, euren garapen holistikoko helburuak identifikatzen lagunduz, kontuan hartuz nortasunak eta hizkuntzak bizitzarako ezinbestekoa den ezagutza transmititzeko duten harremana» (Lewis, Simons, 2016).

Gizarte-ekintzaren arloan ere antzeko kontzeptua darabilte. Maritza Monterok, esate baterako, komunitatearen sendotzea izeneko kontzeptua dakar: «Komunitatearen sendotzea prozesua da: komunitate bateko kideek (norbanakoek zein antolatutako taldeek) elkarrekin garatzen dituzte gaitasun eta baliabideak euren bizitzaren gaineko kontrola areagotzeko. Horretarako, konpromisoz, kontziente eta kritiko jardun behar dute euren ingurunea eraldatzeko euren nahi eta beharren arabera eta, era berean, euren burua ere eraldatuko dute» (Montero, 2003). Nazioarteko literaturan ere *community empowerment* kontzeptua luze-zabal erabiltzen da, antzeko edukiarekin²⁰. Gainera, «... gaur egun aldaketa sozialera bideraturiko mugimenduen egintza kolektiboek ere behin eta berriro jotzen dute komunitate proiektuak eraikitzea, egintza horiek pertsonen arteko elkartasunezko integrazioa behar izaten dutelako, leialtasuna, batasuna eta kohesio komunitarioaren bestelako bertuteak bilatzen dituztelako eta, azken batean, ideiak eta kideza-sentimenduak partekatuko dituzten pertsonen arteko sozialitate-eredu berriak eratu nahi izaten dituztelako» (Larrinaga, 2017b).

Raquel Gutierrez eta Huascar Salazar ikertzaileek, berriz, komunitategintzaz beharrean, komunitarioari buruz egiten dute berba. «Komunitarioa da lankidetzaharreman sozialak ezarri eta antolatzeko modua (loturak eta ekintza konpartitu eta koordinatuak), oreka dinamikoak sortzera jotzen dutenak (tentsio bakoak ez diren orekak) bizitza soziala erreproduzitzeko asmoarekin. Horien arabera, kolektibitate batek dauka eta bere gain hartzen du bizitza biologiko eta soziala denboran zehar iraunarazteko produkzio material eta sinbolikoari lotutako gaietan erabakitze gaitasun autonomoa, autodeterminatua eta autoarautua» (Gutierrez, Salazar, 2019).

Hortaz, eta apur bat soziolinguistikaren aterkipera bueltatuta, komunitategintza hori artez lotzen da Bernard Spolsky-k darabilen hizkuntza-plangintzaren kontzeptuarekin (Spolsky, 2012). Izan ere, haren arabera «... edonork egin dezake hizkuntza-plangintza, komunitate batek, eskola batek, familia batek edo norbanako batek. Ez da beharrezkoa batzorde bereziturik». Julia Sallabank-ek ere antzeko bidetik jotzen du: «Hizkuntza politika eta bere kudeaketa maila guztietan gertatzen da, nazioarteko, nazioko eta eskualdeko instituzio eta ikastetxeetan, eta baita enpresetan, bertako komunitateetan, gizarte-taldeetan eta gizabanakoetan ere» (Sallabank, 2016). Jone Goirigolzarrik, ostera, hizkuntza-plangintzaren eragileak gehiago mugatzen ditu: «Botere publikoak (botere legegilea, botere betearazlea eta botere judiziala), gizarte

20. Gizarte-ekintzan, nazioarteko garapenaren arloan eta beste hainbatetan. Maritza Monterok berak bi termino horien arteko zedarritze-lan potoloa egiten du (Montero, 2003).

zibila (botere ekonomikoa, botere mediatikoa, sindikatuak, elkarteak, GKEak, etab.) eta biztanleria» (Goirigolzarri, 2017).

Hortaz, esan gezake komunitategintzako plangintza Jone Goirigolzarrik zehaztutako gizarte zibilak garatzen duela. Hala ere, nik oraindik gehiago zehaztuko nuke. Izan ere, Jone Goirigolzarrik aipatzen dituen gizarte zibileko eragile batzuk nekez ezkontzen dira komunitategintzarekin: botere ekonomikoa eta botere mediatikoa, kasu. Hortaz, gizarte zibil antolatua da eragile nagusia, nire ustez, komunitategintzarako.

Estatus(aren) plangintzan, hala ere, beste bereizketa bat egin ohi da: *top down language planning* eta *bottom-up language planning* plangintzen arteko bereizketa, hain zuzen ere. Robert B. Kaplan eta Richard B. Baldauf izan dira bereizketa hori aipatzen lehenak *Language planning: from practice to theory* liburuan (Kaplan, Baldauf, 1997). *Top down* plangintzak²¹ goitik behera, aginpidez egin nahi du hizkuntzaren biziberritzea. *Bottom-up* plangintzak²², berriz, behetik gora, jendearen parte hartzearen bidez egin nahi du hizkuntzaren biziberritzea.

Badirudi goitik beherako plangintza batek, bere horretan, emaitza esanguratsuak lortzeko arazoak izan ditzakeela. «Hizkuntza-legeek ez dute beren helburua lortu, hau da, hizkuntza jokia erak aldatzea. Hizkuntza-legeak eraginkorrak dira sustatu nahi den hizkuntzari atxekita dauden beste alorretako nagusitasunak ematen direnean: nagusitasun kulturala, ekonomikoa, demografikoa, e.a.» (Mckey, 1993). Gainera, hizkuntza-plangintza ez da behin eta betiko egiten den kontu bakana, behin eta berriz aplikatu beharreko prozedura jarraitua baizik. Beraz, goitik beherako plangintza hori, ezinbestean, behetik gorako plangintza batekin osatu beharko litzateke, arrakasta lortu nahi bada behinik behin. Izan ere, kontuan hartu behar da hizkuntza baten biziberritzearen (edo jarraipenaren edo galeraren edo ordezkapenaren) oinarrian hiztunen eta hiztun taldeen hautuak eta erabakiak daudela. Ralph Fasold-en berbetan esanda, «... norbanakoen hizkuntza-hautu eredu koherenteek epe luzera duten gizarte-ondorioa da hizkuntza baten jarraipena edo ordezkapena» (Fasold, 1995: 213). Robert Cooper-ek ere antzekoa dio: «Pertsona zehatzak dira hizkuntza bat hartu, errefusatu edo bazterrean utzi egiten dutenak» (Cooper, 1997: 77). Joshua Fishman-ek ere antzekoa dio: «Gaur egun, ezezagunak dira, hein handi batean, hizkuntza-biziberritzearen (edo hizkuntza-plangintzaren) eta hizkuntza baten erabileraren hazkundera edo jaitsieraren artean dagoen harreman zuzena» (Fishman, 1997).

Plangintzen hedadurari dagokionez, sailkapenak ere badaude. Inazio Marko Juanikorenak lau plangintza mota bereizten ditu: mega, meso, makro eta mikro plangintzak, hain zuzen ere (Marko, 2009: 34-35). Mega mailako plangintza hauxe litzateke: «Hizkuntza-komunitatearen hedapen sozio-geografikoa bere osotasunean hartuz garatzen den hizkuntz plangintza izango da». Meso mailakoa, ostera, honako hau: «Hizkuntzaren jardun-esparru funtzional jakinetan edota berezko izaera duten

21. Euskaraz, oro har, goitik beherako hizkuntza-plangintza esan ohi zaio (Zalbide, 2015).

22. Euskaraz, oro har, behetik gorako hizkuntza-plangintza esan ohi zaio (Zalbide, 2015).

esparru geografikoetan (herri, eskualde...) garatzen diren hizkuntz plangintzak izango dira». Makro mailakoa, berriz, honako hau: «Hizkuntzaren jardun-esparru funtzional ezberdinen baitako organizazio bakoitzean (administrazio-erakunde, irakaskuntza-zentro, zerbitzu-gune, enpresa, elkarte...) garatzen diren hizkuntz plangintzak izango dira». Eta mikro mailakoak, azkenik, hauxe: «Erakunde mailako plangintzetan bereziki taldeetan edota norbanakoetan eragiteko garatzen diren azpi-plangintzak izango dira».

Aurretik aipatu dudan guztia kontuan hartuz, ikerketa-lan honek, hizkuntzaren biziberritzearen gaineko teoriei jarraiki, bere burua kokatzen du estatus(aren) plangintzaren barruan. Eta, oraindik zehatzago, komunitategintza aztertzen duen korrontean eta behetik gorako plangintzaren abaroan. Plangintzaren hedadurari dagokionez, makro mailako plangintzak izan dira ikerketaren objektu eta subjektu. Hori dela eta, komunitategintzako eragile nagusia gizarte zibil antolatua denez, aztertu beharko ditut gizarte zibila antolatzeko erabili izan ohi dituen bideak. Horiek, nagusiki, hiru dira: alderdi politikoak, interes-taldeak eta mugimendu sozialak.

1.4. EKINTZA KOLEKTIBOA

Gizarte zibilak antolatu ohi du bere burua ekintza kolektiboa praktikan jartzeko. Jesus Casquete-ren arabera, ekintza kolektiboa da «... talde sozial baten edo batzuen eguneroko esfortzua helburu partekatu batzuen bila» (Casquete, 2001). Izan ere, ekintza kolektiboa agertzen da ingurune orokorrean aldaketak gertatzen direnean eta norbanakoak eragin handiko beste norbanako batzuekin elkartzen direnean. Hortaz, norbanako horiek indarrak metatu egiten dituzte, eliteen, agintarien edo euren antagonista sozialen aurka jotzeko.

Donatella della Porta eta Mario Diani-ren arabera, berriz, «... ekintza kolektiboa helburu kolektiboen bila baliabideak partekatzen dituzten norbanakoen multzoa da» (della Porta, Diani, 2011). Definizio horretan argi dago helburuak direla erabakigarriak. Izan ere, bi egile horien arabera, helburu horiek ezin ditu beretzat bakarrik hartu kolektibo horretako edozein kidek. Hau da, helburu horiek kolektiboak izan behar dira eta, gainera, pertsona ororentzat onuragarriak.

Badira ekintza kolektiboa zehatzago zedarritu dituztenak. Adibidez, Nestor García-ren arabera, «... ekintza kolektiboa interes komunak dituzten pertsonak egikaritzen dute, formalitate-gradu askotako egituretan antolatzen dira eta ekintza mobilizatzaileak jartzen dituzte martxan» (García, 2013). Raquel Gutierrezek, berriz, honela definitzen du ekintza kolektiboa: «Afera publikoetan esku hartzeko dagoen gaitasun kolektiboa» (Gutierrez, 2017).

Ekintza kolektibo horretan parte hartzeko, Mendebaldeko jendarteetan behinik behin, hiru antolakuntza forma nagusi eratu dira, lehenago esan dudan legez: alderdi

politikoak, interes-taldeak eta mugimendu sozialak²³. Alderdi politikoek, interes-taldeen eta mugimendu sozialen «... izaera eta funtzioak oso nabarmenak dira askoren ustez, baina haien arteko mugak maiz aldakorak eta mugikorak izan ohi dira, eta batzuetan kategoria horien arteko nahasmenak gertatu ohi dira» (Larrinaga, Barcena, 2004: 103).

Hortaz, Iñaki Barcenaren arabera, alderdi politikoek definizioa hauxe da: «Gizabanakoen interesak defendatzeko elkarteak da, botere politikoa eskuratzeko, maneiatzeko eta bere egitarau politikoa aurrera ateratzeko barneko egitura hierarkikoa duena» (Larrinaga, Barcena, 2004: 104). Hala ere, literatura zientifikoan ez da erraza alderdi politikoek gaineko definizio zuzen edo adostua aurkitzea. Alde batetik, denboraren poderioz alderdi politikoek kontzeptuak aldatu egin dira. Eta, bestetik, tokiaren arabera (eta erregimen politikoaren arabera) alderdi politikoek kontzeptua ere aldatu egiten da.

Hala ere, kontuan hartu behar da, gaur egun, alderdi politikoak direla parte-hartze politikorako tresna nagusia. Alderdiak jendartean dauden lehia edo interesen begirale pribilegiatuak dira eta interes-taldeek eta mugimendu sozialek haien aurrera eramaten dituzte eskakizunak, alderdiek lagun diezaieten. Izan ere, alderdi politikoek bereganatzen dute erakundeek agintaritzak eta oposizioa: gobernatzen dute edo gobernuak kritikak eta kontraproposamenak egiten dizkiete. Era berean, hedabideen eta iritzi publikoaren arreta nagusiki jasotzen dute alderdiek. Neurri batean, alderdiek politikaren dinamika nagusiak markatzen dituzte eta jendarteko beste eragileak askotan haiei begira egoten dira, euren interesen araberrako aukera politikoak noiz irekiko zain.

Hori guztia aintzat harturik, interes-taldeak edo mugimendu sozialak zertan ezberdintzen dira alderdi politikoetatik? Badirudi ezberdintasun nagusia hauxe dela: alderdi politikoek boterera heltzeko eta boterea eskuratzeko borondatea dute eta besteek ez. Horrez gain, badira bestelako ezberdintasunak, helburuetan ez ezik, funtzioetan ere. Alde batetik, alderdiek batu eta sinplifikatu egiten dituzte jendartean dauden taldeen interesak. Beste alde batetik, elite politikoak eratzen dituzte alderdiek. Alderdiek erabat bereganatu dute ordezkariak politikoa eta alderdien galbahetik pasatu ezean, ia ezinezkoa da ordezkariak postu-batera iristea. Hirugarrenik, herritarren gogo eta beharren kanalak dira alderdiak, hau da, herritarren kezkek gobernura bideratzeko bitartekariak dira. Laugarrenik eta azkenik, sistema politikoa egonkor eta indartsu mantentzeko ezinbestekoak dira alderdiak. Jakina da alderdiek

23. Termino-anabasa dago euskaraz mugimendu sozialaren inguruan: gizarte-mugimendua, jendarte-mugimendua, herri-mugimendua... Nik mugimendu sozialaren alde egin dut hautua. Arrazoi nagusia izan da inguruko erdaretan termino honen antzeko berbak erabiltzen direla batez ere (espainieraz, *movimiento social*, frantsesez *mouvement social*, katalanez *moviment social*, galizieraz *movimento social* eta ingelesez *social movement*). Hala ere, kasuren batean herri-mugimendu berba ere erabili dut mugimendu sozialaren sinonimo Euskal Herrian tradizio handiko terminoa delako (adibidez, Esteban, 2018, Azpiazu, 2017 edo Joxemi Zumalabe Fundazioa, 2014).

ez dituztela funtzio hauen monopolioa, baina nagusiki eurek betetzen dute jendartean paper hau (Larrinaga, Barcena, 2004).

Interes-taldea, berriz, «... edozein talde da, jarrera bat —edo gehiago— partekatuz gizartearen beste taldeen aurrean errebindikazio batzuk egiten ditu, posizio komun horiek egokitzen diren portaerak finkatu, areagotu edo mantentzeko» (Larrinaga, Barcena, 2004: 120). Beraz, interes-taldeak erakunde formalak dira, botere politikoaren erabakietan eragiteko mehatxu eta zigorrak erabiltzen dituztenak. Horien helburuak ez dira beti ezagunak eta publikoak, baina talde horien ezaugarriarik adierazgarriena, seguru asko, zerbitzuak, onurak, zamak eta aukerak modu partikular eta aldeko batean bana daitezzen bilatzea da.

1.4.1. Mugimendu sozialak

Hiru horien artean (alderdi politiko, interes-talde eta mugimendu sozial), ikerketa honen subjektu diren euskara elkarteek euren burua mugimendu sozial²⁴ bezala irudikatu dute (Topagunea, 2011). Hori dela eta, beharrezkoa da mugimendu soziala zer den jakitea. Literatura zientifikoa, jakina, hamaika definizio daude mugimendu sozialen inguruan. Ezinbestean horietako batzuei egin beharko diet erreferentzia eta nire hautu teorikoak argitzen hasi.

Esate baterako, Mario Dianik mugimendu sozialak horrela definitzen ditu: «(Mugimendu soziala) da norbanako, talde edo erakunde multzo baten arteko elkarrekintza informalen sarea, nortasun kolektibo partekatua oinarri, gatazka politiko edo kultural batean engaiatu egiten dena» (Diani, 1992). Lehen aipatu dudan Jesús Casquete-k, bestetik, honela definitzen ditu mugimendu sozialok: «Norbanako, talde eta erakundearen arteko sare interaktiboa. Sare horrek aldaketa sozialaren prozesuan parte hartzen du jarraitutasunez gizarte zibilaren eta agintarien aurrean euren eskariak plazaratuz eta parte hartzen du forma ez-konbentzionalak erabiliz» (Casquete, 1998). Joaquim Raschke-k, hirugarrenik, honela definitzen ditu mugimenduok: «Mugimendu soziala jendartean oinarritzko aldaketa bat eragin, eragotzi edo ezabatu nahi duen eragile kolektibo gisa hartzen da. Mugimenduak integrazio sinboliko handia eta rolen zehaztasun-maila txikia izan ohi du eta ekintza eta mobilizazio-modu aldakorrek erabili egiten ditu egunerokoan» (Raschke, 1994). Sidney Tarrow-ek, berriz, horrela definitzen ditu: «Helburu komunak eta elkartasuna partekatzen duten pertsonen plazaratutako erronka kolektiboak dira, elite, aurkari eta agintariekin elkarreaginean mantenduak (Tarrow, 2011). Pedro Ibarra eta Francisco Letamendiak, ostera, honela definitzen dituzte: «Agintari politiko, elite eta aurkarietako elkarrekintza jarraitu eta, gehienetan, gatazkatsu batean —eta nortasun kolektibo bera izanik— publikoki, boterearen erabilera edo banaketa interes

24. Topaguneak Oinarriaren gaineko txostenean (euren etorkizuneko oinarri teorikoak finkatzeko egindako lanketan) «Gizarte mugimendu gara» aldarrikatzen du puntu nagusi baten izenburuan (Topagunea, 2011). Topagunea euskal herrietako hainbat euskara elkartek batuta sortutako erakundea da. 1996an sortu zuten hainbat euskara elkartek Topagunea eta, orduetik, elkarte gehiago batu dira Topagunera.

kolektiboen alde eraldatzea eskatzen duen banakoen, taldeen edota organizazioen arteko elkarreragite informalen sare bat da» (Ibarra, Letamendia, 2000).

Badira beste definizio batzuk ere. Esate baterako, Jorge Riechman-ek eta Francisco Fernandez Buey-k mugimenduok honela definitzen dituzte: «Mugimendu soziala *eraldaketa sozialaren prozesuan* (aldaketak proposatuz edo aldaketen kontra eginez) *parte hartzen duen eragile kolektiboa da*²⁵». (Riechman, Fernandez Buey, 1995). Manuel Delgadok ere bide beretik jotzen du: «Mugimendu soziala da pertsona eta sektore batzuen borondatearen gauzatzea, Estatuan eragiteko edo eurentzako kaltegarriak diren inguruabar zehatz batzuk zuzendu edota gainditzeko» (Delgado, 2016). Hortaz, mugimendu sozialak izan daitezke behetik gora taupada autonomoz sortutako ekintza kolektiboak edo, beste berba batzuekin esanda, arlo sozialaren autoantolaketaren adierazpide autonomoak.

Mugimendu sozialek, beraz, parte-hartzea bilatzen dute, parte-hartzea politikan, hau da, parte-hartzea pertsonon nahiak, gurariak eta beharrak ebatzen den tatami publikoan. Baina parte hartzeko bi bide nagusi daude (Blas, Ibarra, 2006): gonbidapen bidezko parte-hartzea eta agerpen bidezko parte-hartzea²⁶. Gonbidapen bidezkoa honela definitzen dute aipatutako liburuan: «Erakunde publikoek (gobernuek, udalek eta abarrek) herritarrei gonbit egiten —eskatzen— diete beraiek ezarritako prozesuetan eta espazioetan parte hartzera» (Blas, Ibarra, 2006). Agerpen bidezko parte hartzean, berriz, «... herritarrak, eta maizago gizarte-erakunde jakin batzuk, espazio publikoan agertzen dira, eta beren partaidetza-prozesuen bidez hartutako erabakiak bere horretan onartzeko eskatzen diote administrazioari» (Blas, Ibarra, 2006). Argi dago binomio horretan non kokatzen diren mugimendu sozialak: agerpen bidezko parte-hartzean, hain zuzen ere (horrek ez du esan gura gonbidapen bidezko parte-hartze bideetan mugimendu sozialek ez dutenik parte hartzen; hala ere, mugimendu sozialen esparru nagusia hortik kanpora dago).

Oso antzekoak dira orain arte ikusitako definizioak (aldeak alde eta zehaztasunak zehaztasun), baina Jesús Casquetek emandako definizioari tiraka, interesgarri iruditu zaizkit berak egindako ñabartze batzuk (Casquete, 1998). Batetik, bere berbetan «mugimendu sozialak norbanako, talde eta erakundearen sare mobilizatuak dira». Era berean, «nortasun kolektiboa oso garatuta dute» eta bilatzen dituzten helburuek «jendarte osoarentzat eragina izango dute». Bigarrenik, «mugimendu sozialek bitariko estrategia bati jarraitzen diote». Alde batetik, euren arazoaren irtenbideak eskatzen dizkiete agintariei, baina, beste alde batetik, «arazo bihurtzen dituzte jendartearen presente dauden eredu kulturalak, arauak, sinesmenak, nortasunak eta erakundeak». Mugimendu batzuek estrategia bati besteari baino garrantzi gehiago ematen badiote ere, esan daiteke mugimendu guztiek bieki ekiten dietela noiz edo noiz.

25. Azpimarra originalean agertzen da, ez da nirea.

26. Agerpen bidezko parte-hartze esamoldearen alde egin dut. Euskaraz, gutxienez, lau modutara ikusi dut itzulita gaztelaniazko *participación por irrupción* delakoa: oldartze bidezko parte-hartzea, parte-hartze autonomoa, irrupzio bidezko parte-hartzea eta agerpen bidezko parte-hartzea. Nik azken horren alde egin dut.

Hirugarrenik, mugimendu sozialek beste eragile kolektiboek (alderdiek eta interes-taldeen) baino egitura informalagoa, horizontalgoa izan ohi dute. Laugarrenik, ekintzen errepertorioa zabaldu egiten dute. Alderdiek eta interes-taldeen erabiltzen dituzten parte-hartze moduez gain, bestelako parte-hartze modu batzuk praktikatzeko dituzte (legezkoak izan ala ez). Bosgarrenik, mugimendu sozialak aldaketa sozialean esku hartzeko saioak dira. Mugimendu gehienek agenda aurrerakoa badute ere, ezin daiteke esan mugimendu guztiak agenda hori dutenik. Seigarrenik, mugimendu sozialaz berba egin ahal izateko, «beharrezkoa da nolabaiteko jarraitutasuna egotea. Ezinezkoa da kasu guztietarako balioko duen kronologia mugarri bat ezartzea, baina baliozko erreferentzia tenporala izan daiteke urte batzuetakoa». Zazpigarrenik eta, azkenik, mugimendu sozialak ez dira homogeenak izaten. Haien barruan, joera eta erakunde askok hartzen dute parte eta sarritan euren artean talka egiten dute nabarmen, ideologian, estrategian, antolaketan zein beste hainbat puntutan.

Zentzu berean, Charles Tilly-k ere (Tilly, Wood, 2010) Casquetek darabiltzan elementu horiek guztiak bildu eta hirutara ekarri ditu, labur-zurrean: batetik, «... mugimendu sozialek ahalegin publiko, antolatu eta eutsia eramaten dute agintarien aurrean euren aldarrikapen kolektiboak plazaratzeko» (egileek honi kanpaina deitzen diote). Bestetik, «... ekintza politikorako honako forma bat edo beste erabiltzen dute: elkarteak edo koalizioak sortu, bilkura publikoak, prozesioak, bijiliak, mitinak, manifestazioak, eskaerak, hedabideetan adierazpenak, propaganda...» (egileek honi mugimendu sozialen errepertorio deitzen diote). Eta, azkenik, «... parte-hartzaileek adierazpen publiko eta adostuak egiten dituzte lau gai hauen inguruan: balioa, batasuna, zenbakia eta konpromisoa» (egileek honi WUNC adierazpenak deitzen diote).

Jorge Riechman-ek eta Francisco Fernandez Buey-k (Riechman, Fernandez Buey, 1995), berriz, mugimendu sozialen gaineko zortzi ezaugarri nagusi hauek aipatzen dituzte:

1. Burujabetzarako eta emantzipaziorako orientazioa izatea.
2. Boterea lortzeko orientazioa izan beharrean, mugimendu sozialak mugimendu kulturalistak dira: euren helburua ez da boterea hartzea, oinarritik sortutako kontrabotere-sareak eraikitzea baizik eguneroko bizitza aldatzearen. Existentziaren burokratizazio eta merkantilizazioari aurre egiteko autodefentsa soziala egiten dute mugimenduek.
3. Modernotasunaren aurkako orientazioa dute, zelanbait esanda.
4. Konposizio sozial heterogeneoa izan ohi dute mugimenduek.
5. Pentsatu globalki, ekin lokalki: horixe da mugimenduek jarraitu egiten duten bizitza-filosofia nagusia.
6. Antolaketa-egitura ez da hierarkikoa, ez da zentralizatua. Sare modukoa da (mugimendu batzuetan, gainera, sareen sarea da); erakundetze- eta profesionalizazio-maila baxukoak izan ohi dira mugimenduok.

7. Eguneroko bizitzaren eta bizitza pribatuaren politizazioa dakarte: elkarbizitza, produkzio eta kontsumorako iturri alternatiboak eraiki nahi dituzte.
8. Ekintza kolektiborako modu ez-konbentzionalak darabiltzate.

Imanol Agotek (Agote, 1995) ere mugimendu sozialen inguruko ezaugarri antzekoak azpimarratzen ditu: alde batetik, «gizartean eragitea da mugimendu sozialen helburua»; beste alde batetik, «gutxieneko egonkortasuna eta iraupena izaten dituzte»; hirugarrenik, «hedatuta egoten dira lurralde batean»; eta, laugarrenik, «gizartea identifikatzeko erreferentziak dira, bai jarreretan, bai diskurtsoan, baita mundu sinbolikoan ere».

Donatella della Porta eta Mario Dianik ere (della Porta, Diani, 2011), ostera, honako hiru ezaugarri hauek azpimarratzen dituzte: batetik, «ekintza kolektibo gatazkatsua»; bestetik, «sare informal trinkoak» eta, hirugarrenik eta azkenik, «nortasun kolektiboa». Hiru ezaugarri horiek beharrezkoak dira mugimendu sozialari buruz berba egin ahal izateko. Pedro Ibarrek ere hiru ezaugarrietara makurtzen ditu mugimendu sozialak. «Mugimendu soziala sortzen da egiturazko tentsioak daudelako (lana edo familia edo hiri-egiturazkoak), oso zehatzak diren interesak kaltetzen dituztenak, oso ikusgarriak, oso sentituak. Beraz, egiturazko gabezia edo hausturen ondorioz sortzen dira» (Ibarra, 2000). «Mugimendu soziala sortzen da gatazka hori konpontzeko dauden formek ezin diotelako heldu. Antolaketa-mailako gabeziek sortzen dute» (Ibarra, 2000). «Mugimendu soziala sortzen da jendeari (edo hobeto esanda pertsona batzuei) ez zaiolako gustatzen nola bizi den (nola bizi duten eurek) orokorrean eta injustizia hori nola bizi den, interes kolektiboen ukatzetik. Pertsona batzuek beste modu batera bizi nahiko lukete eta arazo kolektiboei beste konponbide bat eman» (Ibarra, 2000).

Zesar Martinezek, Beatriz Casadok eta Pedro Ibarrek ere antzeko bidetik jotzen dute: «Jendarte-mugimenduak dira gizartean dauden zapalkuntza formak eta harremanak era kritikoan lantzen dituzten eragileak; hau da, jarrera kolektibo ez-konformista eta pro-aktiboa dute behar bezala ez dabilzan gauzekiko, gizarte-sektore batzuk gutxiagotzen eta baztertzen dituzten harremanekiko. Erantzun kritikoa eta aktiboa ematen dute, eta, berrikuntza gisa, erantzun hori gero eta osokoagoa da menpekotasun forma ugari erantzunez. Kritika eta salaketa egiteaz gain, eragile kolektibo horiek dira, euren praktika eta lan autoeratzailerean bidez, forma berritzaileak bilatzen dituztenak harremanetzeko, gizarteko elkarbizitza antolatzeko eta borroka politiko emantzipatzailea sustatzeko» (Martinez, Casado, Ibarra, 2012).

Gainera, egile horien arabera, mugimendu sozialek ezaugarri bereizgarri batzuk badituzte. Lehenik eta behin, «edozein pertsonentzat sarbide erraza izaten dute haiekin bat egiteko». Haien egitura ez dago oso formalizatuta, ez eta hierarkizatuta ere. «Mundua ulertzeko eta munduan egoteko modu kritiko edo ez-konformista baten inguruko taldeko nortasuna eta kidesuna sortzen dute. Ezarrita dauden botere-egitura jakin batzuk salatzen eta desnaturalizatzen dituzte». Bigarrenik, interes orokorreko

zenbait eskaera eta beharrian kolektibo agertzen dituzte. Hirugarrenik eta azkenik, «praktika alternatiboak eta eraikuntzan dauden proposamenak gauzatzen dituzte»; herri, gizatalde eta pertsona guztientzat aldarrikatzen dituzte menpekotasunik gabeko harreman libre, osasuntsu eta solidarioak.

Mugimendu sozialak gora eta mugimendu sozialak behera aritu izan naiz orain arte berba eta berba. Baina funtsezko gai bati oraindik ez diot heldu. Izan ere, askotan nahastu egiten den kontu bati egin nahiko nioke erreferentzia: «Mugimendu sozialak zabalagoak dira hura osatzen duten erakundeak baino» (della Porta, Diani, 2011). Hau da, mugimendu soziala (lehen ere aipatu dudan moduan) hainbat taldek, norbanakok eta erakundek osatzen dute. Ezin da barbarik egin mugimendu sozialari buruz erakunde bakar batek osatzen badu berau. Mugimendua izan ahal izateko, hainbat erakundek eta taldek osatu behar dute, ezinbestean (eta sarritan euren artean talka egiten dutenak). Bestela, ezin izango da mugimenduari buruz barbarik egin.

Hala ere, ezin da ahaztu erakundeak garrantzitsuak direla «nortasun-iturri indartsu diren heinean» (della Porta, Diani, 2011: 183). Izan ere, mugimenduko kideek gehienetan mugimenduarekin bai, baina identitate-lotura sendoagoak izan ohi dituzte mugimendua osatzen duten erakundeekin (edo, zehatzago esanda, erakunderen batekin). Kideek ez ezik, arerioek eta iritzi publikoak ere gehienetan erakundeekin identifikatzen dute mugimendua. Nortasun-iturri oparoa izateaz gain, «... ekintza jarraitua izan dadin ere beharrezkoak dira mugimendu sozialetako erakundeak» (della Porta, Diani, 2011: 183).

1.4.2. Mugimendu sozialen eta interes-taldeen arteko elkarguneak eta aldeak

Baina itzul nadin berriro ere lehenago aipatu dudan kontu batera. Esan bezala, ekintza kolektiboan, oro har, hiru eragile nagusi daude (Ibarra, de la Peña, 2004): alderdi politikoak, interes-taldeak eta mugimendu sozialak. Hala ere, praktikan batzuetan zaila da hiruren arteko mugak zehatz-mehatz zedarritzea, batez ere interes-taldeen eta mugimendu sozialen artean. Badago literaturan batzuen eta besteen ezaugarriak definitzeko hainbat lan, hainbat saiakera, hainbat tirabira, hainbat eztabaida.

Orokorrean, interes-taldeak eragile konbentzionalak balira bezala (erakundeen parametroen barruan jardun ohi duten heinean) definitu izan dira eta mugimendu sozialak, ostera, eragile ez-konbentzionalak (erakundeen parametroetatik kanpo egon ohi dira euren eskariak, agenda politikoak eta protesta-errepertorioak). Izan ere, mugimendu sozialek nortasun kolektiboa bilatzen eta praktikatzten dute, salbuespenak salbuespen. Honek esan nahi du jende multzo batek elkarrekin bizi nahi duela mundua ikusi, egon eta jarduteko modu ezberdina. Mugimendu sozialek identitate kolektiboa dakarte eta, era berean, eskariak egiten dituzte agintari eta eragile politiko konbentzionalak egiten ez duten eremuetan. Hortaz, erakundeetatik urrun egon daitezkeen jarduteko esparru batzuk politizatu egiten dituzte.

Interes publikoko taldeek, ostera, antolakuntza sendoa(goa) izan ohi dute. Gainera, antolakuntza hori ideologiaren zehaztasunetik gainetik egon ohi da. Hau da, interes-taldeko kideak ez dira ideologiaren arabera batzen, interes zehatz eta partikular batzuen jira-biran baizik. Azkenik, erakundeekin batera egin ohi dute behar.

Pedro Ibarra eta Alberto de la Peña (Ibarra, de la Peña, 2004) egileek interes publikoko taldeen honako ezaugarri hauek nabarmentzen dituzte. Batetik, interes publikoko taldeek ez dute «etsai» bat aurkitzen, ez da boterea etsai bakarra, askoz lausoagoa da. Bestetik, interes publikoko taldeetan ekintza kolektiboa ukitzeko modukoa da, hau da, «... ekintza kolektibo hori epe labur edo ertaineko helburu zehatzak lortzera bideratu egiten dute» (Ibarra, de la Peña, 2004). Hirugarrenik, talde hauek aukeratzeko lehentasunez erakundeekin jarduteko era konbentzionala, kalea (eta, harekin batera, protesta publikoa) erabat baztertu ez arren. Eta erakundeekin elkarlanean jarduteko estrategiak landuko dituzte (esate baterako, dirulaguntzak eskatuz). Horrek, alabaina, ez du esan nahi erakundeen papera akritikoki onartzen dutenik. Ematen du, gainera, garatzen ari dela nolabaiteko osagarritasuna interes publikoko taldeen eta erakundeen artean. Laugarrenik eta azkenik, gero eta gehiago erregistratzen dira interes publikoko taldeak elkarrekin modura eta, beraz, aginte-organismoak-eta izan badituzte (beste berba batzuekin esateko, nolabaiteko erakundetze formalak dute, nolabaiteko egitura hierarkikoa). Eta langileak ere badituzte, batez ere, izapide administratiboak bete ahal izateko.

Pedro Ibarrak, ostera, azken urteotako mugimendu sozialen inguruko ezaugarriak aletu ditu (eta badirudi, hein batean, hibridazioa gertatzen ari dela mugimenduen eta interes-taldeen artean). Haren arabera, «... praktikan errebindikazio sozialaren osagarritasun estrategikora jotzen dute. Alde batetik, presioa egiten erakundeei; eta, bestetik, alderdi politiko batzuekiko babesak edo konplizitatea» (Ibarra, 2018). Horrez gain, antolaketa buruz honakoa dio: «Mugimenduek bai mantentzen dute jatorritik alderdiekiko mesfidantza eta distantzia puntu bat, eta barne-antolaketa parte-hartzaileagoa, irekiagoa, horizontalagoa, asanblearioagoa eta demokratikoagoa dute, oro har. Hala ere, mugimenduetan ere nabaritzen da barne-burokratizazioarako prozesuetarako joera, hierarkizazioarako joera» (Ibarra, 2018). Azkenik, honako hau ere aipatzen du Pedro Ibarrak: «Jatorrietan mugimenduak osatzen zituzten pertsonak ziren bidegabekeriek zuzenean jotakoak. Baina mugimenduak garatzen ari dira. Eta gero eta gehiago dira mugimenduetan zuzenean kaltetuta ez diren herritarrak» (Ibarra, 2018).

Ezaugarri horiek aintzat hartuta, badirudi euskara elkarrekin interes publikoko taldeetako gertuago daudela mugimendu sozialekin baino. Hori ematen du, baina, nire ustez, interes publikoko talde eta mugimendu sozialen artean continuum bat dago eta marra horretan kokatuko nituzke euskara elkarrekin. Baten batek interpretatuko du interes publikoko talde direla eta beste batek, agian, mugimendu sozial.

Nire ustez, ostera, euskara elkarteak mugimendu sozial dira edo, zehatzago esanda, mugimendu sozialeko erakunde (euskararen aldeko mugimendu sozialaren barruko erakunde). Batetik, interes publikoko taldeen aldean, euskara elkarteetan oraindik orain militantzia²⁷ dago, lan boluntarioa dago, lan aktibista dago. Beste alde batetik, kontuan hartu behar da nork bere buruari emandako definizioek errealitatea sorgindu eta sortzeko ahalmena²⁸ dutela. Argi dago mugimendu sozial «puru» batek izan behar dituen ezaugarri batzuk ez dituela (adibidez, erakundeekin era konbentzionalagoz jarduten dutela, egitura formalizatua dutela, aginte-organoak dituztela, langileak ere bai, osagarritasuna bilatzen dutela, eta abar).

Gainera, Pedro Ibarraren arabera, «... Gobernuz Kanpoko Erakunde batzuk mugimendu sozialen erakundeak dira, mugimendu/komunitate gisara ulertuak. GKE hauek interes-taldeen itxura dute antolaketari dagokionez; talde formalizatuagoak dira mugimendu sozialenak baino. Baina interes-taldeekin duten ezberdintasun nagusia hau da: onuradunak zehaztugabeak izan ohi dira eta mugimenduaren sarean eta nortasun kolektiboan hartzen dute parte» (Ibarra, 2000). Analogia horri helduta (eta kontuan hartuz euskara elkarteak ez direla erabat Gobernuz Kanpoko Erakundeak) esan daiteke euskara elkarteak talde formalizatuagoak izan arren, onuradun zehaztugabeak dituztela eta nortasun kolektiboa praktikatzan dutela, mugimendu sozialen antzera.

1.4.3. Mugimendu sozialen emaitzak

Gaur egun, gero eta argiago dago jendartea ezin dela aztertu edo ulertu mugimendu sozialen eragina kontuan hartu barik. Raul Lopez Romok honakoa dio adibidez: «Eztabaidaezina da mugimendu sozialak izan direla, direla eta izango direla gure jendartea eraldatzeko aldaketa-indarrak nabarmenetakoak. Izan ere, aldaketa

27. Militantzia, aktibismo eta boluntariora kontzeptuen artean, Topaguneak hasierako hausnarketa baino ez du egin. Hala ere, ez da argitu zein den kontzepturik eraginkorrena euskara elkarteetan pertsonak egiten duten ordu eta lan-dedikazio boluntarioa definitzeko. Orain arte boluntario berba erabili dute batez ere, baina badirudi azken aldian aktibista berba pisua hartzen ari dela. Adibidez, Iker Martinez de Lagosek honako hau dio: «Komunikabide, jardunaldi eta konferentziek ekintzailetzaren gaineko irudi bakar eta hegemonizatzailea zabaltzen dihardute, arrakasta sozial eta ekonomikoa bilatzen duen sasi-heroiaren irudia. Ekintzaile *mainstream* horren aurrean, gurean auzolanari eta eskuzabaltasunari lotuta egon izan da ekintzailearen jarduna. Norberaren sinesmen sisteman eta amestutako gizarte eremuan ekarpena egiten duten ekintzaileak dira gizartea mobilizatu dutenak urtetan» (Martinez de Lagos, 2017). Ikerlan honetan hiru terminoak (boluntario, aktibista eta militante, baita eratorriak ere) erabiliko dira gauza berari erreferentzia egiteko. Bestetik, Mikel Ozaitak militantzia berbaren gainean jaurtitzen duen hipotesia zeharo argigarria iruditzen zait: «Hipotesi gisa aipatuko nuke, Euskaltzaleen Topaguneko Mugimenduak, militantzia hitza errefusatu duela markatuegia egon delako eta Euskal Herriko gatazka testuinguruan, bi ildo abertzale nagusien, hausturaren eta erreformaren artean, hirugarren bide bat bilatu nahian bezala edo bien artean kokatu nahian bederen. Izan ere, gatazka politikoaren garai latzetan, bi familia politikoko oinarri soziala biltzea izango du helburu Tokiko Euskaltzaleen Mugimenduak, hasiera-hasieratik (gaur egun Gure Esku Dago Mugimenduak egiten duen gisan)» (Ozaita, 2017).

28. Manuel Castells-ek, adibidez, honako hau dio: «Mugimendu sozialak ulertu behar dira bere terminoetan: hau da, dira eurek esan gura dutena. Euren praktikak (eta, batez ere, praktika diskurtsiboak) dira euren autodefinizioa» (Castells, 1998).

sozialaren prozesua ez da bakarrik goitik behera gidatzen, aldaketa sozialaren prozesuan ez dira protagonista bakarrak elite politiko eta ekonomikoak» (Lopez Romo, 2011). Antzekoa dio Manuel Castells-ek ere: «Mugimendu sozialak izan dira, eta dira, aldaketa sozialaren palankak» (Castells, 2012: 209). Hortaz, beharrezkoa zaigu mugimendu sozial hauek lortu dituzten eta lortzen ari diren emaitzak behar bezala aztertzea.

Hasi aurretik, ohar bat: oso zaila da mugimendu sozial batek eragiten duen aldaketaren kantitatea eta kalitatea zein izan den neurtzea. Eta, gainera, orain arte literatura zientifikoan gutxi aztertu den fenomeno da: «Mugimendu sozialak pertsona multzoak dira. Pertsona horiek antolatuta egiten dira gauzak lortzeko, elite politiko eta ekonomiko jakin batzuek euren aldeko erabakiak har ditzaten lortzeko, euren erreklamazioak aintzat har ditzaten. Eta, paradoxikoki, mugimendu sozialen gaineko azterketek ez dute ezer —edo ia ezer— esaten mugimenduek euren helburuak lortzen dituzten (edo ez) eta zergatik (edo zergatik ez) lortzen dituzten» (Ibarra, 2000). Izan ere, Pedro Ibarraren iritziz, askoz samurragoa da mugimendu sozialei lotutako beste kontu batzuk neurtzea edota aztertzea: «Uste dut analisi-gabezia hau zailtasun metodologiko bati lotuta dagoela. Ez da zaila, izan ere, gutxi gorabehera aztertzea polizia-txostenen bidez edo prentsa-artikulu bidez zenbat pertsonak hartzen duen parte mugimendu sozial zehatz batean; eta jakin dezakegu, euren dokumentuen bidez, zeintzuk diren euren aldarrikapenak eta zelan definitzen duten inguratzen dituen mundua; eta araka ditzakegu, era berean, elkarriketen bidez, mugimenduko militanteen profilak, zergatik dauden taldean, non zeuden hori baino lehen eta zelan euren aurreko ekintzek bultzatu zuten taldera sartzera. Baina askoz zailagoa da jakitea zergatik gobernu batek aldatu zuen lege bat; ea egin zuen legea teknikoki zaharkituta zegoelako, edo iritzi publikoak eskatzen zuelako, edo mugimendu sozial batek praktikan hori egitera “behartu” zuelako, edo gobernu zeharo jakintsu eta onbera zenez, bazekielako zer zuzena eta ona zen lege hori aldatzea» (Ibarra, 2000).

Aldaketa sozialaren iturriak, oro har, askotarikoak dira, faktore askok hartzen du parte aldaketa sozialean. Horrek traba dakarkio aldaketa soziala aztertu gura duen zientzialari sozialari, baina, era berean, erronka eta interes handiagoa dakar. Emaitzei buruz berba egiten hasi aurretik, begiratu beharko genieke mugimendu sozialek dituzten helburuei. Sidney Tarrow-en arabera, «... mugimendu sozialek aurkariei, etsaiei edo agintariei aldarrikapenak jartzen dizkiete mahai gainean» (Tarrow, 2011: 38). Baina Jesus Casquetek, berriz, mugimendu sozialek bi estrategia nagusi dituztela dio: «Agintariengan eragin eta, horren bidez, berrikuntza soziala eta politikoa lortu» (Casquete, 2006) eta «jendartean eragin eta, horren bidez, nagusi diren balioei aurre egiten dieten balioak sustatu» (Casquete, 2006).

Egin eta eragin, beraz, euskara elkarteen ohiko hizkerara ekarriaz (Topagunea, 2011). Izan ere, mugimendu sozialek «... ez dute boterea hartzea bilatzen. Botere politikoari aldaketak eskatzen dizkiote, berarekin harremanetan egoten dira, baina ez dute botere politikoa eskuratu nahi» (Ibarra, 2000). Beste era batera esanda, «...

testu honetan aipatzen ditugun eta jendarte-mugimendu askok lortu nahi dituzten eraldaketa askatzaileak ez daude lege edo politika publikoen menpe. Arreta eta borroka bizitzaren hamaika gunetan daude, ez soilik gobernuaren boterea lortzeko liskarrean» (Martinez, Casado, 2013). Beraz, «... jendarte-mugimenduek arlo politikoa zabaltzen dute: dominanteak diren praktikak zalantzan jartzen eta eraldatzen, jendearen inplikazioa handitzen, baztertutako gizarte-sektoreen sentipena politikan txertatzen, eta bazterkeria sortzen duten gizarte-ereduak kritikoki berrikusten eta inklusiboagoak diren bestelako ereduak proposatzen dituzten eragileak dira» (Martinez, Casado, Ibarra, 2012).

Helburuak eta estrategiak, hortaz, bitarikoak dira. Hori dela eta, mugimendu sozialek lortzen dituzten (edo lor ditzaketen) emaitzak ere bitarikoak izango dira. Emaitza horietako batzuek «eragin» aditzarekin harremana izango dute eta beste batzuek, aitzitik, «egin» aditzarekin. Edo, beste berba batzuekin esanda, emaitza batzuk politikoak izango dira eta beste batzuk kulturalak.

Emaitza politikoek mugimendu sozialen aldarrikapenekin dute zerikusia. «Eraginaren politika» deitzen die horiei Mario Zubiagak (Zubiaga, 2008). Hori lortzeko, esan dudan legez, eragin nahi dute beste batek aldatu dezan zerbait. Dena den, kasu batzuetan, emaitza politikoak lortzea ere bada nortasun kolektiboa indartzea edo gai jakin bat agendara eramatea. Hala ere, zaila da emaitza horiek zeintzuk diren (edo izan daitezkeen) asmatzea. «Urte askotan, mugimendu sozialen ikertzaileek adierazi dute zer gutxi ezagutzen ditugun hauen emaitzak termino politikoetan» (Tarrow, 2011: 369). Era berean, mugimenduek ere batzuetan ondasun kolektiboak sortzen dituzte eta horiek ere, jakina, emaitza politikoak dira. Eta, horrez gain, ez dira gutxi mugimenduek pertsona batzuegan eragiten dituzten aldaketa biografiko eta kulturalak (Tarrow, 2011).

Horri loturik, alternatibak eraikitzea ere bada mugimendu sozialen emaitza politikoetako bat. Izan ere, mugimendu sozialek askotan proposamen alternatiboak dakartzate eta, horiei loturik, estrategia berritzaileak. Mugimendu askok uste dute aldaketa soziala gaur eta hemen hasten dela, eguneroko praktiken bidez. Jarduteko modu alternatibo eta prefiguratibo honi literatura zientifikoaren zati batek berrikuntza soziala deitu dio. «Berrikuntza sozialak dira ideia berriak (produktuak, zerbitzuak edota prozesuak), daudenak baino modu eraginkorragoan asetzen dituztenak beharizan sozialak. Era berean, harreman edo elkarlan sozial berri eta iraunkorrak eratzen dituzte» (Espiau, 2017). Hortaz, mugimendu sozialek sormena dakarte eta, hortaz, alternatiba gauzagarriak eraiki ditzakete beren ohiko jardunean.

Baina, emaitza politikoez aparte, badira emaitza kulturalak ere. Sidney Tarrow-en arabera, hiru motatakoak izan daitezke emaitza kultural hauek (Tarrow, 2011: 394): batetik, «balio, sinesmen eta iritzien aldaketak»; bestetik, «sinboloen sarea aldatu, baita sinboloei ematen zaien esangura bera ere»; eta, hirugarrenik eta azkenik, «munduaren bisioa eta komunitatearen egoera soziala aldatu». Emaitza kultural

hauek zerikusi zuzena dute mugimenduek sortzen dituzten balio alternatiboekin, mugimenduek sortu nahi duten «mundu» berriarekin. Mugimendu sozialek, azken finean, «sortu eta manipulatu egiten baitituzte esangurak» (Tarrow, 2011: 251) eta horien baitan lortuko dute esangura berriko balio, sinbolo eta sinesmenak eraikitzea.

Hirugarren emaitza mota bat ere aipatzen da, emaitza kultural eta politikoez gain: «Alternatiba eta espazio kontrahegemonikoen sorrera» (Verger, 2009). Honela dakar Antoni Verger-ek horren gaineko azalpena: «Horrela, mugimendu sozial batzuek edo mugimendu sozialetako fakzioetako batzuek aukeratzen dute alternatibak sortzea. Horren bidez, euren eskaerak asetzen dituzte modu zuzenean, gobernuak bere egin eta eskaerak horiek ase arte itxaron barik» (Verger, 2009). Hala ere, nik uste dut hirugarren emaitza hauek lehenengoaren barruan sar daitezkeela. Azken finean, nire ustez, ezberdintasuna estrategian datza, eta ez horrenbeste azken helburuan. Hau da, ezberdintasuna emaitza horiek lortzeko bideetan, prozesuetan datza, ez emaitzaren beraren nolakotasunean. Hortaz, nik alternatiba eta espazio autonomoen (edo kontrahegemonikoen) sorrerari buruzkoak emaitza politikoen barruan landuko ditut.

Emaitzei buruz berba egin dut nahiko modu orokorrean. Hala ere, kontuan hartu behar da sarritan zaila dela jakitea zehatz-mehatz zein izan den mugimendu sozial batek lortu duen emaitza. Izan ere, prozesu sozialetan hainbat aldagaik hartzen dute parte. Eta «aldagai horiek bata bestearekin harreman estua dute eta horrek zaildu egiten du zergatia eta eragina bereiztea» (della Porta, Diani, 2011: 289).

Era berean, prozesu sozialetan eragile batek baino gehiagok hartzen du parte, mugimendu sozialen baitan betiere. Hortaz, «... hainbat eragile egoteak zailtzen du, are gehiago, estrategia zehatz bati arrakasta edo porrota egozte» (della Porta, Diani, 2011: 289). Izan ere, «mugimenduak ez dira inoiz izaten gatazka zehatz batean parte hartzen duten eragile bakarrak» (della Porta, Diani, 2011: 290). Modu bertsuari, Sidney Tarrow-ek honako hau dio: «Ez da erraza emaitza politiko jakin baten arrazoia aurkitzea, mugimenduen ekintzei gehitu behar zaizkielako interes-taldeen, alderdien eta gobernuaren eraginak, beste mugimendu sozial batzuen ekarpenak ez gehitzearren» (Tarrow, 2011: 370).

Hori dela eta, «... mugimendu sozialek lortutako emaitzak (edo emaitzak lortu ez izana) azaldu ohi dira ingurunearen baldintzen arabera, bereziki aukera politikoen sistemaren irekitzearen arabera eta aliatuen eskuragarritasunaren arabera» (della Porta, Diani, 2011: 290). Sidney Tarrow-ek, oraindik, gehiago zehaztu egiten du aurrekoa: «Badirudi faktore askoren nahasketaren ondorio direla mugimendu baten arrakasta azaltzen dutenak: barne-faktoreak, testuinguruari dagozkion faktoreak, faktore politikoak, antolakuntzari dagozkionak, egiturazko faktoreak eta faktore estrategikoak» (Tarrow, 2011: 376).

Izan ere, mugimendu sozial batek arrakasta izateko erresonantzia behar du. Xabier Erizeren berbetan, «... kausa edo mugimendu sozial batek arrakasta lortzen du mugimenduak igortzen duen diskurtso edo markoa (balioak, ideiak, sinesmenak,

ekintzak) herritarren motibo subjektiboekin (interesak, balioak, sinesmenak) lerrokatzen denean, biak norabide berean doazenean, eta bien artean erresonantzia berri bat sortzen denean, halako sintonia bat sortzen denean» (Erize, 2016). Sidney Tarrow-ek ere antzeko zerbait esaten du, ñabardurak ñabardura: «Mugimendu sozialek arrakasta izateko behar dituzte talde sozialen arteko loturetarako egitura informal trinkoak» (Tarrow, 2011). Hortaz, talde sozialekiko lotura sendo horiek izango baitira herritarren interes eta balioekin bat egiteko ezinbesteko osagai.

Horrez gain, beste eragileek izan dezaketen eragina ere hartu behar da aintzat. «Sistema politikoan aliatuak izatea mugimendu sozialen aldeko emaitzak lortzeko osagai bereziki garrantzitsua da» (Tarrow, 2011: 373).

1.5. HIZKUNTZEN ALDEKO MUGIMENDU SOZIALAK

Orain arte hizkuntzen biziberritzeari buruz jardun dut, baita ekintza kolektiboari buruz ere. Eta, azken horretan, fokua batez ere mugimendu sozialen gainean jarri dut. Bada sasoia horiek biak harremanetan jartzeko, bada sasoia horiek biak uztarri berera ekartzen saiatzeko.

Hizkuntza gutxituen²⁹ aldeko esfortzu kolektiboek ez dute jaso mugimendu sozialen teorikoen aldetik orain arte arreta handirik. Joshua Fishmanen berbetan, «... HINBE³⁰ esfortzua maiz pertsona batzuegan edo, are, pertsona bakar batengan oinarrituta egon daiteke. Hala ere, ohikoena da HINBE jarduera sozial antolatuen bidez gauzatzea; beraz, soziologoek deitzen duten mugimendu sozialen tankerakoak izan ohi dira ahaleginok, baina HINBE esfortzuak oro har ez dira izan zientzialari sozialen arretagune» (Fishman, 1991: 382). Hala ere, Joshua Fishmanek esaten du «HINBEren aldeko esfortzuak ez direla ohiko mugimendu sozialen antzekoak (manifestazioak, liskarrak eta horrelakoak egotea ez da ohikoena), baina esfortzu hauek helburu zehatzak dituzte, iraunkorrak dira, antolaketa dute eta, beste mugimendu sozial batzuen gisara, kanal ez-konbentzionalak erabiltzen dituzte (esate baterako, alderdi politikoetatik kanpo, eskola eta komunikabideetatik kanpo) eta, sarritan, erakundeei oposizioa egiten diete eta erakunde horiei kontra egiteko erakunde sozial alternatiboak eratzen dituzte» (Fishman, 1991: 382-383). Beraz, Fishmanek uste du soziologoek eta psikologo sozialek arreta gehiago jarri beharko lieketela HINBE esfortzuei, batez ere mugimendu sozialen inguruan dauden teorien argitara.

29. Paula Kasaresek esan bezala, euskaraz hizkuntza gutxitu erabiliko dut ingelesezko literatura soziolinguistikokoan batik bat *endareged language*, *minority language* edo *weakened language* izenez adierazten den hizkuntzari deitzeko. Hizkuntza gutxituak dira, funtsean, jendartean gutxituta edo ahulduta dauden hizkuntzak, hau da, hiztunak eta erabilera-esparruak galdu dituztelako jendarte-funtzio gutxiagotan erabiltzen direnak eta, gehienetan, jarraipen-bidean arriskuak dituztenak (Kasares, 2014).

30. HINBE, Hizkuntzaren INdarBERritzea, Mikel Zalbidetik (Zalbide, 2004) emandako itzulpena da. Fishman-ek, originalean, RLS akronimoa erabiltzen du (*Reversing Language Shift*, hain zuzen ere). Terminoak euskaraz izan du nahikoa zabalkunde eta, horregatik, ikerketa honen ondorioetarako horrela erabiltzea aukeratu dut, nahiz eta nire ustez, logikoa litzateke itzulpen artezago bat erabiltzea euskaraz.

James Costa ere iritzi berekoa da. Izan ere, bere ustez hizkuntzen biziberritzea ezer bada, mugimendu soziala da. «Hizkuntza-biziberritzea mundua edo munduaren zati bat eraldatu nahi duen ekintza kolektiboaren modu bat da. Zehatzago esateko, hizkuntza-biziberritzea mugimendu sozial baten ekintzen ondorio da (nahiz eta ekintza horiek batzuetan errealak baino areago amestutakoak izan)» (Costa, 2016).

Hala ere, nazioarteko literatura soziolinguistikoa, hizkuntzaren aldeko aktibismoa³¹ asko aipatzen ez bada ere, azken urteotan bada han-hemenka gaia landu duen egilerik: Mary Carol Combs eta Susan D. Penfield (Combs, 2012), Kai Heidermann (Heidermann, 2015 eta Heidermann, 2010), Leanne Hinton (Hinton, 2001), Bernard Spolsky (Spolsky, 2009). Dena den, lan monografiko horietan (eta aipatu barik utzitako beste batzuetan) anabasa terminologiko latza dago: aipatutako mugimendu soziala, aktibismoa eta HINBEz gain, mugimendu etnokulturala erabiltzen da (Fishman, 1974), hizkuntza-leialtasunaren aldeko mugimendua (Weinreich, 1953), hizkuntza-biziberritze mugimendua (Urla, 2012), biziberritze etnolinguistikoko mugimendua (Heidermann, 2010)...

Baina, tira, izenak izen, ikus dezagun zer definizio ematen dieten egile hauek mugimendu hauei. Mary Carol Combs-ek eta Susan D. Penfield-ek honela definitzen dute aktibismoa: «Aktibismoa maiz definitu izan da norbanakoek zein taldeek praktikatzan duten ekintza berariazko, indartsu edo kementsu gisa, desiratutako helburu bat lortze aldera. Batzuen ustez, aktibismoa da teorikoki edo ideologikoki zuzendutako proiektua, aldaketa sozial edo politikoa lortzeko beharra hautematea zabaltzen saiatuko dena» (Combs, Penfield, 2012). Hortik abiatuta, hizkuntza-aktibismoa honela dakarte aipatutako egile bi horiek: «Hizkuntza-aktibismoa da hizkuntzaren erabileran zentratua dauden hizkuntza-politikak sortu, eragin edo aldatzeko egiten den ekintza kementsua».

Kai A. Heidermann-ek, berriz, honela definitzen du hizkuntza gutxituen aldeko aktibismoa: «Hizkuntza gutxituaren aldeko aktibismoa edo hizkuntza gutxituaren biziberritzearen kontzeptua honela definitzen da: ekintza kolektiboko forma iraunkor eta antolatuak hizkuntza gutxituaren eragileek aurrera eramanez, hizkuntza-mendekotasuna gelditu eta, ahal den neurrian, mendekotasun horri buelta emateko» (Heidermann, 2015). Egileak berak beste obra batean honela definitzen ditu biziberritze etnolinguistikoko mugimenduak: «Mobilizazio forma iraunkor eta antolatuak dira, endekatze etnolinguistikoko prozesuei aurre egiteko eta biziberritze etnolinguistikoko prozesuak bizkortzeko» (Heidermann, 2010).

Lenore Grenoble eta Lindsay Whaley-k, berriz, honela definitzen dituzte hizkuntza biziberritzearen aldeko mugimenduak: «Esfortzu antolatuak hizkuntzaren hiztun kopurua handitzeko eta hizkuntza hori erabiltzen diren esparruak zabaltzeko»

31. Nazioarteko literaturan, batez ere, aktibismo berba erabiltzen da hizkuntza gutxiagotuen aldeko mugimenduei erreferentzia egiteko. Lan honen ondorioetarako sinonimo bezala erabiliko ditut hizkuntzaren aldeko aktibismoa eta hizkuntzaren aldeko mugimendu soziala. Izan ere, aktibismoak ezinbestean dakar ekintza kolektiboa, ezinbestean dakar mugimendua eratu nahia, gutxienez.

(Grenoble, Whaley, 2006: 13). Jacqueline Urlak (Urla, 2012) ere hizkuntza-biziberritzea mugimendu sozial gisara ikusten du. Zentzu horretan, berak Nancy Fraser ekartzen du hizpidera. «Gatazka hauek birbanatze-gatazkak baino gehiago, onarpen-gatazkak dira. Gauzak horrela, gatazka hauek borrokatu nahi dituzte talde baten estatusetan, nortasunean edo bizi-eredu jakin batean oinarrituta dauden bazterketa-adierazpideak» (Fraser, 1997). Gatazka hauek, jakina, klase-osagaia dute, baina ez dira tradizioz klase-gatazka bezala irudikatuak izan. Hortaz, «mugimendu hauek bilatzen dute kultur jarrerak, balioak eta esangurak aldatzea» (Urla, 2012: 9).

Lehen aipatu dudan Joshua Fishman-ek beste izendapen bat erabiltzen du mugimendu sozial hauei erreferentzia egiteko: hizkuntza-leialtasun mugimenduak³² (Fishman, 2001). Honela definitzen ditu berak: «Hizkuntzaren galera eragozteko eta haren onurak orokortzeko egiten diren esfortzu kolektiboak dira mugimendu hauek» (Fishman, 2001). Izendapenak izendapen, argi dago Fishman-ek kontzeptu berberei egiten diela erreferentzia, nik hemen hizkuntzen aldeko mugimendu sozialak deitu ditudan horiei, hain zuzen ere.

Hizkuntzen aldeko mugimendu sozialez aritu naiz, bai, baina ez dut barbarik egin mugimendu horiek osatzen dituzten pertsonen buruz. Edo, beste berba batzuekin adierazita, ez dut barbarik egin hizkuntza-aktibistei buruz³³. Hizkuntza-aktibistak dira, Bernard Spolsky-ren arabera, «hizkuntza euren kezken erdigunean jartzen dituztenak» (Spolsky, 2009). Beste liburu batean, Spolsky-k berak beste honako hau ere esaten du: «Hizkuntza-aktibista da hizkuntza-aniztasuna babestu eta zabaltzeko ekintza kementsua egiten duen pertsona» (Spolsky, 2012). Hortaz, hizkuntza-aktibistak hiru ezaugarri izan behar ditu: «praktika, konpromisoa eta kontzientzia» (Spolsky, 2012).

Ekintzara bideratutako aktibismoa dakar, ezinbestean, hizkuntza-aktibistak. «Hizkuntza-aktibistak askotan zaratzatuak izan behar dira euren aldarrikapenak entzun daitezen, baina benetan hizkuntza-aktibismoa izan daiteke lasaia, pertsonala eta arlo intimo eta pertsonalean praktikatu» (Combs, Penfield, 2012). Izan ere, «... oinarritzko mailan lan eginez, eragin nahi dute dauden hiztunengan edo hiztun potentzialengan erabiltzen jarrai dezaten eta, era berean, gobernuak konbentzitu nahi dituzte euren planak babestu ditzaten» (Spolsky, 2009). Zentzu horretan, «... hizkuntza-aktibistak parte-hartzaile esanguratsuak izan ohi dira hizkuntza-plangintzan» (Spolsky, 2009). Era berean, aktibista hauek kontzientzia badute. «Mehatxatutako hizkuntza baten aldeko ideologia garbien duten norbanakoak dira» (Spolsky, 2009).

Hala ere, Spolsky-k berak aitortzen du «... hizkuntza-aktibista nagusiek (norbanako zein taldeak) bestelako asmo batzuk ere izan ohi dituztela hizkuntzaz aparte» (Spolsky, 2012). Ildo horretan, Robert Cooper-ek ere esaten du «... hizkuntza-

32. *Language loyalty movement* originalean.

33. Nazioarteko literaturan luze-zabal jarduten da hizkuntza-aktibistei buruz. Kasu honetan, beraz, aktibista berbaren aldeko hautua egin dut (eta ez militante edo boluntario berben alde).

plangintzaren helburu nagusiak ez dira izaten normalean hizkuntzari lotutako helburuak» (Cooper, 1997). Jacqueline Urlak, ostera, kontra egiten die baieztapen horiei: «Hizkuntza-gatazkak ez daude erabat lotuak beste helburu batzuei; gatazka horiek argitzen dute hizkuntzak betetzen duen funtzioa jendartea sendotzeko ardatz modura, eta, era berean, hizkuntzak erresistentzia tresna modura eta sormenezko adierazpen kulturalen ardatz modura betetzen duen funtzioa nabarmentzen dute» (Urla, 2012).

Honaino helduta, galdera batek burrunba egiten dit buruan: zer ekarpen egiten diote mugimendu sozialek hizkuntzen biziberritzeari? Edo, zehatzago esanda, hizkuntzen aldeko mugimenduek ekarpenik egiten al diote hizkuntzen biziberritzeari?

Jacqueline Urlak, esate baterako, honako hau dio: «Hizkuntzaren berreskuratzeak ahalegin soziala eskatzen du. Ezin da delegatu erakundeetan, adituengan edo hurrengo belaunaldietan. Ezta independentzia lortu osteko egoerarako utzi ere» (Urla, 2012: 149). Hortaz, badirudi Urlaren arabera, hizkuntzaren berreskuratzeak «komunitate-mailako parte-hartzea» eskatzen duela, baita «erantzukizunaren zentzua» izatea ere (Urla, 2012: 153).

Kike Amonarrizek eta Iñaki Arrutik horri lotuta honako hau diote (Amonarriz, Arruti, 1998): «Edozein teoria soziolinguistikok aipatuko digu egoera minorizatuan dagoen hizkuntza normalizazio bidean jartzeko, hizkuntz komunitate horretako partaideek helburu hori bere egin behar dutela eta beraiek izan behar dutela hori betetzen saiatu behar dutenak. Hau da, hizkuntz normalizazioaren objektua eta subjektua hiztuna eta hizkuntz komunitatea bera dira. Beste hitz batzuekin adieraztearren, nahiz eta legerik onenak eta baliabiderik onenak eskueran izan (eta honek ez du zalantzan jartzen berauen ezinbestekotasuna), edozein naziotako hizkuntza ezin izango dela normalizatu baldin eta bertako herritarrek hizkuntza hori normalizatzerik nahi ez badute». Ildo beretik, «... hizkuntza politikaren ardura du administrazioak, baina baita gizarte eragileek ere, nazioarteko esperientziak eta ekarpen teorikoek erakutsi dutenez» (Amonarriz, Martinez de Lagos, 2017).

Jasone Mendizabalek eta Alex Vadillok apur bat ñabartu eta zabaldu egiten dituzte aurreko bi baieztapen horiek: «Hizkuntza-politikak arrakasta izateko, ezinbestekoa da ikuspegi biren arteko oreka. Gobernuak, herritarren parte hartzerik gabe, zaila du bide demokratikoen bidez aldatetak eragitea eta, era berean, gizarte zibileko erakundeek zaila dute beren helburuak lortzea eta beren lorpenak iraunaraztea, adituen eta agintarien elkarlanik gabe» (Mendizabal, Vadillo, 2017).

Fernando Muniozguren eta Iñaki Arrutik ere antzeko zerbait esaten dute (kasu honetan euskararen kasuan gehiago zentratuta): «Euskararen normalizazioaren erantzukizuna, lehenik eta behin, euskal hizkuntz komunitateak berak du. Hau da, egoera minorizatuan dagoen hizkuntza bat normalizazio bidean jartzeko (helburua), hizkuntz komunitate horretako partaideek hori bere egin behar dute (beharra) eta beraiek izan behar dute, lehenik eta behin, duten behar eta helburu hori (hizkuntza

normalizatzeko helburua eta beraiek hizkuntzaren bidez normalizatzeko beharra) betetzen ahaleginduko direnak (erantzukizuna). ELKARLANA, beraz, hizkuntz komunitate batek bere hizkuntza normalizatzeko duen ERANTZUNKIZUNAREN ARTIKULAZIOA DA³⁴. Hau da, hizkuntz komunitate batek bere hizkuntza normalizatzeko erabakia hartzen duenean, hizkuntz komunitate hori osatzen duten pertsonak, eta batez ere hizkuntz normalizazioaren eragile diren erakundeak, normalizazioarekiko duten erantzukizuna artikulatzea edo antolatzea da elkarlana» (Muniozguren, Arruti, 1993).

Hortaz, nahiko garbi dago hizkuntza baten biziberritzea ezinezkoa dela norbanakoen atxikimendua kontuan hartu barik. Izan ere, «... gizabanakoa eta bere kontzientzia dira abiapuntuak hizkuntza aldaketa ulertzeko unean, eta ez gizarteko makroegiturazko faktoreak, boterearen egiturak barne» (Larrinaga, 2011: 620). Hori dela eta, «lehenik eta behin, pertsona normalizatuak behar ditu euskarak. Hau da: kontzientzia, gaitasuna eta koherentzia pertsonala daukaten pertsonak» (Arexolaleiba, 1990). Aldeak alde, hiru ezaugarri horiek dira Bernard Spolsky-k aipatzen zituenak hizkuntza-aktibistentzat («praktika, konpromisoa eta kontzientzia»).

Baina, badirudi norbanako horiek helburu indartsuagoak eta sendoagoak lortzen dituztela, baldin eta euren burua antolatzen badute. Edo, Jon Sarasuaren berbetan esanda (eta euskal kasuari erreferentzia eginez) «euskaraz bizitzeko hautu antolatua» eratzten badute (Sarasua, 2013). Hau da, norbanako kontzientziadun eta koherente izatez gain, ekintza kolektibora salto egiteko gertu daudenak dira hizkuntza gutxitua biziberritzeko gako. «Horrenbestez, hizkuntza komunitatea da, egintza kolektiboaren bitartez, hizkuntzaren egoeraren ardura hartu behar duena» (Larrinaga, 2011: 626).

Izan ere, norbanako konprometituen bizinahia da ekintza kolektiborako su nagusia. «Ez dago emantzipazioko subjektu kolektiborik, emantzipazioko kontzientzia subjektiborik edo intersubjektiborik gabe» (Martinez, Casado, 2013). Kike Amonarriz eta Iker Martinez de Lagos-ek ere antzera diote (hori bai euskararen kasuari erreferentzia eginez): «Euskaltzaleon bizi-indarra indartsu izateak soilik ematen du hizkuntza komunitate modura ditugun erronkak gainditzeko bermea» (Amonarriz, Martinez de Lagos, 2017). Era berean, norbanako horiek euren burua antolatzea bada ekintza kolektiborako ekimen interesgarrienetakoa: «Energia askatzaileak katalizatzen dituen oinarri gisa hartuta, autoantolakuntzak indarra ematen dio itxoiten ez egoteko eta harreman eta alternatiba askatzaileak eraikitzen jarduteko ideiarri» (Martinez, Casado, 2013). Mugimendu sozialek (edo, kasu honetan agian egokiago, norbanako autoantolatuek) «lortu nahi duten emantzipazioak goitik behera eraldatu nahi ditu gutxiagotuta eta menpe hartuta dauden pertsonen harremanen eta bizitzeko baldintzen egunerokotasuna; eta norberaren eguneroko praktiketarik abiatuta eraldatu nahi ditu, ez promestutako egiturazko aldaketa osoko etorkizuna amestuz» (Martinez, Casado, 2013). Edo, beste berba batzuekin adierazita, «mugimenduetako

34. Hizki larriak artikulu originalean agertzen dira.

praktika berritzaileak eguneroko bizitzako esperientzietan txertatzen dira. Hala, mugimendu sozialek bultzatu dituzten eraldaketa sozialerako proiektuek ez dute eredu sozialaren aldaketa botere politikoa hartzearekin edo gobernu politikak garatzearekin lotzen, edo ez prozesu horiek soil-soilik. Alderantziz, pertsonak eguneroko bizitzan subordinatzen dituzten praktika pertsonal nahiz kolektiboetan zentratzen da gero eta gehiago emantzipazio lana» (Larrinaga, 2017b).

Hortaz, norbanako autoantolatu horiek autoeraketari oratu diote, hau da, «zuzeneko protagonisten erabaki-ahalmenean oinarritzen den eraketari» (Sarasua, 2013). Eta, zentzu batean, hizkuntzaren aldeko aktibista horiek euren burua antolatzerakoan, honako hau izan dute gogoan: «Aldarrikatzen diren alternatiba horien eraikuntza prefiguratibora jotzea, autoantolakuntzaren bidez» (Martinez, Casado, 2013). Hau da, lortu nahi dutena orainaldiko praktiketatik abiatzea eta ez soilik etorkizunean goitik beherako egiturazko eraldaketa baten zain egotea.

Autoeraketa aipatu dut, baina zer ote da? Jon Sarasuak honela deskribatzen du (lehenago aipuan baino luzexeago eta sakonxeago): «Autoeraketaren kontzeptuak bere baitan bil ditzake autodeterminazioa, autogobernua, autoantolaketa eta autokudeaketa edo autogestioa. Autonomiaz sortu eta jardutearen mailakatze edo une desberdinak (sortzerakoan, determinatzerakoan, antolatzerakoan eta gero egunero kudeatzerakoan) batu ditzake, multzo handiago batean» (Sarasua, 2015). Beste argitalpen batean honela definitzen dute autoeraketa Jon Sarasuak eta Aina-ra Udaondok: «Autoeraketaz ari garenean, pertsonen erabakimenean (erabaki ahal-menean) oinarritutako eraketa (prozesua) edota erakundea (prozesu horren emaitza eta eragile den sorkin kolektiboa) ditugu begi aurrean» (Sarasua, Udaondo, 2004).

Lehenago esan dudan legez, ez dago literatura zientifiko askorik hizkuntza gutxituen aldeko mugimendu sozialen gainean. Hala ere, badira han eta hemen mugimendu hauei zuztar zientifikoa emateko ahaleginak eta saiakerak. Nik Isidor Marí (Marí, 1993) soziolinguista katalanaren definizio eta ezaugarritzea aurkitzen dut bereziki probetxugarri lan honen helburuetarako. Haren arabera, «hainbat ekintza sozial kolektibo sar daitezke hizkuntzaren aldeko mugimenduaren definizioaren barruan, zentzu hertsian zein zabalean ulertuz gero» (Marí, 1993: 57). Hortaz, Isidor Marí-k bi mugimendu mota ideal bereizten ditu: zentzu hertsiko eta zentzu zabaleko hizkuntzaren aldeko mugimenduak, hain zuzen ere. Horretarako, sei elementuri begiratzen dio, sei elementuri bereizketa ezartzeko. Azter ditzadan banaka-banaka elementu horiek guztiak.

Lehenik eta behin, mugimendu sozial horiek zer eraldaketa soziolinguistiko lortu nahi duten aztertzen du egileak. Hori dela eta, «zentzu zabal batean hizkuntzaren erabilera aktibatu nahi duen edozein mugimendu har dezakegu mugimendu sozial modura (nahiz eta hizkuntzaren estatusa zalantzan jarri ez)» (Marí, 1993: 57-58). Hala ere, zentzu hertsian batean, mugimenduak, Isidor Marí-ren arabera, behinik behin, «bakarrik lirakeke sistema soziolinguistikoan eraldaketa nabarmenak bilatzen dituztenak (estatusen eragin nahi dutenak, alegia)» (Marí, 1993: 57-58).

Bigarrenik, Isidor Marí-k mugimenduek lortzen duten irismena edo parte-hartze graduari begiratzen dio. Hortaz, «zentzu zabalean, presentzia publikoa duten talde guztiak har ditzakegu kontuan. Hala ere, zentzu hertsian, masa-mugimenduak baino ez lirateke hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialak, parte-hartze sozial altukoak eta lurralde-mailako eragin nabarmena dutenak» (Marí, 1993: 58), bere berbetan.

Hirugarrenik, iraunkortasunari edo egonkortasunari begira, «zentzu zabalean ekintza koiuntural asko har genitzake hizkuntzaren aldeko mugimendu sozial modura, baina, zentzu hertsian, urte batzuetan ekimen iraunkorra eta jarraitua duten erakundeak baino ez lirateke hartu behar» (Marí, 1993: 58). Kasu honetan, zentzu hertsiko ezaugarritzea bat letorke lehenago ikusi dugun mugimendu sozialen definizioarekin.

Laugarrenik, mugimendu hauek hizkuntzarekin duten harremanari dagokionez, «zentzu zabalean hizkuntzaren biziberritzean zuzeneko edo zeharkako eragina duten talde guztiak hartu beharko genituzke aintzat. Zentzu hertsian, ostera, bakarrik har behar ditugu kontuan hizkuntzaren berreskuratzea helburu nagusi (edo bakarra) duten talde edo erakundeak» (Marí, 1993: 58).

Bosgarrenik, «zentzu zabalean XIX. mendetik edo, are aurretik ere, hizkuntzarekin harremana izan duten mugimendu kultural, politiko zein ideologikoak har genitzake kontuan. Baina, zentzu hertsian, 60ko hamarkadatik aurrera, mugimendu sozial *berri*³⁵ modura izendatuak izan diren horiek baino ez lirateke izango hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialak» (Marí, 1993: 58).

Eta, seigarrenik, sistema politikoarekin duten harremanari begiratzen dio egileak. «Zentzu zabalean, ekintza kolektiboko tresna guztiak har ditzakegu kontuan (alderdi politikoek edo interes publikoko taldeek bultzatu eta sustatutakoak barne). Zentzu hertsian, ordea, sistema politikoarekin zerikusia ez duten mugimenduak baino ez lirateke hartu behar kontuan. Hau da, alderdi politikoekiko autonomia osoa duten mugimenduak» (Marí, 1993: 58).

Hau guztia aztertu ostean, argi dago zentzu hertsian eta zabalaren arteko *continuum* bat egon badagoela (Marí, 1993: 58-59). Hala ere, nire ustez, aztertzen ari garen mugimenduak zentzu hertsitik askoz gertuago daude. Batez ere, lortu nahi duten aldaketari dagokienez (sistema soziolinguistikoan aldaketa nabarmenak eragin nahi dituztelako), iraunkortasunari dagokionez, helburuei dagokienez (helburu nagusi edo bakarra hizkuntza berreskuratzea duten mugimenduak) eta autonomiari dagokionez (alderdi politikoekiko eta, gaineratuko nuke, beste edozein botere-

35. Literatura zientifikoan eztabaida handia dago mugimendu sozial «berri» eta «zahar» horien gainean. Egile batzuen arabera, langile-mugimendua, mugimendu erlijioso zenbait eta mugimendu abertzaleak (edo nazionalistak) lirateke mugimendu sozial «zaharrak» (nahiz eta XXI. mendean horiek guztiak aktibo egon eta nahiz eta batzuek, behintzat, inoizko eraginik handiena izan gaur egun). Mugimendu sozial «berriak», ostera, 60ko hamarkadaren eztanda sozialen ondorioz sortutakoak baino ez lirateke. Hau da: mugimendu feministak, ekologistak, gay eta lesbianen aldekoak, bakezaleak eta beste zenbait (begiratu Irigoien, 2015: 7-8).

iturriekiko autonomoak diren mugimenduak). Izan ere, ezaugarri horiek betetzen ez dituzten mugimenduak (mugimenduztat har baitaitezke) ez dira, nire ustez, hizkuntza gutxituen aldeko egiazko mugimenduak. Izango dira hizkuntza gutxituen aldeko esfortzu kolektiboak, bai, baina ez mugimendu sozialen tankerakoak.

Beraz, eta Isidor Mari-ren argudioak aintzat harturik, honako hauek liriateke hizkuntzaren aldeko mugimenduek bete beharko lituzketen ezaugarriak: sistema soziolinguistikoa (hau da, estatusen) eraldaketa nabarmenak lortu nahi dituzte, iraunkorrak dira denboran eta lurraldean, euren helburu nagusia hizkuntza berreskuratzea da eta edozein botere-iturritatik autonomoak dira.

1.5.1. Hizkuntza gutxituen aldeko mugimendu sozialak han eta hemen

Hizkuntza gutxituen aldeko mugimendu sozialak badira han eta hemen, munduan zehar, kontinente guztietan barreiatuta. Hala ere, literatura zientifikoak, batez ere, Iparralde globalean dauden mugimenduei egin die jaramon (nahiz eta, lehenago ere esan dudan moduan, arreta handirik jarri ez). Zeharo bakanak dira hizkuntza gutxituen aldeko mugimendu sozialei buruzko lan monografikoak Hegoalde globalean³⁶. Hortaz, ezin da ondorio unibertsalik atera literatura zientifikoaren argipean.

Horrexegatik, hain zuzen ere, bederatzi hizkuntza gutxituren alde egon diren eta dauden mugimendu sozialak aztertuko ditut labur-zurrean: hebreera, katalana, korsikera, maoriera, galesa, bretoiera, galiziera, frantsesa Quebecen eta okzitania. Hizkuntza gutxitu hauek hiru irizpideren arabera aukeratu ditut: batetik, Espainia eta Frantziako estatuen mugen barruan diharduten hizkuntza gutxituak aukeratu dira (galiziera, katalana, bretoiera, korsikera eta okzitania); bestetik, mundu mailan eredu modura aipatzen diren hizkuntza gutxitu batzuk (hebreera eta frantsesa Quebecen) eta, hirugarrenik, beste ikuspegi bat eman zezaketen beste bi hizkuntza gutxituen komunitateak (galesa³⁷ eta maoriera³⁸).

Kontuan hartu behar da, gainera, hizkuntza gutxitu hauen inguruko azterketa ez dela ikerketa lan honen helburu nagusia, ezta hurrik ere. Hortaz, azterketa hauek guztiak mugatuak dira eta, ezinbestean, nahikoa azalekoak. Zertzelada nagusi batzuk eman bai, baina xehetasunetan gehiegi sakondu barik. Izan ere, mugimendu hauen zoko-moko nagusiak eta aurki-binperrak zehatz-mehatz ikuskatzeak eta gurean garatutako mugimendu sozialarekin erkatzeak erabat gaintitzen dituzte ikerlan honen mugak (eta helburuak). Izan ere, erkatze-lan bat egingo da kapitulu honen amaieran, baina erkatze hori izango da, batez ere, euskal kasuaren berezitasuna nabarmentzeko

36. Hori dela eta, hurrengo lerroetan agertuko diren adibide guztiak Iparralde globalari dagozkion adibideak izango dira.

37. Galesa aukeratzearren arrazoia izan da, batez ere, euskararen egoerarekin duen parekotasuna. Izan ere, Galesen, Euskal Herrian bezala, populazioaren heren batek daki, aldeak alde, bertako hizkuntza.

38. Ameriketako eta Europako adibideez gain, nahi nuen beste kontinente bateko erdua ere ekartzea mahai gainera. Horrexegatik, hain zuzen ere, Ozeania aldeko maoriera izan da aukeratua azterketa labur honetan egoteko.

asmoz. Etorriko dira honen inguruko ikerketa-saio landuagoak mugimendu sozial hauek harremanetan eta dialektikan jartzeko. Ea horrela den. Beraz, irakurleak aurretiazko adierazpen hauek hartu behar ditu kontuan irakurtzerakoan. Eta, noski, beharrezkoak diren prebentzio-oharrak ere martxan jarri.

Hebreerarekin hasi nahiko nuke bidaia. Izan ere, hebreeraren aldeko mugimendu boluntarioak³⁹ behetik gorako plangintza indartsua jarri zuen martxan XX. mendearen hasieran eta erdialdean. Plangintza horien helburu nagusiak izan ziren hiztun berriak sortzea eta funtzioak berreskuratzea. Hala ere, 1948an juduek estatua lortu zuten, Israelgo estatua, hain zuzen ere. Estatua izan ostean, ordea, boluntarioek egindako lan hori guztia estatuak hartu zuen bere gain eta, hortaz, estatua izan ostean, ezin da hebreeraren aldeko mugimendu sozialari buruz berbarik egin (Spolsky, 2009).

Herrialde katalanetan, ordea, egoera ezberdina izan da. Esate baterako, Katalunian euren burua presio-taldetzat zeukaten hizkuntzaren aldeko mugimenduak izan dira (Monné, Salga, 1991): *Crida a la solidaritat* erakundea, esate baterako. Gainera, erakunde horrek beste ezaugarri bereizgarri bat ere bazuen. Izan ere, euren helburuetan hizkuntzaz gain, kultura katalana sustatzea eta nazio-askapena ere bazeuden. *Plataforma per la llengua*-k, berriz, katalanaren Gobernu Kanpoko Erakundea (GKE) deitzen dio bere buruari (Marco Palau, 2014). Horrez gain, «herria itzartzeko tarteka-marteka antolatzen den minoria arduratsua da Plataforma» (Marco Palau, 2014: 211). Izan ere, erakunde horrek 10.000 bazkide zituen 2014an.

Horrez gain, *Crida*-rekin alderatuta, *Plataforma per la llengua*-k irekitasuna lortu du: «Bi hamarkada hauetan zehar, *Plataforma per la llengua* saiatu da bere begirada hizkuntza-kontuetan jartzen, eta lortu du. Entitateko kideak nazio-proiektu bati lotuta egon dira, baina ñabardura politikoeekin, eta denek jakin dute erakundeak katalan hizkuntzarekin zuela zerikusia. Hortaz, nazioaren gaineko eztabaida kontu delikatua izan da beti, norberaren aukera eta irudi publikoaren arteko orekan. Entitatea, beraz, ez zegoen oso politizatua, ez zen alderdikoia eta nazio katalanaren gaineko eztabaidetan neutrala. Hizkuntzaren aurrerakada eta nazio-gintza banatzeak beste batzuen eskemak apurtu ditu, eta ate asko zabaldu dizkio» (Marco Palau, 2014: 190).

Bi mugimendu/antolakunde horietaz gain, izan dira bestelako batzuk Katalunia aldean. Esate baterako, *Voluntariat per la llengua*⁴⁰. Erakunde horrek antolatu nahi ditu herrialde katalanetan hizkuntzaren alde egon daitezkeen pertsona boluntarioak katalana ondo ez dakiten pertsonen laguntza emateko, hizkuntza praktikatu ahal izateko guneak edo pertsonak izan ditzaten (Gallego, Sanz, Nadal, Sanz, 2014). 2013an 10.000 boluntariotik gora ari ziren parte hartzen (bakarrik Kataluniako

39. Hango hizkuntzaren aldeko aktibistei literaturan boluntario deitu izan diete (adibidez, Spolsky, B., 2009). Ikusiko ditugun beste errealitate gehienetan, ostera, aktibista berba erabili ohi da nazioarteko literaturan eta taldeen euren komunikazioetan.

40. Kasu honetan ere, boluntario berba hartzen dute beretzat mugimendu/antolakunde honetako kideek, erakundearen izenetik hasita.

printzerrian). Zerbitzu bat emateko antolatu izan dira erakunde horretako kideak, zerbitzu asistentzial bat ia-ia (Gallego, Sanz, Nadal, Sanz, 2014).

Beraz, eta apur bat laburbilduz, katalanaren aldeko mugimendu soziala nazio-mailako antolakundeen bidez antolatu izan da. «Herritarren hizkuntza eskubideak aditzera ematen dituzten kanpainak» (Sanchez, 1991) egin (izan) dituzte, baita «hizkuntza fideltasuna bultzatzeko kanpainak» (Sanchez, 1991) ere. Presio-ekimenak ere egin dizkiete administrazioei (hasieran erakunde autonomoei eta gerora, batez ere, Espainiako Estatuko erakundeei) eta enpresei (batez ere, multinazionaliei).

Mediterraneo aldean jarraituko dut, oraingoan Korsika aldean. Uharte horretan hizkuntza gutxituaren aldeko mugimendua 70eko hamarkadan jaio zen mugimendu nazionalistaren abaroen (Jaffe, 1999). 70eko hamarkada horretan hizkuntza bateratu zuten, lehen elkarteak sortu zituzten (*Lingua corsa, Scola corsa*), lehen irratiak (*Viba voce*), udako unibertsitatea, aldizkariak (*Rigiru*) eta musika-taldeak (esate baterako, *Canta u populu corsu*). 80ko hamarkadan, ostera, aurreko hamarkadako ildoetatik jarraitu zuten: musika-taldeak biderkatu ziren eta haien arrakasta handitu zen, irrati gehiago sortu ziren, aldizkariak... Era berean, baina, lan-ildo berriak sortu zituzten korsikeraren aldeko aktibistek: hizkuntza-eskubideen aldeko kanpainak, irakaskuntzan korsikera eskola publikoetan sartzeko ahaleginak, telebista-programak sortu zituzten, antzezlan eta film gutxi batzuk egin zituzten korsikeraz, liburu-azokak sortu zituzten... 90eko hamarkadan, jakina, mugimenduak garatzen jarraitu zuen. Horren harira, hezkuntzan korsikera sartzeko plan sistematikoa egin zuten aktibistek (irakasleen prestakuntza pedagogikoa antolatu, hezkuntzarako testuak sortu eta abar). Telebista-programak egiten jarraitu zuten eta, 1994an, proba pilotu modura, lau eskola elebidun sortu zituzten (Jaffe, 1999).

Korsikan hurrengo hamarkadetan ildo beretik jarraitu dute, eskoletan korsikera bultzatuz, musika-taldeak sortuz, irrati eta telebistetan korsikerako edukiak ehunduz... Mugarri nagusia, ordea, 2013an lortu zuten aktibistek, urte luzeen ahaleginen ostean. Urte horretatik aurrera korsikera frantsesarekin batera ofiziala da uhartean (Olano, 2014).

Itsasoaz beste aldera joko dut oraingoan, Aotearoara⁴¹, maorien lurraldera, hain zuzen ere. Han ere 70eko hamarkadan piztu zen euren hizkuntzaren aldeko garra. Maoriek mugimendu hari *ethnic revival movement*⁴² deitzen diote (Spolsky, 2009). Hasieratik, bi ildo nagusi izan ditu mugimenduak: *egin* eta *eragin* aditzekin

41. Aotearoa da maoriek euren bi uharteei ematen dieten izena. Kolonoek, berriz, Zeelanda Berria izena jarri zioten Pazifikoko aldean dauden uharte bi hauei. Aotearoak, maorieraz, hodei luzearen herria esan gura du. Ikerketa honetan izen kolonialak erabiltzea saihestu nahi izan dit eta bertakoek euren buruei ematen dizkieten izen toponimikoak hobetsi ditut, euskarazko tradizio handiko izenetan izan ezik.

42. Izan ere, maorien borrokaren helburu nagusia hizkuntza bada ere, horrekin batera kosmobisioari lotutako beste hainbat alderdi ere barne hartzen ditu: kultura, ohiturak, mitoak, tatuajeak, dantzak... Eurek ezinbestean hizkuntzari lotuta ikusten dute beste kontzeptu bat: maoritanga, hain zuzen ere (kosmobisio maoria izango litzateke gutxi asko berba horren itzulpena).

laburbildu daitezkeenak. *Egin* horren barruan, adibidez, 70eko hamarkadaren akabuan, lehen *Te Kahonga Reo*-ak sortu ziren (maorierazko murgiltze-ereduko eskolak), 80ko hamarkadan irratikomunitarioak eraiki zituzten eta mende berriko lehen hamarkadan maorierazko telebistak (De Bres, 2013).

Eragin aditzaren barruan, esate baterako, 1987an Zeelanda Berriko gobernuak, hainbat eta hainbat protestaren ondoren, onartu egin zuen maoriera hizkuntza ofizial modura (De Bres, 2013). Era berean, 2016an maoriera bultzatzeko lege berria onartu du gobernuak eta, horrek ere, aurrerapauso nabarmena ekarri du (Unesco katedra, 2016).

Beraz, maoriak ere hasi ziren behetik gora hizkuntza-plangintzan, oinarrietatik, *bottom-up* erako plangintzan (Hinton, 2001). Hala ere, gaur egun gero eta erakundetuago daude mugimenduok Aotearoa aldean (Spolsky, 2009).

Uharterik uharte, eta orain beste uharte batera. Hori bai, uharteak kulunkatzen duen itsasoa beste bat da oraingoan: Atlantikoa, hain zuzen ere. Galesi buruz arituko naiz, galesari buruz zehatzago esanda. Galesaren aldeko mugimendua, beste batzuen aldean, sozialagoa izan da, jendarteari lotuagoa, gurago bada. Gainera, urte askoan ekintza zuzena ez-bortitzak praktikatu dituzte euren hizkuntza babesteko, batez ere *Cymdeithes yr Iaith Gymraeg* erakundeko kideek (Spolsky, 2009).

Urteen poderioz, Galesen ere mugimendua erakundetzen joan da (Spolsky, 2009). Adibidez, 1993an Erresuma Batuak galesaren aldeko legea onartu zuen eta, horren ondorioz, galesa bultzatzeko agentzia sortu egin zen (Abley, 2006: 307). 2003an, berriz, Galeseko asanbleak onartu zuen Gales Elebidunerako Plan Nazionala eta 2011n hizkuntza-lege berria onartu eta, horren ondorioz, hizkuntzarako komisariotza eratu egin zen.

Baina, era berean, holistikago eta komunitarioago ere bihurtu da (Campbell, 2000). Adibidez, oso adierazgarriak dira *Menter Cwm Gwendraeth* inguruan garatu diren komunitate-plangintzak. 90eko hamarkadan jarri ziren martxan Galeseko hainbat herritan. 20 esku-hartze eremu zehatzu eta jarri zituzten martxan: etxeko transmisioa sustatzeko kanpainak, ume eta gaztetxoentzako aisialdiari lotutako ekintzak (eskola-orduz kanpoko ekintzak, galesa irakasteko eskola ludikoak, gazte-klubak...), kulturgingintzari lotutako ekintzak (artisten zirkuituak asteburuetan, kulturgingintzako tailerrak, *Gwendraeth Valley* jaialdia, gazteen antzerki-konpainia, talentu berriak bilatzeko programak...), herrien arteko lehiaketak edo olinpiadak, lan arloan eta merkataritzan galesa bultzatzeko programak, helduei galesa irakasteko programak, historiari buruzko informazio-guneak sortu... Ikuspegi oso eta integraletik (eta komunitatea ardatz) garatu dituzte programa horiek, baina, egia esateko, behetik gora eratutakoak baino gehiago, goitik behera eratutakoak izan dira (Campbell, 2000), gonbidapen bidezko parte-hartzea izan dira (eta ez agerpen bidezkoa). Hala ere, argi

dago komunitatearen parte-hartze aktiboa ezinbesteko osagaia izan dela programa horien arrakastarako (edo porroterako, parte-hartzea nahikoa izan ez denean).

Aipatzekoa da ere *Cymuned*⁴³ erakundea (Abley, 2006: 312-314). 2001ean sortu zen erakundea eta euren burua presio-taldetzat du. Erakunde horren helburua da galesaren lurraldean galesa bizirik mantentzea. Horretarako, batez ere, immigrazioak eta turistaren aldeak gales-hiztunen gainean eratu duten pintza gaitzetsi eta horri konponbidea jartzeko moduak bilatzen dituzte erakunde horretako kideek.

Galesaren itsasoaren beste aldean, Britainia dago, nire hurrengo helmuga. Britainiako (Aotearoan bezala) mugimendua ere 70eko hamarkadan isiotu zen eta, han bezala, lehen fruitu nagusia eskola propioak eratzea izan zen, murgiltze-ereduko *Diwan* izeneko eskolak, hain zuzen ere (Chauffin, 2017). Mugimenduak, eskolaz gain, bretoieraren ofizialtasuna ere aldarrikatu du (McDonald, 1989). Era berean, bestelako arlo eta esparru batzuetan ere aritu izan dira eta aritzen dira bretoieraren aldeko aktibistak beharrean: komunikabideetan, kale-agerraldietan (adibidez, *Ar Redadeg* korrika), helduen alfabetatzean...

Britainiaz bezainbeste, Okzitanian ere eskola propioaren aldeko mugimenduak piztu zituen 70eko hamarkadan okzitanieraren aldeko aktibistak. *Calandreta* deitzen dira han okzitaniera murgiltze-ereduan irakasten duten eskolak (Spolsky, 2009). Biziki eremu zabala da okzitanierarena eta horrek zailtzen du mugimendua bera, baita mugimenduaren bizitasuna bera ere. Gainera, hasiera batean intelektual eta sortzaileen bizkar egon zen hizkuntzaren biziberritzearen aldeko ahalegina eta, gerora, sortu zen mugimendu soziala (Spolsky, 2009). Hori dela eta, lerro hauetan aztertu dudan beste herrialdeetan baino mugimendu motelagoa izan da Okzitanian garatutakoa. Horri gehitu behar zaio okzitanieraren beraren aldaeren artean dagoen lehia eta bateratze eza. Horrek zaildu du mugimendu indartsuagoa sortzen.

Munduko beste ertz batera joan nahi dut oraingoan. Atlantikoaz bestaldean, hor dugu Quebec, frantsesez mintzo den Kanadako eskualdea. Quebec-en ere mugimendua 60 eta 70eko hamarkadetan abiatu zen, *Iraultza Lasai*⁴⁴ deituriko mugimenduaren bidez. Iraultza Lasaiaren hasiera, 1960. urtean datatzen dute gehienek Jean Lasage-k Quebecoko hauteskundeak irabazi ostean (Mckey, 1998). Mugimendu horrek erdigunean hizkuntza bazuen ere, bestelako asmo eta helburu batzuk ere bazituen. Izan ere, euren helburu nagusia zen frankofonoek ekonomikoki, linguistikoki eta sozialki jasandako diskriminazioak amaitzea. Hezkuntza, egoera ekonomikoa eta linguistikoa erabat aldatu zuen mugimenduak, baina, batez ere, gauzatzea erakundeen bidez gertatu zen. Mugimenduak sakatu bai, baina Quebec-eko erakundeek gauzatu eta garatu.

43. Galesez 'komunitatea' esan gura du.

44. *Maîtres chez Nous* izan zen Iraultza Lasaiak gidatu zuen leloa (*Nagusi gure etxean* esan gura du).

Hurrago etorritz, Iberiako penintsularen ipar-mendebaldeko ertzeroa joan nahiko nuke, Galiziara, hain zuzen ere. Galizian ere 60 eta 70eko hamarkadetan berrosatu zen hizkuntzaren aldeko mugimendua (gerra zibilak eragindako etenetik⁴⁵, hain zuzen ere). Frankismoan mugimenduak batasuna izan zuen, baina batasun hori 80ko hamarkadan lehertu egin zen. Izan ere, galizieraren aldeko mugimenduak duen ezaugarriarik behinena da mugimendua bera zatitua dagoela: alde batetik, arau normatiboari⁴⁶ jarraitzen diotenak daude eta, beste alde batetik, arau *reintegracionistari*⁴⁷ jarraitzen diotenak.

Galizierari ikuspegi internazionala eman nahi diotenak (hau da, *reintegracionistak*) 70eko hamarkadaren amaieran eta 80ko hamarkadaren hasieran eratu ziren mugimendu modura, nahiz eta, haien arabera, «*reintegracionismoak* erro sakonak izan *galeguismo* historikoan⁴⁸» (Flores das Seixas, 2014). Lehen erakundea AGAL⁴⁹ izan zen, 1981ean sortua eta gaur egun indarrean jarraitzen duena. Hasierako urteetan nahiko erakunde akademizista izan bazen ere, 2000. urtetik aurrera mugimendu sozialagoa bihurtu da, batez ere, Galiziako hainbat hiri eta herritan sortu diren toki-mailako erakunde/elkarte *reintegracionistei* esker (lehenengoa Ferroleko *Fundaçom Artabria*⁵⁰ izan zen, eta indartsuena, agian, Santiagoko *Gentalha do Pichel*⁵¹).

45. Gerra aurretik *Rexurdimento* izeneko mugimendua piztu zen Galizia aldean, XIX. mendearen akabuko urteetan. Mugimendu horrek, gurean bezala, erabateko etena izan zuen 1936an hasi zen Espainiako gerra zibilaren ondorioz.

46. Arau normatibo edo RAG/ILG arau bezala ezagutzen da arau hau. Galiziako hizkuntzaren akademiak eta instituzio publikoek jarraitzen duten araua da, baita irakaskuntzan erabiltzen dena ere. Arau honek galizieraren egungo egoeran du oinarri eta bertatik bertara sortu nahi izan du hizkuntza estandarra.

47. Arau *reintegracionistaren* aterkipean bildu ditut galiziera portugasari hurbildu nahi diotenen asmoa. Mugimendu sozial batzuek defendatzen duten araua da. Hala ere, euren artean ez dago batasunik ere. Batzuek zuzenean portugasaren arau guztiak aplikatzen dituzten bitartean, beste batzuek normatibotik gertuago idazten dute ortografian aldaketa batzuk sartuta (batez ere, nh eta lh formak ñ eta ll formen kaltetan). Honen gaineko informazio gehiago nahi izanez gero begiratu Flores das Seixas, 2014.

48. *Galeguismo* historikoak, kasu honetan, lehen aipatutako *Rexurdimento*-ri egiten dio erreferentzia.

49. *Associaçom Galega da Língua* da izen ofiziala, nahiz eta ezagunagoa den euren siglen bidez.

50. *Fundaçom Artabria* 1998an sortu zen eta, hasieratik zentro soziala eraiki zuen Ferrolen bertan, autogestioz. Beste elkarteentzat bera izan da erreferente eta eredu.

51. *Gentalha do Pichel* 2004an sortu zen Santiagon. Kultur elkarte da eta zentro soziala du, autogestioz eraikia eta eutsia. Bi dira elkarte honek ekarri dituen berritasun nagusiak galizierazko kulturari: *Apalpador* figuraren berreskuratzea eta *Semente* eskolen sorrera. *O Apalpador* ikazkina da, Gabonetako ikur bihurtu du Gentalhak Galizia osoan. Ourense aldeko mendi-inguruetan tradizioa bizirik zegoen eta, gaur egun, Galiziako herri eta hirietan kalejirak antolatzen dira eta gero eta etxe gehiagoetara eramaten ditu opariak Gabon-garaian. *Semente* eskolak, berriz, 2011n sortu ziren. Galizierazko murgiltze-eskolak dira. Compostelan sortu baziren ere, hainbat hiritan zentroak dituzte, Haur eta Lehen Hezkuntzan. Informazio gehiagorako begiratu hemen: Rodríguez, Palmou, 2013 eta Dayán-Fernández, 2019.

Baina, badira beste erakunde batzuk ere galizieraren aldeko mugimenduan. Haien artean, garrantzitsuena, *A Mesa pola normalización*. 1986an sortu zen erakundea, beste hainbat entitatek deitutako bilkura baten ostean. 4.000 bazkideetik gora du eta horrek bihurtzen omen du Galiziako kultur elkarterik handiena. Carlos Callón-en arabera, «... plataforma independentea da, plurala eta alderdietatik libre. Helburu bakarra galiziera bizitza sozialeko esparru guztietan sustatzea da. Bere egitekoa da populazioa sentiberatzea eta erabilerari esparru berriak irekitzea, baita galizieradunek jasan dezaketen edozein eraso zein diskriminazio salatzea ere» (Callón, 2017). *A Mesa-k* 2009tik 2013ra bitartean *Queremos galego*⁵² izeneko plataforma bultzatu zuen (Callón, 2017) eta urte horietan bertako gobernuaren kontrako mobilizazio handiak egin ziren, hizkuntza-politikan aldaketak eskatzeko. Mobilizazioez gain, mugimendu sozialen erreperitorioetako beste hainbat tresna ere erabiltzen dituzte *A Mesa-ko* kideek: salaketa publikoak, kontzentrazioak, salaketa judizialak, nazioarteko salaketak, ekimen legegileak...

Galiziako azterketa labur honetan, aipamen berezia merezi dute *Semente* eskolek. Galizian ez dago murgiltze-eredurik irakaskuntza publikoan. 2011ra arte galizieraren aldeko mugimendu sozialek aldarrikatu eta eskatu egiten zuten murgiltze-eredua. Urte horretan, alabaina, aktibista talde batek Compostelan lehen murgiltze-ereduko eskola sortu zuen. Orduetik, Vigo, Lugo, Ferrol eta beste leku batzuetan sortu dira honen tankerako murgiltze-ereduko eskolak, izen berarekin. Oso goiz da oraindik eskola hauek izango duten geroa irudikatzeko, baina urte gutxian lortu dutena bada aipatzeko modukoa.

Laburbilduz, Galizian ere nagusi izan da mugimendu sozialean nazio-mailako erakundetzea. Hala ere, beste adibideetan ez bezala, toki-mailako elkarte autonomoak sortu dira han ere (*reintegracionismoaren* abaroan, betiere). Beste ezaugarri propio bat ere badu galizieraren aldeko mugimenduak: euren erakundeak zeharkatzen dituen ortografia-zatiketak, hain zuzen ere. Eta, azkenik, beste adibide guztietan ez bezala, oso berandu lortu dituzte murgiltze-ereduko eskolak (eta, momentuz, beste adibide guztietan baino dezente ahulagoak dira).

Aztertu ditudan adibide horiek guztiek funtsezko ezaugarri batzuk dituztela esango nuke⁵³. Batetik, gehienak 70eko hamarkadaren bueltan hasi (edo sendotu) egin ziren. Salbuespena hebreeraren aldeko mugimendua litzateke. Linda Tuhiwai-k honako hau dio gaiaren inguruan: «Hizkuntzen aldeko aktibismoa berpiztu egin

52. *Queremos galego* herri-plataforma bat da, ia 700 entitatek osatua. Galiziako gobernuak hartutako neurri batzuen kontra sortutako erantzun herritar kolektiboa izan zen.

53. Johan Järlehed-ek ere hainbat antzekotasun antzeman ditu: «Euskal mugimendu sozialak ez dira fenomeno bakartua inondik ere. Sortzen diren sasoiari beste gutxiengo batzuk ere ari dira euren hizkuntza eta kultura-identitateentzako aitortza gehiago eskatzen Britainia Handian, Belgikan, Galesen, Katalunian, Galizian eta Quebecen. Era berean, mugimendu hauek sasoi hartako beste mugimendu sozial batzuekin ere badituzte antzekotasun handiak, bereziki mugimendu feminista eta gay eta lesbianen askapen-mugimenduarekin. Izan ere, guztientzat arazo nagusia nortasunarena da. Guzti-guztiak erantzun alternatiboa bilatzen diote nor garen galderari» (Järlehed, 2008: 150).

zen beste mugimendu askorekin batera: eskubide zibilen aldeko mugimendua, emakumeen askapena, ikasleen matxinadak eta Vietnameko gerraren kontrako mugimenduarekin, besteak beste» (Tuhiwai, 2017: 213).

Bestetik, kronologikoki gehienetan lehen helburua hiztun berriak lortzea izan da, dela eskolaren bidez (kasurik gehienetan, Aotearoan, Galesen, Okzitanian edo Britainian), dela helduei irakatsiz (hebreeraren aldeko mugimenduaren lan-ildo nagusietako bat izan zen). Hirugarrenik, kronologikoki hurrengo helburua izan da hizkuntza gutxituari funtzio berriak lortzea, komunikabideetan, literaturan, administrazioan edo komunitatean bertan.

Laugarrenik, mugimendu guztiek argi izan dute presio-funtzioa egin behar zutela (eta dutela). Presioa administrazioari, enpresei edota botere-guneei. Horrez gain, kasurik gehienetan, presioa egin bai, baina eraikitza ere jo dute mugimenduok, eskolak eraikitza, komunikabideak eraikitza edo bilbatura komunitarioa eraikitza. Hortaz, egin eta eragin paradigmak ia mugimendu guztietan presente egon dira, modu batera edo bestera.

Bosgarrenik, kasu askotan, hizkuntzaz gain, beste helburu batzuk ere izan dituzte mugimendu hauek: helburu kulturalak, helburu etnikoak, helburu politikoak... Seigarrenik eta azkenik, mugimendu hauetan nazio-mailako erakundeak izan dira nagusi (Gales⁵⁴ eta Galizia izan daitezke nolabaiteko salbuespena). Hortaz, goitik beherako plangintzak eratu dira, nazioetatik herrietara, maila nagusietatik maila txikiagoetara. Helburuak, plangintzak, baliabideak... egitura nazional baten menpekoak izan dira, oro har. Hala ere, ezin da gutxietsi toki-mailak izan duen garrantzia. Linda Tuhiwai-k, esate baterako, honako hau dio: «Mugimenduaren indarra toki-mailako mobilizazioetan ikusten da argien. Toki-mailan garatu eta elikatu dira belaunaldiz belaunaldi kultura indigenak eta erresistentziako kulturak» (Tuhiwai, 2017: 208).

1.5.2. Euskararen aldeko mugimendu sozialak

Gurera etorri behar dugu, baina. Mundu-mailako adibide batzuk ikusi ditugu, baina, azken finean, euskararen aldeko mugimendu soziala du aztergai nagusi ikerketa honek eta, hortaz, beharrezkoa da mugimendu sozial honen nondik norakoak modu batera edo bestera aztertzea. Hori bai, mugimenduaren ertzak eta zokoak aztertu aurretik, euskalgintzaren inguruan jardungo dut.

1.5.2.1 Euskalgintza

Hizkuntzen aldeko mugimendu soziala gurean, sarritan, euskalgintzaren kontzeptuaren aterkipean aztertu egin da (Larrinaga, 2011). Behin baino gehiagotan euskalgintza hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialaren sinonimotzat hartua

54. Hala ere, ezin da ahaztu Galeseko komunitate-plangintzak ere, zentzu batean, goitik behera garatu direla, parte-hartzea gonbidapen bidez bideratu baita.

izan da: «Euskalgintza herri ekimenez elikaturiko mugimendu soziokulturala dugu» (Larrinaga, 2011: 538). Era berean, Xabier Mendigurenek eta Joxe Jabier Iñigok honakoa esan dute: «Guk uste dugu erakunde guztiak, izan ekimen sozial zein pribatukoak (edo beste era batera esanda, publikoak eta politikoak ez badira) mugimenduaren parte⁵⁵ direla, zeinaren helburu nagusia euskararen normalizazioa lortzea den» (Mendiguren, Iñigo, 2006). Maite Indak ere ildo beretik jotzen du: «Eta euskararen zapallkuntzak aurre egin dion mugimendua izan du eta badu: euskalgintza» (Inda, 2019).

Dena den, euskalgintzaz gain, beste hainbat termino erabili dira kontzeptu berari erreferentzia egiteko. Joxe Jabier Iñigok, esate baterako, honakoa hau dio: «Gure artean izen asko erabili izan da eskuarte dugu gai aritzerakoan: herri mugimendua, herri erakundeak, gizarte erakundeak, herri ekimena, inizatiba soziala, organismo herritarrak, eta guzti horien arteko beste hainbat konbinaketa posible. Egia da kontzeptu guzti horiek ez dutela, bere esanahi osoenean, gauza bera adierazten. Baina guri ez zaizkigu une honetan gehiegi axola ezberdintasun horiek. Zentzurik zabalenean, beraz, herri mugimendutzat instituzioen eraginez sortzen ez den guztia har daiteke» (Iñigo, 1992a).

Hala ere, izenak izen, oso jende gutxik hartu du euskalgintza (edo dena delakoa) zedarritzeko lanik⁵⁶. Mikel Zalbidek hartu du bere bizkar lan hori eta bi motatako euskalgintzak bereizi egiten ditu. Alde batetik, berariazko euskalgintza legoke, orain arte euskalgintza moduan ulertua izan dena (agian, zehatzago esanda euskalgintza zentzu hertsian esan beharko nuke, aurretik hizkuntzen aldeko mugimendu sozialekin egin dudana bezala⁵⁷). Hauxe da berak berariazko euskalgintzari eman dion definizio zehatza: «Soziokulturalki autorregulatzeko eta belaunez belaun transmititzeko indar faltaz euskal etnokultura (hizkuntza bera) gainbehera datorrela ikusirik, erabat galtzeko arriskua uste izanik eta halakorik nahi ez delarik, etnokultura horri bizirik eusteko giza artean deliberatuki egindako saio multzoa. Hots, euskal kulturaren on beharrez hainbat eragilek, perspektiba soziokulturetik eta elkarlanean, eraturako ekimen sortari deitzen zaio euskalgintza» (Zalbide, 2007a: 879-880).

Baina Mikel Zalbidek beste euskalgintza mota bat dagoela dio: bide batezko euskalgintza. Honela definitzen du berak bigarren hau: «Euskal etnokultura (hizkuntza barne) gainbehera datorrela jakinik, baina galera hori eragozteko berariazko asmorik gabe, etnokultura horri bizirik eusteko lagungarri gertatzen

55. Bi egile hauek mugimenduari honako izen hau jarri diote: euskararen normalizazioaren aldeko mugimendua (Mendiguren, Iñigo, 2006).

56. Adierazgarria da, zentzu horretan, Maite Indak egindako lanean euskalgintzako hainbat kideri egindako elkarrizketetatik ateratako ondorioa: «Elkarrizketatuetako gehienek euskalgintza definitzea zaila dela adierazi dute» (Inda, 2019: 60).

57. Hala ere, ez da nahastu behar lehen aipatu dudana hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialaren adiera hertsiarekin. Izan ere, berariazko euskalgintzaren barruan dauden ekimen asko hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialaren adiera hertsia horrekin bateratu daitezkeen arren, ez dut uste erabat sinonimo gisa har daitezkeenik.

diren ekintzak bideratzea» (Zalbide, 2007a: 880-881). Kasu honetan ere parekatu daiteke Isidor Mari-ren adiera zabaleko mugimenduekin, guztiz bat etorri ez arren (gogoratu, adibidez, zentzu zabaleko mugimenduen laugarren ezaugarria honako hau zela: «Zentzu zabalean hizkuntzaren biziberritzean zuzeneko edo zeharkako eragina duten talde guztiak hartu beharko genituzke aintzat», Mari, 1993: 58).

Zalbideren definizioak, hala ere, ez du berbarik egiten mugimendu sozialei buruz: hori baino zabalagoa da bere berbetan euskalgintza («ekimen sorta» gisa edo «giza artean deliberatuki egindako saio multzo» gisa ezaugarritzen du berak). Patxi Juaristik ere (Juaristi, 2015: 80) euskalgintza «euskal identitatearen alde modu antolatuan» egiten den lan bezala hartzen du. Izan ere, jakina da mugimendu sozialak euskalgintzaren barruan daudela, baina, horiez gain, bestelako ekimen batzuek ere euskalgintzat dute euren burua: komunikabide batzuek, aholkularitza-enpresa batzuek, hezkuntza-zentro zenbaitek eta abarrek⁵⁸. Hala ere, Joxe Jabier Iñigok honako hauek baino ez ditu sartzen euskalgintzaren barruan: «instituzioen eraginez sortu ez diren erakundeak» (Iñigo, 1992b: 113). Patxi Baztarrikak, aitzitik, euskalgintzaren barruan ere honako hauek sartzen ditu: «Erakunde publikoek euskararen eta euskal kulturaren alde egindako lanak» (Baztarrika, 2009: 229⁵⁹). Manex Agirrek ere antzeko definizioa darabil: «Euskalgintza bere adierarik zabalenean (teorikoenen?) erabiliko dugu, eta hala ulertu bedi: euskara indartzeko bidean lanean ari den egitura-multzoa, izan herri-mugimendu, erakunde publiko edo pribatu» (Agirre, 2015).

Mikel Ozaitak, berriz, euskalgintzaren barruan honako hau sartzen du: «Euskalgintza modu zabalean ulertuta, hortaz, euskararen alde jarduten duten (zuzenean edo zeharka, hots, berariazko edo bide batezko) edozelako antolakunde sozial edo instituzionalek osatuko lukete (berariazkoek batez ere)» (Ozaita, 2017). Euskalgintza, beraz, Mikel Zalbidek aipatutako ildotik definitzen du. Baina ekarpen nagusia geroxeago egiten du. Izan ere, euskalgintzaren barruan, mugimendu sozial direnak (badira mugimendu sozial direnak eta ez direnak bere iritziz) «mugimendu euskaltzale» gisa definitzen ditu.

Jon Sarasuak, berriz, euskalgintzari «euskal hiztun-komunitatearen geruza antolatu» deitzen dio (Sarasua, 2013: 181). Era berean, Jon Sarasuak nahiago du euskalgintza berba baino, euskararen gizarte-erakundeak esamoldea erabili. «EGE⁶⁰ hauen artean irudi juridikoaren aldetik badira enpresak, elkarteak, fundazioak eta

58. Kontseiluaren barruan (euskararen aldeko erakunde sozialen bilgune gisa definitzen du bere burua) aholkularitza-enpresek, euskara hutsezko komunikabide pribatuek, elkarte profesionalak eta bestelako elkarte mota batzuek hartzen dute parte, mugimendu sozialeko erakundetzat har ditzakegun beste kolektibo eta elkarte batzuekin batera.

59. Xabier Isasi, ordea, ez dator bat Patxi Baztarrikaren iritziekin: «Euskalgintza instituzionala oximorona da, sindikalintza gobernutarra esatearen antzeko zerbait. Termino hori Jaurlaritzaren eta haren inguruko bulegoetatik sortu da. Erakundeek euskararen alde egiten dute, eta aukera, egia ere bada, baina instituzioak ez dira euskalgintza. Euskalgintzakoak ezin izan baitaitezke *governuz barruko erakundeak*» (Isasi, 2015).

60. EGE = Euskararen Gizarte Erakundeak.

hauen baitako modalitate desberdinak, baina ez dira sortu kapitalaren bulkada lukratibo batek bultzatuak: beren sorrera-bulkada eta izateko arrazoia euskara biziberritzeko arloren batean ekarpena egitea da. Horixe da EGE moduan definitzen duena» (Sarasua, 2013: 169).

Jacqueline Urlak ere badakar euskalgintzaren nolabaiteko definizioa: «Hizkuntzaren aldeko aktibistek euskalgintza berba erabiltzen dute euskaldun hizkuntzaren eta kulturgintzaren inguruan eratu den mugimenduari deitzeko» (Urla, 2012: 68). Xabier Mendigurenek eta Joxe Jabier Iñigok ere definizio zabalaren alde egiten dute: «Hizkuntzaren aldeko mugimendu honek hainbat gorputz hartzen ditu: kultura elkarteak, eskolak, fundazioak, enpresak, kooperatibak, lanbide elkarteak, baita erlijio erakundeak ere (azken hauek bakanak badira ere)» (Mendiguren, Iñigo, 2006).

Egileen artean dauden ezberdintasunak aintzat harturik, eta kontuan izanda euskalgintza terminoa nahasgarri samarra izan daitekeela, erabaki dut lan honen helburuetarako euskalgintza ez hartzea hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialaren sinonimotzat. Izan ere, uste dut euskalgintza berbak, gaur eta hemen, esparru semantiko handiagoa betetzen duela hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialak baino. Gainera, literatura zientifikoan gutxi landu den kontzeptua dugu euskalgintza (aurreko lerroetan azaldu ditudan salbuespen bakan horiek kenduta), eta mugimendu sozialaren kontzeptuak, ostera, tradizio handia du, gurean zein nazioartean. Beraz, hori aintzat harturik, hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialaren inguruan mugituko dira ikerketa honetan agertzen ari diren teorizazioak, kontzeptuak eta inguruabarrak, eta ez euskalgintzaren inguruan.

Hala ere, egile batzuek beste ikuspegi bat dute gai honen inguruan. Esate baterako, Mari Luz Estebanek Euskal Herriko mugimendu feminista lau adarrek osatzen dutela esaten du: elkartegintza (nik orain arte mugimendu soziala deitu izan dudana, hain zuzen ere), arlo akademikoa (unibertsitate-mailako gradu-ondokoak eta unibertsitateetan feministek egiten dituzten ikerketak), arlo teknikoa (hainbat administratziotako berdintasun-teknikariak) eta erakundeetako arloa (Esteban, 2017). Euskararen aldeko mugimenduan ere lau adar horiek izan badira: elkartegintza, arlo akademikoa (agian, feminismoan baino bizitasun gutxiagorekin), arlo teknikoa (gainera, euskal feminismoan ez bezala, arlo teknikoan administrazio publikoetan lanean ari diren teknikariez gain, badira enpresa pribatuetan lanean ari diren teknikari mordoxka ere) eta erakundeetako arloa (toki-administrazio ia guztietan euskara zinegotziak daude, Eusko Jaurlaritzan Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, Nafarroan Euskarabidea eta Ipar Euskal Herrian Euskararen Erakunde Publikoa). Dena den, nik uste dut gehiegizkoa dela sailkapen hau, nahiz eta egia den elkartegintzaren (Mari Luz Estebanen izendapena jarraitzearen) eraginez eta bultzadaz sortu direla beste hiru adarrei lotutakoak. Azken finean, Mari Luz Estebanen argudioak bat datoz euskalgintzaren adiera zabala onesten dutenen argudioekin. Topaguneak ere adiera zabal horren alde egiten du nolabait: «Gizarte

mugimendu zabala da euskararen aldekoa, eta hainbat errealitate, erakunde eta azpi-mugimendu hartzen ditu bere baitan» (Topagunea, 2011).

Hortaz, tira, uste dut euskalgintzaren eta hizkuntzaren aldeko mugimendu sozialen arteko zedarritze teoriko zein praktikoa egiteko dagoela (Mikel Ozaitaren lana izan daiteke abiapuntu egokia, Ozaita, 2017), nahiz eta jardun horrek lan honen mugak zeharo gainditzen dituen. Etorriko dira nire atzetik lan hori ganoraz eta tentuz egingo dituztenak.

1.5.2.2. Euskararen aldeko mugimendu sozialak

Esan bezala, ez dira asko izan euskararen aldeko mugimendu sozialaren gaineko lan monografikoak, are gutxiago mugimendu horren aldeko aktibistek eginak ez badira. Kontxesi Berri-Otxoak honela dio: «Ukaezina da benetako mugimendu soziala sortu dela azken hamarkadetan euskararen inguruan (beste mugimendu sozialek dituzten ezaugarri berberak edo antzekoak dituen). Hala ere, euskararen aldeko mugimendu sozialari buruz argitaratu diren lanen artean, oso gutxi dira idatzitako lan monografikoak eta, gainera, mugimenduaren militanteak beraiek idatzitako lanak dira gehienak, datu-bilduma eta iritzi-artikulu formakoak» (Berrio-Otxoa, 1998). Imanol Agotek, zentzu berean, honakoa gaineratzen du: «Ez da beste mugimendu sozialarekiko azterketa gonbaratiborik egin, ez da hipotesi teorikorik formulatu, ez da metodologia zientifikorik erabili hipotesi horiek berretsi edo gezurtatzeko» (Agote, 1995).

Kontxesi Berri-Otxoaren eta Imanol Agoteren berbetatik hona hogeitaz urte baino gehiago pasa badira ere, egoera ez da aldatu funtsean. Orduetik hona oso gutxi izan dira euskararen aldeko mugimendu sozialen inguruko lan monografikoak eta, gainera, dauden apurrak mugimenduaren militanteek eurek idatzitakoak dira. Badirudi, beraz, joera ez dela aldatu⁶¹.

Euskararen aldeko mugimendu sozialen azterketari dagokionez, bi fase nagusi ezberdin daitezkeela uste dut: batetik, 90eko hamarkadako urteak eta, bestetik, milurteko berriari dagozkion urteak. 90eko hamarkadan (eta euskara elkartearen loraldiarekin batera) ikerketa eta lan monografiko dezente egin ziren mugimendu hauei buruz. Milurteko berrian, ostera, askoz gutxiago izan dira argitara eman diren ikerketa-saioak.

Lehen epean, esan dudana legez, euskararen aldeko mugimenduen gaineko ikerketa asko argitara ekarri ziren. Euskara elkartearen sorrera prozesuarekin bat egin zuen sasoi honek, euskara elkartearen loraldiarekin bat egin zuen. Eta horrek eskatu zuen nolabait lan teoriko eta praktikoa aurrera eramane behar izatea. Gainera,

61. Azken urteotan badira joera hori zelanbait apurtzen duten lan bi. Batetik, Mikel Ozaitak Aiaraldeari buruz egin duen lana (Ozaita, 2017) eta, bestetik, nik neuk Basauriko Euskarabila elkarteari buruz egin dudana (Rodríguez, 2016). Izan ere, bi lan horietan euskararen aldeko aktibistek egiten dute lana, baina ez eurek parte hartzen duten elkarte edo mugimenduetan. Eta, hori, zelanbait, apurtzen du joera.

*Adorez eta Atseginez*⁶² mintegiak ere mota honetako lanak bultzatu eta sustatu zituen, baita EHUK antolatutako Hizkuntza Plangintzari buruzko graduondokoak ere. Hori gutxi balitz bezala, Arrasateko AED elkarteak urte hauetan *Jazten* aldizkari soziolinguistikoa plazaratu egin zuen. *Jazten* aldizkari soziolinguistikoak, gai akademikoak baino areago, ekintzarako gaiak deitu ditzakedanak erabili zituen batez ere⁶³. Izan ere, aldizkariaren goiburuan bertan («Biziko bagara, jantzi beharra daukagulako») argi zetorren honako hau: euskararen aldeko mugimendu sozialetako kideentzat gogoeta-leku eta ikasbide izan gura zuen.

Hortaz, lehen sasoi honetan oparoak dira euskararen aldeko mugimendu sozialei buruz argitara emandako artikuluak eta ikerketa-lanak. *Jazten* aldizkari hamar zenbakietan argitaratutakoez gain, Hizkuntza Plangintzari buruzko graduondokoan amaierako hainbat ikerketa-lan egin ziren⁶⁴ garai horretan, gai hauen bueltan.

Bat aldizkari soziolinguistikoan ere lehen sasoi honetan euskararen aldeko mugimendu sozialei oihartzuna eman egin zitzairen. Izan ere, hiru zenbaki monografiko egon ziren gai honen inguruan: *Bat* aldizkariaren 6. zenbakia (Euskararen herri-mugimendua izenekoa, 1992), *Bat* aldizkariaren 16. zenbakia (Euskararen gizarte

62. *Adorez eta Atseginez* mintegia luze-zabal landuko dut aurrerago.

63. Aldizkariak argitaratu zituen zenbaki guztiak monografikoak izan ziren. Honako hauek dira zenbaki bakoitzeko gaiak:

1. Un futuro para nuestro pasado liburuaren aurkezpena
2. Irakaskuntza, hizkuntza eta gizartea
3. Zer da AED? Zer dago atzetik?
4. Gazteak eta euskara
5. Munduan, eleaniztasuna nagusi
6. V. mendeurrenean, gora nazio etnikoak, behera estatu zaharrak!
7. 10 urtez, egunez egun, Arrasate euskalduntzen
8. Herrietako euskara elkarteei buruzko jardunaldiak (I)
9. Herrietako euskara elkarteei buruzko jardunaldiak (II)
10. AED, hamar urte Arrasate egiten, Euskal Herria egiten

64. Honako hauek dira lanok:

- «Bagera, eta kitto eta Laixan euskara elkarteak bidea eginez», Jasone Bilbao, Garbiñe Garai, Marije Manterola (Bilbao, Garai, Manterola, 1993).
- «Bilbon dinamika sozial bati ekiteko oinarriak», Amaia Andonegi (Andonegi, 1993).
- «Euskara sustatzeko elkarteen garrantzia tamaina handiko udalerrietan», Jesus Mari Amundarain (Amundarain, 1993).
- «Azkoitian normalizaziorako eman beharreko urratsak Txepetxen teoriaren arabera», Lurdes Aranguren (Aranguren, 1993).
- «Mintzalaguna egitasmoa», Amaia Balda (Balda, 1993).
- «Euskararen sustatzea Barakaldon», Aitor Gorostiza (Gorostiza, 1993).
- «Oiartzun eta Errenterian herri ekinbideak eta bereziki kultur taldeek normalizazio bidean izan behar luketen eragina», Kristina Brit, Junkal Mintegia (Brit, Mintegia, 1993).
- «Iruñean euskara taldea sortzeko proposamena», Esther Mugertza, Arantza Haranburu, Rosa Ramos (Mugertza, Haranburu, Ramos, 1993).
- «Elorrioren euskararen aldeko gizarte-ekimena osatzeko proposamena», Aitziber Mendizabal, Beronika Uribebarrea, Monika Eriz (Mendizabal, Uribebarrea, Eriz, 1993).

mugimendua izenekoa, 1995) eta *Bat* aldizkariaren 31. zenbakia (Euskararen aldeko gizarte-mugimendua eta EKB izenekoa, 1999). Horrez gain, beste artikulua bakan batzuk⁶⁵ izan ziren aldizkari honetan. Horrez gain, udako ikastaroak egin ziren gaiaren gainean sasoi hauetan, urte batzuk geroago argitaratu baziren ere han aurkeztutako ponentziak (ikusi Intxausti, 1998).

2000tik aurrera, berriz, bakandu egin dira euskararen aldeko mugimendu sozialei buruzko artikulua eta monografikoak. Eta, aldi berean, 2000tik aurrera inoizko aurrerapausorik sendoenak izan dira ikerketan eta literatura zientifikoan, euskararen biziberritzeari dagokionez, behinik behin. Literatura zientifikoak nahiko arreta gutxi eskaini die mugimendu hauei. Esate baterako, Hiznet graduondokoaren ikerketa-biltegian (100dik gora ikerketa-egitasmo batzen ditu) lau baino ez dira mugimenduaren inguruan ondutako sakontze-egitasmoak: Imanol Minerrek Errenterriako Lau Haizetara elkartearen inguruan egindako ikerketa (Miner, 2002), Ainara Ibañezek Iruñeko Karrikiri elkartearen inguruan egindakoa (Ibañez, 2006), Maialen Arnedok Atxutxiamaiaka aisialdi taldeari buruzko egindakoa (Arnedo, 2014) eta Xabier Uriartek nerabeek osatutako euskara elkarte batzuen gainean egindako ikerketa (Uriarte, 2016).

Horrez gain, badira beste artikulua zientifiko batzuk: Imanol Larrañagak Elgoibarko Izarra elkarteari buruz egindako atzera begirako lan biak (Larrañaga, 2003 eta 2013), Aitor Romeok Deustuko Berbaizu euskara elkarteari buruz egindakoa (Romeo, 2008), nik neuk Derioko Tximintx euskara elkarteari buruz idatzitako artikulua (Rodriguez, 2013), nik neuk Basauriko Euskarabila elkarteari buruz egindako ikerketa-lana (Rodriguez, 2016), Aztikerrek Elgoibarko Izarrari buruz egindako ikerketa (Aztiker, 2011) eta Mikel Ozaitak Aiaraldeko euskararen aldeko mugimenduari buruz ondutakoa (Ozaita, 2017).

Bat aldizkarian ere agertu dira artikulua batzuk euskararen aldeko mugimendu sozialei buruz azken urteotan (gutxi badira ere): Oskar Zapataren «Nafarroako euskara elkarteak» (Zapata, 2006), Iñaki Lasaren «Nafarroako euskalgintza, egungo egoera gaintzeko bidean» (Lasa, 2006), Elena Herrartek idatzitako «Txatxilipurdi elkartearen esperientzia» (Herrarte, 2007), Karmen Irizarren «Hizkuntza komunitateak eta kultura euskara elkarten ikuspegitik» (Irizar, 2007) eta Jasone Mendizabalek plazaratutako «Euskaltzaleen Topaguneko esperientzia esanguratsuak: ikuspegi lokala eta nazionalaren arteko osagarritasuna» (Mendizabal, 2016).

Bestelako agerpen batzuk ere izan dira urte hauetan literatura zientifikoan. Herri-mailako monografia bat dago, Agurain herriari buruzkoa, hain zuzen ere (Amestoy, 2010), herrialde-mailako azterketa labur bat, Arabari buruzkoa (Agirre,

65. Hauek lirateke artikuluko:

- Axun Aierberen «Euskarak elkarturik: Galtzaundi euskara-taldea» (Aierbe, 1991).
- Ibon Arbuluren «Bilbo euskalduntzen» (Arbulu, 1992).
- J. Inazio Marko Juanikorenaren «Hizkuntza plangintza herrietako elkartean. Azterketa konparatiboa» (Marko, 1995).

2015). Mugimenduko gai batzuen inguruan ere ondu dira monografiak, kutsu historikoarekin: adibidez, ikastolen inguruan (Euskal Herriko Ikastolak, 2010, Garat, Aire, 2004 eta Lopez Goñi, 2002) edo Udako Euskal Unibertsitateari buruzkoak (Aizpuru, 2003), edo orokorrak baina frankismoan (Anaut, 2013). Doktoretzatesi bi ere egin dira mugimenduaren nondik norakoen gainean. Batetik, Kai Hiedermann-ek Ipar Euskal Herriko ikastolak aztertu ditu mugimendu sozial modura (Heidermann, 2010). Bestetik, Ane Larrinagak aztertu ditu kulturagileek euskararen aldeko mugimenduan jokatu duten paperaren gainekoak (Larrinaga, 2011). Ane Larrinagak berak euskararen aldeko mugimenduen gaineko beste artikulu batzuk ondu ditu batzuk bere kabuz (Larrinaga, 2017a, Larrinaga, 2017b) eta besteren bat lagunduta (Larrinaga, Amurrio, 2016). Horrez gain, aipatu behar da euskararen aldeko mugimenduan parte hartzen dutenen iritziak batu, osatu eta kritikatu zituela Joxe Manuel Odriozolak bere «Euskalgintzaren lekukoak» lanean (Odriozola, 2004).

Kronologikoki, beste hainbat herrialdetan ikusi bezala, 60 eta 70eko hamarkadatik aurrera hasten da gorpuzten eta sendotzen euskararen aldeko mugimendu sozial berria (edo berritua, gurago bada). Hori baino lehenago, Eusko Pizkundera izeneko mugimendu soziala izan zen (Intxausti, 1990), XIX. mendearen akabuan eta XX. mendearen lehen herenean, gutxi gorabehera⁶⁶. Eusko Pizkundera «herri-olde zabal baten adierazle izan da, aldi berean politikoa eta kulturala» (Iztueta, 2006: 344). Joan Mari Torrealdaik honela ezaugarritzen du mugimendu hori: «1876an euskal foruak abolitzean sortzen den mugimendu abertzale eta euskaltzalea euskal nortasuna, euskal ezaugarriak definitzen eta defendatzen arituko da. Joera foruzalea eta autonomiazalea areagotu egiten dira eta, Euskal Herriaren historia, kultura, hizkuntza berreskuratzeko behar intelektual eta politikoa sentitzen da. Horrela, euskal izaera sustatzeari ekiten dio mugimendu berri horrek. Ekimen horretan nabarmentzen den intelligentsiak baditu ezaugarri komun batzuk: laikoak dira, hiri eta hiriburuetan bizi dira, kulturaz jantziak dira, elkarteak, plataformak eta aldizkariak sortzen dituzte, eta, aspaldiko tradizioari lotuz, erdaraz gehienbat defendatzen dute Euskal Herria eta euskara» (Torrealda, 1997: 100).

Hala ere, mugimendu horrek, aztertzen ari naizen mugimenduek ez bezala, mugimendu sozialaren kategoriapen sartzeko eragozpen batzuk izan baditu. Batetik, mugimendu sozial «berriak» sortu aurrekoa izan zen (orokorrean, mugimendu sozial berrien sorrera data 60ko hamarkadan paratzen dute nazioarteko literaturgile zientifikoek). Bestetik, hizkuntzaren biziberritzea helburu izanik ere, bestelako helburu batzuk ere bazituen delako mugimendu hark eta badirudi helburu horiek nagusi zirela (ikusi adibidez, Iztueta, 1996: 313-336). Izan ere, hizkuntzaren aldeko mugimendua baino gehiago, mugimendu (etno)nazionalista (edo, gurago bada, mugimendu abertzalea) deitu genezake (Ibarra, 2002).

66. Paulo Iztuetak epekatze zehatza ematen dio Eusko Pizkunderari: 1876-1936 (Iztueta, 1996). Hasiera zalantzakoa bada ere, amaiera datatzeko egile guztiak bat datoz: Pizkundera amaitu egin zen gerra zibilarekin batera.

Aintzat hartu behar da euskararen aldeko mugimenduak aldaketa eta mutazio sakonak izan dituela urteen poderioz. Ane Larrinagaren berbetan, «... denbora luzean iraun duten beste mugimendu sozial batzuen antzean, euskararen aldeko mugimenduak ere askotariko adierazpenak eta erakundeak garatu ditu sorrera unetik aurrera, iraupen horretan testuinguru sozial eta politikoko aldakorretara egokitu behar izan duelako bere dinamika» (Larrinaga, 2017b).

Aguraingo euskalgintzari buruzko azterketa monografiko batek ematen du euskararen aldeko mugimendu sozialaren kronologia posible bat, beste hainbat herritara estrapolatu daitekeena (Amestoy, 2010). Agurainen mugimenduaren lehen isla gau-eskola izan zen (gero, 80ko hamarkadatik aurrera euskaltegia⁶⁷ deitutakoa); horren ostean, ikastola⁶⁸ etorri zen (gero, 80ko hamarkadatik aurrera eskola publikoa ere hasi zen euskarazko irakaskuntzarekin); euskara zerbitzua⁶⁹ eta euskara elkarte bateratsu sortu ziren Agurainen («Euskara elkartearen eta euskara zerbitzuen garapena aldi berean gertatu zen», Larrinaga, 2011: 614); eta gero etorri ziren euskara hutsez funtzionatzen hasi ziren elkarteak⁷⁰ (kantu-taldea, bertso-eskola...) (Amestoy, 2010).

Ez nabil esaten ari Aguraingo eredia beste herri guztietan bere horretan gauzatu zenik. Baina, gutxi gorabehera, (eta herririk herri badira ezberdintasunak) horixe izan da toki-mailako euskararen aldeko mugimenduak (zentzu zabalean ulertuta, berariazko eta bide batezko jardunean eta behetik gora zein goitik beherako jardunean) izan duen bilakaera.

Beste alde batetik, badirudi, gurean, hizkuntzaren aldeko mugimenduak beste leku batzuetan baino garrantzi eta indar gehiago izan duela. Jon Sarasuak honako hau dio: «Ez dirudi leku askotan izan denik gizarte antolatuaen pisu espezifiko maila hori hizkuntzen berreskurapenaren historia modernoan» (Sarasua, 2013). Baina, agian, euskararen aldeko mugimenduaren bereizgarri izan beharrean, Euskal Herriaren bereizgarria da hori: «Inguruko herrialdeekin konparatuta Euskal Herrikoa mugimendu-gizarte delako, hau da, gizarte bat zeinean gizarte-mugimenduen eta oro har gizarte erakundearen jokaleku aberatsagoa den eta, ondorioz, hauek bideratutako protesta-jokabideak protagonismo berezia duten. Edo beste hitz batzuetan esanda, era guztietako elkarte, mugimendu eta erakunde sozialek osatzen dute euskal gizarte sendo eta trinko bat inguruko gizarteekin konparatuta» (Casquete, 1999). Hala ere,

67. Gau-eskola zein euskaltegia dira helduei euskara irakasteko guneak, hau da, alfabetatze eta euskalduntzeko guneak.

68. Euskarazko irakaskuntzarako murgiltze-ereduko eskolak ematen ditu ikastolak, baita, gerora, eskola publikoak ere.

69. Euskara zerbitzua da toki-administrazioek euskararen garapenerako sortutako zerbitzu publikoa. Azken finean, zerbitzu honen bidez gauzatu egiten da toki-administrazio horrek erabakitako hizkuntza-politika eta euskararen sustapena.

70. Malores Etxeberriak ere antzeko zerbait dio: «Euskara elkarteak duela 25 urte sortu zirenetik, agente normalizatzaile ugari sortu edo indartu dira herrietan: ikastetxeak, bertso-eskolak, aldezkarriak, udaletako euskara zerbitzuak, dantza taldeak, aisialdi taldeak...» (Etxeberria, 2010).

azterketa horrek erabat gainditzen ditu lan honen helburu eta mugak. Egongo dira horri ekingo dioten zientzialari sozialak aurrerantzean.

Nahiz eta beste hainbat herrialdetan baino indar eta garrantzi gehiago izan, ez du izan euskararen aldeko mugimenduak harreman handirik kanpoko beste mugimenduekin. Badirudi arrazoi nagusiak egoera soziolinguistikoaren arteko aldeak izan direla. Batzuek gurea baino egoera soziolinguistiko hobea izan dutelako (Israel, Flandria, Eslovenia, Estonia...) eta beste batzuek gurea baino egoera soziolinguistiko okerragoa izan dutelako (Okzitania, Irlanda, Britainia...). Hortaz, euskararen aldeko mugimendu sozialak bere bide propioa egin du, atzerriko beste mugimendu sozial batzuei gehiegi begiratu barik. «Euskararen aldeko mugimendu sozialak, beraz, bide propioak jorratu ditu eta kanpotik jaso dituen erreferentzia teoriko-praktikoak Catalunya eta Quebec-era mugatu direla eta nahiko berandu jaso direla esan genezake» (Amonarriz, Arruti, 1998). Eta ez hori bakarrik: «Mugimendu sozial horien arteko harreman egituraturik ez da inoiz egon» (Amonarriz, Arruti, 1998).

Euskararen aldeko mugimendu sozialak badu beste bereizgarri bat mundu-mailako beste mugimendu batzuekin alderatuta. Gurean hizkuntza gutxituen beste mugimendu batzuetan bezala, nazio-mailako erakundeak badira (batzuek izan dute tokiko adarrik⁷¹, beste batzuek ez), baita sektorialak ere (kultura-arlokoak, hedabideen arlokoak eta abar). Hala ere, gurean, 90eko hamarkadatik aurrera batez ere, garrantzi berezia izan dute toki-mailako euskararen aldeko erakundeek, edo, beste berba batzuekin esanda, toki-mailako euskara elkarteek. Eta horiek dira, hain zuzen ere, ikerketa honen berogune nagusiak. Hortaz, aurrera segi baino lehen, euskara elkarte horien definizio operatiboa egin nahiko nuke.

1.6. EUSKARA ELKARTEEN DEFINIZIO OPERATIBOA

Ikerketa honen objektu (eta, hein handi batean, subjektu ere) euskara elkarteak dira. Hortaz, ikerketaren zimentarriak izango diren oinarri teorikoak aletzeaz bat, komeni da euskara elkarteei buruz zer ulertzen dudan argi eta garbi adieraztea. Definizio operatiboa izango da hau, eragin teorikoak eta metodologikoak dakartzana eta aurretik landutako eragin teoriko eta metodologikoak kutsatuta dagoena, zelanbait. Honaino heltzeko aurreko aldarnio teorikoa behar-beharrezkoa izan da eta definizio operatibo honek koherentea izan behar du aurreko teoriekin.

71. Adibiderik esanguratsuen Euskal Herrian Euskaraz izan daiteke. Nazio-mailako egitura den arren, herri eta auzoetan taldeak badira. Hala ere, erabakimen nagusia (lan-ildo nagusiak, kontu ideologikoak...) nazio-mailako egituran dago. Egia da gero talde bakoitzak bere ahalekin arabera, herriaren eta taldearen arabera, eta egoera soziolinguistikoaren arabera moldatu dituela ildo eta jarduerak horiek bere herrietako errealitate zehatzera. Baina ildo orokorrak ez dira zehaztu herrietako adarretan, nazio-mailako egituran baino.

Zer dira euskara elkarteak⁷²? Topagunearen arabera⁷³, «... tokiko euskaltzaleen topagunea auzo, herri edo bailarako euskaldunek sortutako elkarte da. Euskaltzalea-suna eta euskararen erabilera soziala bultzatzea xede nagusi izanik, tokian tokiko euskaldunak ahalduzko guneak dira: erabaki guneak, botere guneak, saretze guneak, sortze guneak, eragin guneak..., euskara garatzeko tresnak dira, iraunkorrak. Euskaraz bizi dira, euskararen egoera dute aztergai, euskarak batzen ditu kideak. Tokiko euskaltzaleen komunitatea egituratzea dute xede, tokiko errealitateari itsatsita daude» (Topagunea, 2015). Oskar Zapatak ere oso antzeko bidetik jotzen du euskara elkarteak definitzeko: «Euskara elkarteek euskararen normalizazioa dute xede eta horretarako euskararen erabilera sustatzeko jarduerak burutzen dituzte, beti ere euskaldunon hizkuntz komunitatea egituratuz. Jarduera horiek erabilera askeko guneetan⁷⁴ garatzen dituzte elkarteek» (Zapata, 2006). Ttakun euskara elkarteko kideek hauxe esaten zuten elkarte sortu berrian: «Euskararen aldeko dinamika sozial bat bideratuko duen euskaltzaleen elkarte bat sortu nahi dugu. Euskaraz biziko dena, euskaltzalez osatua, lasarte-oriar euskaldun guztiei eta euskaldun izan nahi duten guztiei irekia» (Ttakun, 2001).

Ainara Ibañezek (Ibañez, 2006) honako ezaugarri hauek egotzi egiten dizkie euskara elkartei:

- Herri- edo eskualde-mailako esparruan aritzen dira lanean.
- Herritarrek sortutakoak izaten dira.
- Norbanako bazkideek osatuta daude, eta bazkide horiek euskaldunak dira kasu gehienetan.
- Gizartean bete gabe dagoen arlo, behar, gabezia edo aldarrikapen bati erantzuteko antolatutako jarduerak dira.
- Publiko zabalari zerbitzua eskaintzeko helburuarekin sortutako ekintzak burutzen dituzte.

72. Aurreko lan batean ere (Rodríguez, 2016) izen horren aldeko hautua egin nuen. Hango argudioak berriro baino ez zait gelditzen. Entitate hauen sorreratik (90eko hamarkadatik) gehien erabili den izena izan da. Hala ere, 2011n egin zen kongresutik Topagunea (hau da, 90 bat euskara elkareren federazioa dena) ahaleginean ari da euskaltzaleen topaguneak izena erabiltzen, errealitate berari erreferentzia egiteko: adibidez, Topagunea, 2015. Dena den, entitate hauetako gehienek jarraitzen dute erabiltzen euskara elkarte izena bai euren izendapenetan, zein egunerokoan (Topagunearen txosten baten arabera, % 30ek euskara elkarte izena dute, % 23k elkarte, % 20k kultur elkarte eta soilik % 2k euskaltzaleen topagune, Topagune, 2017). Beraz, izen horren alde egin dut. Batzuetan, alabaina, euskaltzaleen topagunea izena darabilt; kasu horietan, baina, euskara elkartearen sinonimo gisara ulertu beharko litzateke.

73. Topagunea da Hego Euskal Herriko tokian tokiko hainbat euskara elkarte osatutako federazioa.

74. Bonifacio Sibayan-ek hiru erabilera-esparru mota ezberdintzen ditu: esparru kontrolatu gabeak, erdi kontrolatuak eta kontrolatuak. Kontrolatu gabeak etxea eta lingua franca lirateke. Erdi kontrolatuak, berriz, erlijioa, politika eta aisialdia. Kontrolatuak, azkenik, administrazioa, hezkuntza, zientzia eta teknologia, merkataritza eta industria, hedabideak, literatura, nazioarteko harremanak (Sibayan, 1991: 69-82). Oskar Zapataren arabera erabilera askeko guneak ez datoz bat Sibayan-ek proposatutako ezberdintze ia kanoniko honekin. Izan ere, elkarteek esparru erdi kontrolatu eta kontrolatu batzuetan jardun dute (aisialdi edo hedabideen esparruetan, esate baterako).

- Antolaketa egituratua eta formalizatua izaten dute.
- Ez dute irabazirik bazkideen (akziodunen) artean banatzeko asmorik izaten.
- Alderdi eta instituzioekiko independentzia politikoa mantentzen saiatzen dira.
- Bestelako eragileekin eta elkarteekin elkarlanean aritzen dira.
- Borondatezko lana eta soldatapeko lana uztartua egoten da elkarte hauetan.
- Euskarazko komunikabideak bultzatzea.

Joxe Jabier Iñigok (Iñigo, 1992a) honako bi ezaugarri nagusi erantsi egiten dizkie sortu berri ziren euskara elkartei:

- Zabaltasuna: euskararekiko atxekimenduan oinarri hartuz osatu ohi dira elkarteok. Ez dago, printzipioz, esijentzia ideologiko gehiagorik euskaltzaletasuna baino. Elaborazio teoriko sakonagoak egin direnean ere (euskaldungoaren trinkotze prozesuaz, elkartearen egitekoetz, elebakartasunaz, zabaltasunari berari buruz edo legediaz esate baterako) gehiago izan dira kidea desafioaren garrantziaz jabetarazteko, parte hartzeko aurrealdintza gisa ezarriak izateko baino. «Тхепетх»-en hizkeraz, euskara elkarteak eremu sinbolikoaren osaketarako tresna direla esango genuke, nahiz eta kasu askotan beren burua ez duten horrela definitzen.
- Erabilpena: euskararen erabilpenari esparru berriak zabaltzea; eta beste era batez: euskaldunok euskaraz ihardun ala izateko aukerak areagotzea.

Aitziber Mendizabalek, Beronika Uribelarreak eta Monika Erizek (Mendizabal, Uribelarrea, Erize, 1994) honako ezaugarri nagusiak aletzen dituzte:

- Talde autonomoak dira, ez udalerriko ez nazio mailako erakundeekin loturarik gabekoak.
- Berrehun bazkide inguru dituzte. Liberatu edo dinamizatzaile bat dute.
- Udalarekin nahiko harreman onak dituzte eta udal horiek Euskara Zerbitzua dute.
- Udalerrri horietako euskaldungoak biztanlego osoaren % 40-50etik gora osatzen du.

Ester Mugertzak, Arantza Haranburuk eta Rosa Ramosek (Mugertza, Haranburu, Ramos, 1994) beste ezaugarri hauek, berriz:

1. Esparru geografiko mugatu batean dihardute, gehienetan, udalerrietara mugatuz.
2. Alderdikeriak alde batera utzita, zabaltasunean oinarritzen dira.
3. Autonomoak dira.

4. Udalarekiko harremanak bereziki, eta baita beste administrazio autonomikoarekin ere elkarlana da jorratu nahi dena.
5. Egitasmo nagusia erailera bultzatzearen aldekoa da:
 - Funtzionalki: esparru berriak zabalduaz
 - Geografikoki: elebitasun soziala bultzatuz, bide bezala euskal lurraldea berreskuratzeko.
 - Demolinguistikoki: urratsez urrats euskaldungoarengana iristea eta euskaraz ihardun ahal izateko aukerak areagotzea.

Galder Unzalu antropologoak, ostera, beste bide batetik jotzen du Deustuko Berbaizu euskara elkartearen definitzeko: «Berbaizu euskara elkartearen zer izan daitekeen gutxi gorabeherako definizio bat izan daiteke mikrojendarte sare bat osatzea eta, horretarako, zabaltzen dute adiera zabal baten euren kultur jardueraren bidez, bazkideak bilduz, erakunde, komertzio eta mugimendu sozialekin akordioak dinamizatuz, bere funtzio komunikatibo eta sinbolikoaren bidez. Sare horretan euskaldunen komunitatearen harremanen birtualtasuna markatzen dute euren kontzientzia linguistikoak, toki mailako zenbait hedabideren erabilerak, kultur jardueraren batean euren noizbehinkako parte hartzeak eta taldearen kide aktibo batzuk pertsonalki ezagutzeak» (Unzalu, 2004).

Aurreko guztiak aintzat hartuta, honako definizio hau erabiliko dut hemendik aurrera euskara elkartearen erreferentzia egiteko: tokian tokiko jendeak eratu dituzte, tokian tokiko egoeratik abiatuta. Euskara dute erdigunean elkarte hauek, euskaldunak dituzte erdigunean elkarte hauek. Funtzioak (berr)eskuratu nahi dituzte euskaldunentzat eta euskaldunak eroso egongo diren une eta guneak sortu. Gainera, autonomoak dira (edo izan gura dute) hiru arlotan gutxienez: arlo politikoa (alderdiei eta erakunde publikoei lotuta ez), arlo nazionalan (ez dira erakunde zentral baten adar; aitzitik, nazio-mailako erakundea herrietatik abiatuta sortu eta elikatu da) eta arlo ekonomikoan. Eta, elkarteak diren heinean, egitura formalizatua dute.

Esaldi bakar batera ekarrita, honako hau litzateke euskara elkarte bat (ikerketa honen ondorioetarako betiere): tokian tokiko herritarrek sortutako elkarte egituratua eta tokian toki jarduten duena, euskaldunak ardatz eta erdigune dituen, euskaldunen komunitatea egituratzea helburu duena eta autonomoa dena (edo izan nahi duena) politikoki, beste erakundeetatik eta ekonomikoki.

Hortaz, euskara elkarte hauek behetik gorako hizkuntza-plangintza egikaritu nahi dute (*bottom-up planning*). Gainera, euren burua mugimendu sozial izendatzen dute (nahiz eta interes-taldeen ezaugarri batzuk partekatu, besteak beste, formalizazioari dagokionez). Horrez gain, berariazko euskalgintzaren arloan kokatuta daude. Euren helburu nagusia (eta bakarra) euskaldunak egituratzea da, euskaldunak trinkotzea da, euskaldunen biziberritzea (eta indarberritzea) dute erdigunetzat elkarte hauek.